

**Mult és Jövő
KULTURESTJE**1930. nov. 23-án
este félhat órakor
a Zeneakadémia
nagytermében.**A tartalomról:**

Schey Hugó (Tel-Aviv): A Korán zsidó festője. — Salom Asch: A zsidó lecke. — Somlyó Zoltán versei: Strófák — a levegőbe. Tulipános ládika. — Neumann József dr. óbudai főrabbi: A modern rabbi válsága. — Prager Ferencné: Emlékezés Jászai Mari utolsó éveiről. — Mit épít a pesti nagy hitközség? (Beszélgetés Glücksthal Samu dr. felsőházi taggal, az Építésügyi Bizottság elnökével.) — „Bölcsődal a gettóban“, Patai Edith verse, Mangold Rezső zenéje (kottamelléklet). — Schaar Erzsébet. — Patai Edith: Neila (vers). — Székely Béla: Baron Itzig (Lassalle Ferdinand zsidó élete). — Arthur Grün: Das grosse Sehnen. — Dr. Fürst Aladár: Litvánia zsidó iskolái. — Beregi Oszkár: Templomszentelés. Kiss Arnold: Az őszi haraszt muzsikál. — Uj könyvek. Székely Béla: Irók és írások. — Zsidó humor. — Tollhegyről. — Krónika és szemle. Stern Samu elnöki beszéde. A „Mult és Jövő“ kultúrestje. stb. — Szerkesztői üzenetek. — Harminc illusztráció és négy műmelléklet.

**MULT
ÉS JÖVŐ****ZSIDÓ-TRODALMI-MŰVÉSZETI-TÁRS-
SÁGADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT****SZERKESZTI-ÉS-KIADJA****DR. PATAI JÓZSEF****SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST — WIEN — BERLIN**

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF. Megjelenik minden hó elején. Telefonszám: 199-55. Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.
Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kč, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Klórmész nélkül

lágýtott (eső) vízzel

egyedül

„KIRÁLY” GŐZMOSÓDA

Ruhafestő, Vegytisztító

Háztól és házhoz szállítás.

Vidékre pósta-osztály.

BUDAPEST

VII., Király-utca 15. — Telefon: J. 313-35.

IV., Magyar-utca 3. — Tel.: Aut. 851-29.

V., Bálvány-utca 23. — Tel.: Aut. 243-85.

VII., Dohány-utca 20. — Telefon: J. 313-35.

V., Váci-út 170.

VIII., Rákóczi-tér 8.

Megbízható minimális tőkével rendelkező egyéneknek vidéken képviselőket adunk.

Az összes kolbászárú vidéki szállítása megkezdődött az őszi időjárás beálltával. Rendeljen csakis

REBENWURZL
ORTHODOX כשר
SZALÁMI-GYÁR-

nál, mert gyártmányai 41 év óta vezetnek úgy árban, mint minőségben.

BUDAPEST

Gyár: VII. Kazinczy-u. 41.

Főüzletek: VI. Laudon-utca 3, VII. Király-utca 1.

Az összes vidéki elárusítóknál.

Fürth A. Marcel

lakástakarító és féregirtó vállalata

Budapest, VII., Rottenbiller-utca 37/6.

(Odeon-ház)

Telefon: J. 465-78.

Lehetséges munka. ☉ Prima referenciák

סניף, כשר

Vénus ételzsir

Snyders győri orth. főrabbi úr hecserével ellátva és

Vénus ételolaj

kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és ételkészítésben kapható.

Gyártja:

OLAJMŰVEK RT. Kohn Adolf és Társa Győr-Budapest

VII. Erzsébet-körút 6. Telefon: József 388-11.

RÉSZLETFIZETÉSRE IS
készpénzáron zongorát

REMÉNYINÉK

VI., KIRÁLY-UTCA 58.

Elsőrangú konyha! Menü-rendszer I

orth. כשר *kosztol jól, olcsón a*

Holländer-féle étkezdeben

kaphat.

Kereskedők találkozóhelye,

Előfizetők előnyös árkedvezményben részesülnek.

Lakodalmak rendezését olcsón és izléseesen vállalom.

Budapest, VI., Király-utca 14, földszint 5.

PRESSE REVUE.

A zionista szervezet által kiadott Presse Revue hétről-hétre hozza a sajtóvéleményeket különös tekintettel Palesztina héber lapjaira. Minden szám közli az aktuális eseményekhez fűzött sajtó állásfoglalásokat Palesztinából az arab sajtóvéleményeket is.

Előfizetés egész évre 10 shilling.

Cim: Zentralbüro der Zionistische Organisation, Verlag der „Presse Revue“ 77 Gt. Russel Street London W. C. 1.

Ha Ipari, kereskedelmi, háztartási, alkalmi vagy bármilyen alkalmazottra van szüksége, írja meg pár sorban az

UJSÁG KIADÓHIVATALÁNAK

(VI., ARADI-UTCA 10.)

A borítékot így kell címezni:

Az »Ujság« kiadóhivatalának

„MUNKAALKALMAK“

Budapest, VI., Aradi-utca 10.

Az UJSÁG a beérkezett munkaalkalmakat »Munkapiac« rovatában mindennap közli.

Pontos és olvasható címet kérünk.

Sem szelvényt, sem bélyeget nem kell mellékelni.

Keleti szőnyegek ✿ antik bútorok ✿ műtárgyak

alkalmi vételekből

„ANTIKART“ Rt.-nál (Sternberg Z. J.) Budapest, VII., Dob-u. 31.

Kazinczy-utca sarkán. — Telefon: J. 403-68 és J. 423-59.

Transitó vámraktár az üzlethelyiségben. Állandó export keleti szőnyegekben Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia, Olasz-, Német- és Svédországba.

H. Lifschitz (Tel-Aviv): Az ember teremtése. 15. Szura, 30—31. „Az angyalok egész kara földre borult, csupán a Sátán nem“
 Die Erschaffung des Menschen. Gemälde zum Koran

H. Lifschitz (Tel-Aviv): Férfi és nő. 92. Szura, 1—4. „Az éjszaka, amidőn leborul, a nappal, amely mindent kitar és amelyben a férfi és női lényeket alkotta“
 Mann und Weib. Gemälde zum Koran

H. Lifschitz (Tel-Aviv): 77. Szura, 30—34. „És lépsz a pokol három füstoszlopának árnyékába, mely árnyékot nem ad, de sárga tevékhez hasonló, toronymagasságú szikrákat hány”

H. Lifschitz (Tel-Aviv): Abrahám és Ismael

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XX. ÉVFOLYAM, 1930 NOVEMBER.

Schey Hugó (Tel-Aviv): A Korán zsidó festője

A Koránt és a mohamedán vallást általában nem ismerik a zsidók, még úgy sem, mint a keresztény vallást. Ez is egyik oka annak, hogy az Európából Palesztinába került zsidók nem tudták megtalálni a kapcsolatot a mohamedán arabokkal, holott voltak évszázadok, a mórok alatt Spanyolországban, ahol a zsidók magas pozíciókat értek el, szoros nexus fejlődött ki köztük és a mórok között és a zsidók körében is általános volt az arab műveltség. A zsidó irodalom, költészet és tudományos irodalom nagy része arab nyelven jelent meg. (Maimuni, Juda Halévi stb.) A palesztinai építés munkájának szempontjából és a zsidók és arabok közös megértésének és közeledésének szempontjából fontos, hogy ezt a szakadékot, mely a zsidó és arab kultúra között keletkezett, áthidalják. Ennek az eszmének a szolgálatába szegődött a telavivi Lifschitz festőművész. Nem program-művészetet akar alkotni és talán nem is tudatos békítő eszköznek alkotta képeit, hanem inkább átítatódott lelke az arab kultúra, a mohamedán vallás poézisével és ezt varázsolta vászonra a Kelet pompás színeivel. Tehát csak mellesleg kell megemlíteni azt, hogy Lifschitz képeit az arab papok is dicsérettel halmozták el és, hogy a jeruzsálemi főmufti is megnézte a képeket és nem emelt ellenük kifogást, csak arra kérte a művészt, hogy miután a mohamedán vallás tiltja a képfestést, ne állítson ki magának Jeruzsálemnek szent városában, az „Al Kudzs“-ban, de szívesen látja, ha az előkelő arab világ pártfogásába veszi.

Lifschitz az első Korán festőművész. Készültek illusztrációk, miniatűrök már régebben is, de Lifschitz önálló műveket alkotott, nagy olajképeket, melyeknek a Korán adja meg a témát és a Korán levegője adja hozzá az ihletet és a színt.

Lifschitz egész életét szentelte annak, hogy a Kelet lelkét megismerje. Ment az arab nép közé, bejárta az egész Kaukázust, tanulmányozta a mohamedán vallás különböző megjelenési formáit. A nép fantáziájával egészítette ki Korán-ismeretét és a jeleneteket szinte azzal a színezéssel ábrázolta, ahogy azok a nép képzeletében élnek.

Kevesen tudják, hogy mi is tulajdonképpen a

Korán, ez a „kinyilatkoztatás és küldetés“. Sok poézis és fantázia rejlik benne, amely mind megragadja a testő képzeletét. A Korán dogmatikájának központjában Isten egysége és kifürkészhetetlen akarata áll. A régebbi arab vallásteltfogás szerint Allah a legnagyobb Isten volt. Mellette számos törzsi istenséget tiszteltek, angyalokat Allah leányaiként, démonokat, dzsineket. A semita törzsek között igen elterjedt szentkő tisztelet a Kaaba kultuszában csúcsondott ki. Ez a hatalmas tekete meteortömb Mekkában van, a monda szerint angyalok vitték a paradicsomból Abrahamnak, aki Mohamednél az első igazhívőnek, mintaképnek számít. A Korán bibliai elbeszélései a világ teremtésétől Ezráig terjednek, akit Mohamed szerint a zsidók Isten fiának tartanak.

A Korán 114 szúrából, 30 agalból áll és ezek között sok olyan elemet találunk, amely megvan a régi zsidó irodalomban is.

„Ha a világ minden fája író toll volna és a világ 7 tengere tinta, akkor sem volna elég Isten dicsőségének leírására. (Ugyanez a kép van az „Akdomusz“-ban.)

A Korán tele van türelmetlenséggel a hitetlenek, gyaurok ellen, az ellenük vezetett csatát égi létrának magasztalja. De a Ramadan hónapban tilos minden harc, ez a zarándoklás hónapja.

A házasságról, a mai fogalmak szerint különös nézetei vannak a Koránnak. „Feleségeitek a szántóföldetek“ mondja. Az elválási formula így hangzik: „Olyan vagy nekem, mint az anyám háta“. Elvált asszony csak akkor térhet vissza férjéhez, ha közben másnak a felesége volt.

Gazdag festői anyagot szolgáltatott Lifschitznek a feltámadás és ítélet napjának leírása.

A feltámadás napján Jeruzsálemben megszólalnak a harsonák. Félelmetes nap lesz ez. Homok- és tűzhegyek fognak gördülni a földön, maga a föld is elmozdul helyéről, a tenger lángokat vet, a csillagok kialszanak, az égbolt darabokra foszlik, a Nap és Hold összeütköznek, pokoli füst emelkedik ki három oszlopból, toronymagasságú szikrák cikáznak, hasonlatosak a sárga tevékhez. Az élve elásott leány fel fog támadni. Az Ítélet

H. Lifschitz (Tel-Aviv): 111. Szura, 1—5. „El fog pusztulni Abu Laheb, a pokol tüzében ég el és kedvenc felesége hordja fel máglyájára a tüzfát“
Die Hölle

napján felszállnak az Uristenhez az égi létrán az angyalok és szellemek, hogy hirdessék Isten akaratát. És ekkor különbséget fog tenni Isten a hívők és zsidók, keresztények, sabeusok, mágusok és bálványimádók között. És két könyv lesz Isten előtt, a jobbán egy és a balján egy, egyikben a gonosztevők, a másikon a jámborok. És angyalok köszöntik a jámborokat az egek minden kapuján: Béke veletek! „Ott várnak reátok szűz leányok sóvárgó kebelével, akik még nem ismertek férfit és akik zárt sátrakban őriztetnek. Ott fekszenek zöld párnákon és tarka szőnyegek, gyöngyökhöz és rubinokhoz hasonlóan.“ Zárt kertekben, melyeknek fái között hűs patakok csörgedeznek, fognak ülni a jámborok, arany karkötőkkel díszítve, díszes selyem köntösökben és brokátban elnyújtózva kereveteken. Sal-Sabil, a csodaforrás örök ifjúságot ad nekik, minden vágy teljesül, arany serlegekben és korsókban hozzák eléjük a gyöngyöző bort. Ellenben az istenteleneket a pokol tüze várja. És ha segítségért kiáltanak, akkor eső szakad rájuk, de az érces tűzeső lesz. A zakuna pokolfa keserű gyümölcsseit kell majd enniük, melyek hasonlatosak az ördögfejekhez és bűzös, forró vizet kell majd inniük. Ilyen a Korán anyagiassága a Biblia fenségességéhez mérten. De ezúttal csak a képszerűségről van szó.

Plasztikus, valósággal a festő ecsetjére kíván-

kozó jelenet a Sátán és az ember találkozása. A Korán szerint Isten az emberiség feletti hatalmat a Sátánnak adta. Ezért aztán, midőn az Ur az embert megteremtette, parancsára „az angyalok egész kara a földre borult, csupán a Sátán nem“.

H. Lifschitz illusztrálta a bibliát is. Különösen a Jóbhoz és a Zsoltárokhoz festett képei figyelemreméltók. Nem az eseményeket festi meg, nem a történeteket, a jeleneteket, pedig ezek képezik a festőművészet tulajdonképpeni témáját, hanem az absztrakt, elvont gondolatcsoportokat, melyek a zsoltárokat fenségessé, Jób könyvét pedig nyomasztóan hatalmassá teszik.

A festő más szemmel látja a világot, mint a laikus. De viszont a festő is másként lát Európában és másként Keleten. Azt a színpompát, melyet az Oriens nyújt, nem adja még Olaszország sem, a művészet régi hazája. Az ezüstösen csillogó égbolt, a szikrázó napsugár, a tiszta levegő, a csillagos éj, a sugárzó Hold, melynek fényénél olvasni lehet, nem található sehol másutt. Ez a szépség és gazdagság hatással van a Kelet népeinek lelkületére is, élénk képzeletet, színes fantáziát ad nekik. Ebben a világban él Lifschitz és ez a világ tükröződik művein is. Képeinek itt közölt reprodukciói nem adják vissza az eredeti festmények színdús pompáját. De mégis feltárják egy új, csakis a Keletben gyökeredző művészet misztikus világát.

H. Lifschitz (Tel-Aviv): 100. Szura, 9—11. „Mindaz, ami a sírokban nyugszik, feltárul és ami lelketekben el van rejtve, napfényre kerül“
Die Auferstehung der Toten

Salom Asch: A zsidó lecke

Nagyon sok fáradságukba került Rubinsteinéknak, hogy behozzák a fiukat, Jasát, az állami gimnáziumba. Apa és anya azonban valósággal epedeztek utána, hogy a „rézgombok“ egyenruhájában lássák a gyermeküket. Az apának, Rubinstein bankárnak nem volt módjában fiatal korában gimnáziumot látogatni. Maga dolgozta fel magát saját kezeivel és arról álmodozott, hogy az ő fiának már „normális“ nevelést ad, amiben ő maga nem részesülhetett. És reá fordított sok pénzt és sok befolyást. És amikor végre sikerült Rubinsteinéknak gyermeküket elhelyezni a harmadik osztályban, nemcsak a szülői ház, hanem az egész város rendkívüli szerencsének tartotta és mindenki irigyelte őket érte.

Jasa még mint gyermek tudta, mit jelent: zsidónak állami intézetbe járni. És tudta ezt becsülni. A gyerek jól tanult. Alaposan készült a leckékre és egészen a hetedik osztályig meg volt minden kilátás arra, hogy Jasa a gimnáziumot „aranyéremmel“ fogja végezni, ami feltétlenül szükséges zsidónak ahhoz, hogy az egyetemre jusson.

De egyszerre hirtelen történt valami, ami halomra döntötte Jasa szüleinek összes reményeit.

A gimnáziumban ünnepély volt. Gogol szü-

letésének 100-ik évfordulója. Az összes növendékek összegyülekeztek a díszterembe, ahol a gimnázium igazgatója ünnepi előadást tartott Gogol alkotásairól, megvilágította a költőt „a történelem fénye“ mellett, megmagyarázta a gyermekeknek a „Taras Bulba“ korát, a kozákok elnyomatását lengyel uralom alatt és a zsidók szerepét, akik a kocsmák és vámok árendásai, bérlői voltak. Az igazgató úr azonban igen hosszasan időzött a zsidók szerepénél, melyet epével és méreggel festett: a zsidókat zsidrákoknak nevezte és nem mulasztotta el egyszer sem, hogy eléje tegye a jelzőket, mint például „piszkos“ vagy „lógó kaftánú“ vagy „csepegő pajeszú“. Az osztályban ünnepélyes csend volt. Az oroszok cárjának arcképe életnagyságban díszítette a falat. A tanárok ünnepi öltözetben, arany rendjelekkel teleaggatva ültek félkörben az emelvényen és Gogol mellszobra babékoszorúval ékesítve egy magas piederstálon. Az igazgató szőke rövid szakállal à la Napoleon. Hegyes, hideg szemek pillantottak ki szeplőkkel borított arcából. Éneklő hangon beszélt, mintha maga is gyönyörűséget és élvezetet találna a saját hangjában, kéjelegve folytatta a szitkozódásait: „Igy gyalázták meg a piszkos zsidrákok a mi orthodox hitünket, kiszívták becsületes kozák parasztok vé-

rét: ha a pópa meg akart keresztelni egy gyermeket vagy egy fiatal pár egybe akart kelni, a zsidóhoz kellett először fordulnia, le kellett fizetni a díjat az átkozott zsinagógának, mielőtt a zsidó átadta a kulcsot a pópának az állami engedélyekhez. Végre felébredt a nép haragja és vérbefojtotta felgyülemlett dühét...“ Az igazgató úr az utóbbi szavakat is ugyanazon a nyugodt éneklő hangon mondta és ugyanezen a hangon tért át a rettentő mézárásokra, melyeket a kozákok a zsidók és lengyelek közt véghez vittek.

A gyermekek, 8-tól 18 éves korig, csendesen ültek a padokban, mint a fafigurák és figyelték az igazgató úr előadását. Olykor néhány fiatalabb gyerek elnevette magát, amikor az igazgató úr a zsidók csúfneveit emlegette, de látva, hogy az idősebb tanulók hallgatnak, ők is csendben maradtak. A gyerekek nagy része lengyel és zsidó volt, az orosz gyerekek pedig részben hallgattak a lengyelek és zsidók iránti rokonszenvből, részben pedig ragyogó szemekkel figyelték az orosz győzelem hősi elbeszélését. De amikor az igazgató úr a „zsidókat“, a „piszkos kaftánokat“, vagy „pajeszt“ emlegette, innen is, onnan is, az orosz és lengyel gyermekek csoportjaiból egyaránt, felhangzott egy-egy halk nevetés és kivillant a szemekből a gúny fénye. A néhány zsidó gyerek, szétszórtan a keresztény tanulók között, megcsúgyenülve, égő orcákkal és leeresztett szemekkel ült a helyén. Mindnyájan magukba fojtották a szégyent és a tehetetlen haragot és türelmetlenül várták, mikor lesz már a martiriumságnak vége. De az előadás csak húzódott, húzódott végtelenül. Az igazgató úr önmagába és hangjába szerelmesen és elégedetten bölcs előadásával, melyet a gyermekek elé tálalt, részletekbe bocsájtkozott, mérges leírásokat és csúfneveket összehalmozva a zsidók ellen.

Egyszerre csak valaki a gyermekek közül az egyik padból hangosan felkiáltott:

— Hazugság! Hazugság!

Az igazgató úr félbeszakította egy pillanatra az előadását, elsápadt, kisimította a szakállát és kérdezte:

— Ki kiáltotta ezt?

A gyerekek ülve maradtak, mintha megkövesedtek volna. Az egész teremben halotti csend uralkodott, mintha nem is lett volna élőlény a boltozatok alatt.

— Gyávaság és hitványság elrejtőzni valakinek a háta mögött. Kihívom az ellenségemet és ha becsületes ember, legyen bátorsága fölemelkedni és mondani: én kiáltottam!

Egy percig meredten ültek mindnyájan. Hirtelen fölemelkedett a megmerevedett csendből egy halavány fiú, aikat harapdálva, szemeit félig le-sütötte, némán állt a helyén.

— Maga kiáltotta azt?

A fiú isenlően rázta a fejét.

— Feleljen! — parancsolta az igazgató úr.

— Igen! — felelte a fiú.

— Hogy hívják magát? — kérdezte az igazgató úr, habár nagyon jól tudta a nevét.

— Rubinstein.

— A maga első nevét.

— Jasa Moiszejevics.

— Zsidó vallású?

— Igen, — felelte Jasa.

— Mi a maga zsidó neve? Jasa nem zsidó név.

— Jóchanan.

— Miért nem használja a zsidó nevét? Miért bujlik keresztény név mögé?

— Az anyám így szólít.

— Elég! Hallgatni! Jóchanan „Moisevics“ Rubinstein és Mózes-vallású. Nos, érthető, hogy magának nem tetszik az én előadásom. Nemde? — fordul a gyerekekhez. — Természetes, Nu, Jóchanan „Mojsevics“ Rubinstein, legyen olyan szives, vegye a könyveit, menjen be az irodába és várjon, amíg elkészülök az előadásommal.

Jasa úgy tett, ahogy az igazgató úr parancsolta. A tanárok és tanulók villámló tekintettel követték.

Mikor Jasa kijött tankönyveivel az igazgató úr irodájából, ahol megmondották neki, hogy ki van zárva örökre az összes állami iskolából — átgondolta, mit cselekedett. Nem sajnálta, de minden olyan hirtelen jött, ilyen váratlanul és miért?

Otthon ebédnél találta a szüleit. Csodálkoztak Jasa izgatottságán.

— Mi történt? — kérdezte anyja ijedten.

Jasa elbeszélte szüleinek a történeteket.

— Nem tehettem másként, nem tehettem! — kiáltott fel Jasa és nagy, hideg könnyek peregtek végig kabátjának szőrmeszálain. Hirtelen leszakította fekete diákkabátjának összes rézgombjait.

— Nyugodj meg, gyermekem, nyugodj meg, — biztatgatta édesanyja, felcsókolva a könnyeit — szerencsétlenség történt, ez az egész, bele kell nyugodni.

Az apa a fehérén terített asztalnál ült magába mélyedve, elszomorkodva. Magas, sima homloka összeráncolózott. Simogatta a bajuszát idegesen és mintegy magába mormolta:

— Szóval, a karrierednek vége, teljesen vége.

Az asztalnál halotti csend. A fiatal testvérek, Masenkó és Matilda, akik intézeti uniformisban jártak, barna ruháskában, fekete köténykében, simára fésült hajjal és fekete másnival copfjukban, lassan, halkán kilopóztak a szobából. Az anya folytatta a vigasztalást, törülgette a könnyeit.

— Talán még lehet segíteni a dolgon. Talán lehet protekciót igénybe venni. Hiszen még nem lehet mindennek vége. Ez nem lehet. Hiszen fiatal gyerekek... Kiröppent egy szerencsétlen szó a szájából, ennyi volt az egész. Nyugodj meg, Móric, majd meglátod, még minden rendbe jön. És simogatni kezdte férfiének ráncos homlokát.

Jasa ott állott és csak most ébredt tudatára annak, hogy mit cselekedett. Nagyobb szerencsétlenséget látott apjának ráncos homlokán, mint

anyjának könnyében. De az igazságnak teljes érzésével, amely olyan serdülő gyermekekben érlelődik, kiknek nem volt alkalmuk igazságtalanságot látni és még hisznek a világ rendjében — át-érezte Jasa, hogy úgy cselekedett, ahogy kellett, másképp nem lehetett.

— Maminko, hiszen nem vagyok bűnös, ugye, anyám? — mentegetőzött, mint valamikor kisgyerek korában, ha eltört valamit.

— Nem, Jasenko, nem vagy bűnös, gyermekem.

Jasa csókolta anyjának kezét nagy szeretettel, Jasa az anyját tartotta a világ legszebb és legnemesebb asszonyának. És még serdülőben is, mint valamikor kisgyerek korában, át szokta ölelni és csókolni a szemét, az arcát, a haját. Most is elhalmozta gyermeki szeretetével. Míg végre az apja rászólt:

— Hagyd már a gyerekes bolondságokat, te nem vagy már gyermek.

Jasát vörös láng öntötte el; megszégyenülten engedte el anyját. Az apja megjegyzése kellemetlenül érintette.

— Gyere velem a másik szobába, Jasa, beszélnem kell veled, — szólt hirtelen apja és bement a szomszéd szobába, Jasa követte.

— Móric, ne nagyon szigorúan, kérlek, — kiáltott utánuk az anya.

— Rebeka! — nézett reá az apa szigorúan, levéve a csíptetőjét az orráról.

Amikor bementek a nagy szobába, az apa körülnézett, nem hallja-e valaki, aztán bezárta az ajtót és leült.

— Csak nem vagy forradalmi pártnak tagja, Jasa? — kérdezte az apa.

Jasa sápadt és vörös lett a tisztelettől, amelyben az apja részesíteni akarja és amire magát jogosultnak nem tartotta.

— Nem tudok semmiről, papa, egyszerűen nem bírtam ki, nem bírtam!

— Mi sem bírjuk ki és mégis muszáj. Hiszen nem vagy már gyerek. Tudod, hogy mit cselekedtél? Mi lesz most veled? Saját kezeiddel törted szét karrieredet, egész életedet.

Jasa most már nem sírt. Felébredt benne az igazság makacs érzése. Összeharapta az ajkait.

— Lesz, ahogy lesz. — Nem tudtam másképp cselekedni. És te se tudtál volna. Ugy szitkozódott az az ember. És az ő közömbös, epés beszédje, úgy fájt.

— Muszáj kibírni. Én rosszabb dolgokat állok ki és mások még rosszabb dolgokat szenvednek el. Elfeleltetted, hogy zsidó vagy?

Jasa elcsendesedett, lehajtotta a fejét, harapdálta ujjai hegyét.

— De hiszen így élni lehetetlen, papa! — kiáltott fel hirtelen.

— Nekiünk muszáj így élni. Seíthetsz magadon másképp? Látod, másképp akartál élni... el-törted az életedet — szólt az apa. Jasa hallgatott.

— Talán az én hibám, biztosan az én hibám — szólt az apa mintegy önmagához, megint levéve a pápaszemet az orráról és dörzsölve kezével ráncos homlokát — meg kellett volna mondanom mindezt előre neked. Elő kellett volna készítenem téged minderre: készülnöd kell tűrésre és hallgatásra; készülnöd kell, hogy úgy élj, mint egy zsidó, ahogy én élek, ahogy mindnyájan mi zsidók élünk itt, Oroszországban! Akkor talán nem jutott volna idáig a dolog. Így hirtelen jött és nagyon fájt neked. Magadnak tettél rosszat és nekik csak jót. Az én hibám, az én hibám!

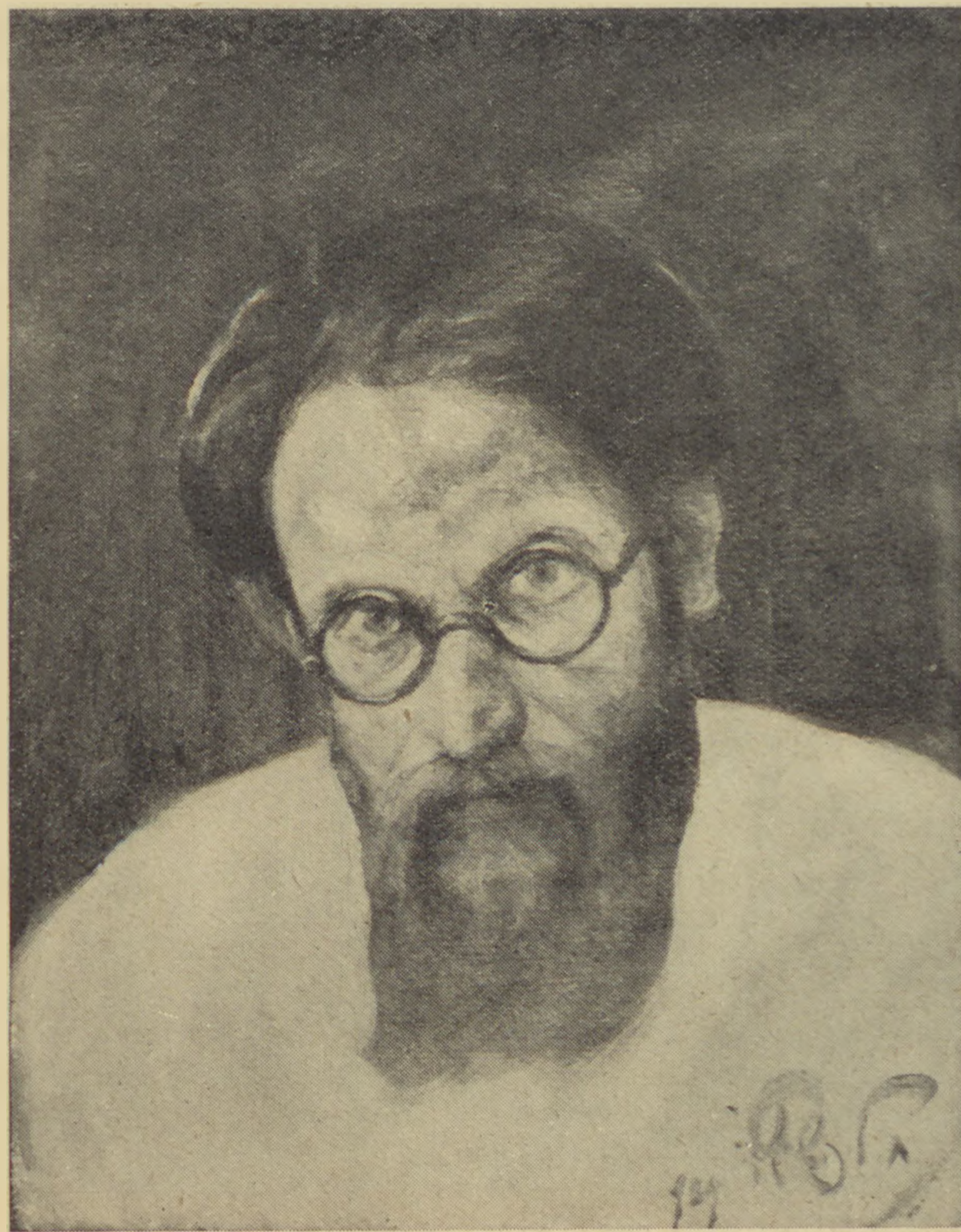
Jasa sajnálta az apját, jobban, mint önmagát és anyját. Ezek a szavak „én rosszabb dolgokat állok ki“, fogalmat adtak a gyermeknek apja életéről, az összes zsidók életéről Oroszországban. Mintegy magába mondotta, körmeit harapdálva, mialatt nagy könnycseppek mutatkoztak megint diákkabátja szőrméjén: „de hiszen ez lehetetlen! lehetetlen!“

Az apa hirtelen fölemelkedett, odalépett a le-sujtott fiúhoz és rátette kezeit a vállaira.

— Most legyen ez lecke neked további életedre. Tanulj meg élni mint zsidó Oroszországban! — Átölelte a fiú fejét és megcsókolta.

Jasa két forró könnycseppet érzett a homlokán és megkövesedve állott meg a helyén.

Az apa kemény léptekkel ment ki a nagy szobából.

H. Lifschitz (Tel-Aviv):

A Korán festőjének önarcképe

Selbstbildnis

Somlyó Zoltán: Strófák — a levegőbe

Nem papirosra, nem vászonra, sem hideg kőbe:
most néhány strófát csak úgy a levegőbe!
Amelyben magam is árva X-betűként bolygok:
hadd szóródjanak szét a légtérben ezek a hiába-dolgok...

*

Egy strófa: az Embernek szentelve! Ime, lehellem:
ó éli!... ó éli!... Ó Ember, mért hagytál el engem!
Mint erdőn a cédrusok egekbe szökkenő fői:
te voltál az, aki oly sudárrá nem hagytál nőni!

A földről s növényeiről szól a második strófám:
hogy egy leszek velük, ha eljön, ha eljön az órád.
S: nem azok a győzők, kik tovább e kertbe maradnak!
A szívek előbb-utóbb behullnak isteni magnak!...

A harmadik strófa: hadd jöjjön im ebben az állat!
Nem aggatnak rá ruhát, elébe nem tesznek tálat.
De, hogyha egy kutya sír, az ember nevetni nem mer...
Mér' nézitek le, hogyha úgy tud sírni, mint az ember? ...

Négy: légyen e strófa szentelve a leánynak, a szűznek!
Akivel a férfiak oly suta játékot űznek.

Ha tudnák, hogy övék a mennyek magas birodalma,
nem volna e földön a bűnnek oly nagy a hatalma!...

A strófák közt ez maradt középre, im ötödiknek:
a férfiak meg a nők: szívüknél összenőtt ikrek!
Csak szétvágta őket örökre, ó mind-mindörökre,
a fájdalom játékos kedvű és kegyetlen ökle...

A hatodik strófa: a pénz! Ez a mézizü méreg.
Ha tele van vele a szív, oly kemény, mint a kéreg.
Hát nem látjátok, hogy az ördög a patájába méri?
ha a legszentebb érzést is le lehet már vele mérni?! ...

És most a hetedik! (Szerencsés szám a hetes szám!)
Valami Igazság egyszer a földön is lesz tán!
Özönvíz? Földrengés? Sáska? Vagy kéneső? Bármilyen!
De, tudod-e, Ember, hogy néked azt be kell majd várni?! ...

*

S míg Istenhez lehellem, az Egébe nézve: egy sóhaj...
Ő mindent tud... Ó, vajjon tudja-e, mi az az ó, jaj?!
Hogy amikor fájdalmam zsámolyán állva kiáltok:
a szívembe halottan hullnak be mind a Világok...

H. Lifschitz (Tel-Aviv): 105. Szura, 1—5. „Nem tudod-e, miként bánt el Isten az elefántok urával? Madarak raját küldte ellene, köveket dobtak a pokolból és megsemmisítették“

Gottes Strafe

Somlyó Zoltán: Tulipános ládika

A szekrényem üresen tátong,
pár lim-lom hervad benne még.
Az oldalán nyakkendők függnek:
gyászlobogóim... feketék...

Rokkantan áll az íróasztal,
hibbant-betegen a divány;
a végrehajtó nálam hagyta —
oly szívétfacsarón silány.

A többi bútort mind elvitte
a kegyetlen hiéna-had.
E kufár földön mindig minden
azé lesz, aki többet ad! ...

A sarokban, szobahomályban,
úgy áll, hogy alig látszik a
piros-sárgával telemázolt
kis tulipános ládika...

Ezt meg se látták a hiénák,
Pedig mily kincset rejteget!
A kis halott holmija alszik
a szép tulipánok megett...

Kis inge, fehér bugyogója,
meg a piros perkál-kötő...
Édes angyali derekára
ilyet többé sosem köt ő...

A kis kutyus, amellyel játszott,
a rongyos mackó is, az az! ...
A felfújható cica és egy
zsebkendő, alig egy arasz...

Ó, mennyi kincs! És mind meghagyták...
Most csöndbe játszhatom velük...
S békülten mormolom magamban:
hát mégis, mégis van szívük...

Dr. Neumann József, óbudai főrabbi: A modern rabbi válsága

Emlékeimet, tapasztalataimat és hangulataimat a papi hivatásról egy mondatban foglalhatom össze: *A modern rabbi válságos helyzetben van.* A rabbiról vagy semmit, vagy igazságot írjunk. De a válság, bár lappangóan, mégis oly kínosan szorongatja a zsidó közhangulatot, hogy it csak egy használhat: ha nyiltan, igazságosan, őszintén se nem remegve, se nem hajlongva, a fotográfia hűségével írjuk meg a valóságot. „Ha valakinek fájó sebe van — mondja a zsidó példabeszéd —, hát hordozza nyiltan.“ A modern rabbi helyzete is „Mikkáf regel vöad ros, én bo mótom“, tetőtől talpig tele van vérző, de nagyrészt eltitkolt sebekkel. Le a kötéssel! Tárjuk fel sebeinket nyiltan a közvélemény sebéészorvosa előtt. A kérdés legszélesebb körben való megvitatása mellett, meg fogjuk keresni és meg fogjuk találni a súlyos válság gyógyító megoldását. A válság két virulens tényezőjének az egyikét a rabbi, a másikat a hitközség szolgál-
tatja. Kezdem a rabbik tudományos kiképzésén és vallásos nevelésén. A budapesti, florenzi, bécsi, breslaueri, két berlini, párizsi, londoni rabbiképzők egy közös hibában szenvednek. Mindenhol óriási terjedelmű anyagot adnak elő, amit a növendékek nem bírnak megemészteni. A sok „hallgatás“-tól a növendék aligha ér rá valamit helyesen és alaposan megtanulni. Nem erről a hallgatásról mondták bölcseink: „Hallgatás a bölcsesség védbástyája“. A rabbioklevelet csak annak volna szabad kiadni, aki a mély és alapos tóratudás öntudatos fölényességével, tekintélyparancsoló nimbuszával léphet a hívek elé. *Tudja meg minden zsidó pap, hogy tőle elsősorban tóratudást követelnek. Ám legyen a rabbi egy országosan elismert politikus, diplomata, költő, történész, tájképfestő, zurnalista, filozófus, ám a tóratudás elégtelenségét a zsidó közvélemény sohasem fogja neki megbocsátani.* Valósággal lesújtóan hat reám, ha hallom, ami itt is, ott is megtörtént, hogy egy-egy kisebb hitközségi képviselő — báchur-korából magával hozva egy kis zsidó ismeretet — a templom előtti, szombati „réndli“-ben kárörömmel mutat rá fő-

H. Lifschitz (Tel-Aviv): 81. Szura, 1—9. „Ha a nap széthull, a csillagok leesnek, a hegyek megmozdulnak. a tízhavi terhes tevekanca nem ad tejet, az élve eltemetett leány azt fogja kérdezni: Miféle bűnért kellett meghalnom?“

rabbijának valamely drasztikus tévedésére, esetleg egy-egy templomi minhágnak nem ismerésére.

A rabbik gyakorlati vallásos nevelése is hiányos. Szerintem csak *bennlakó* lehetne rabbi-növendék. És ott benn kell az „anyagot“ a legszigorúbb kiválasztásnak alávetni.

Sajnos, mondhatni az egész világon ez idő szerint *a rabbiképzők részben a numerus clausus földönfutó áldozatainak asylumai.* Ennek aztán az a szomorú következménye, hogy a lelki és erkölcsileg nem idevaló anyag, ha kilép az életbe és rabbiságot vállal, még jobban elmergezi és akutabbá teszi a modern rabbi válságát.

Egy főtantárgynak az előadása teljesen hiányzik a *Hilchot rábbanuth*, a pástorális methodika. Nem adják elő az ötödik és hatodik Sulchan Áruch-t. Egy német tudós rabbi figyelmeztette egykoron tanítványait: „A leendő rabbinak először is tudnia kell a négy Sulchán Áruch-t. Ez az *Umgang mit Gott*-ot tartalmazza. Tudnia kell az ötödik Sulchán Áruch-t, amelyben meg van írva az *Umgang mit Menschen*. Van aztán egy hatodik. Ez a rabbi életében legnélkülözhetetlenebb normá-

kat foglalja magában: *Wie man umgeht mit Unmenschen.*“ Hát ezt az ötödik és hatodik Sulchán Áruch-t bizony alaposan tanítani kellene. Ezek adják meg az ízt, a modort, a fellépést, a finomságot, a tapintatot a rabbinak és ezeknek a nőnászai ragyognak a legszebben a lelkipásztor tekintélyének koronájában. A katolikus egyház papnövendékeinek bennlakása, szigorú, céltudatos megválogatása és szakszerű pástorális nevelése nélkül sohasem vívta volna ki magának azt a hallatlan pozíciót és a páratlan lelkihatalmat, amellyel egy ezredév óta az egész világ felett uralkodik.

Ha a papnövendék tanulmányait befejezte, *képesítő vizsgája előtt menjen két-három évre helyettesnek egy-egy nagyobb hitközség főrabbija mellé, hogy gyakorlatilag is tanulja meg, amit az iskolában csak elméletben hallott.* Egész fiatal emberek, bizonyára azért, mert sokkal kisebb fizetéssel is beérik, az elmúlt évtizedek folyamán nagy állásokba jutottak minden előzetes megfelelő gyakorlat nélkül. A hitközségek nagykesőn jöttek rá arra, hogy amit megtakarítottak anyagiakban, azt többszörösen elveszítették erkölcsiükben. Tisztelet a kivételnek, de *rendszerint az igen fiatal rabbi működésének első pár éveiben, míg megszerzi a gyakorlatot, úgy elrontja a rabbi helyzetét, hogy azon többé sem ő, sem talán még az utódja is alig tud segíteni.*

Sok hibának *a rabbi elhibázott házassága az oka.* „*Háisáh, áser náatá imádi, hi nátnáh li min háéc váochél.*“ „Az asszony — mondta Ádám —, kit mellém adtál, adott nekem a fából és én ettem...“ Mert a rabbiknak még van valahol képzője, de hol nevelik a rabbinét? A rabbinak nincsenek, nem is lehetnek olyan intím barátai, kik előtt lelkének minden titkát feltárhatná. Erre csak az az egyetlen élettársa, sorsának osztályosa volna alkalmas. Diogenész fényes nappal, lámpással a kezében embert keresett a piacon. A fiatal rabbi meg olyan asszonyt keres, ki a rabbiné fönséges hivatásának tudjon megfelelni, ki olyan tanácsokat tud adni férjének, melyek tekintélyének öregbítéséhez, hivatásának betöltéséhez és egyszersmind a béke biztosításához vezetnek. „Ávráhám mögáj-jér et háánásim vöSzaráh mögáieret et hánnásim“, magyarázza Rási: Ávráhám térítette a férfiakat, Sára meg a nőket. Ebből az a tanulság, hogy *ne a rabbi úr, hanem a rabbiné hódítsa meg a Köhiláh asszonyvilágát a zsidó asszony eszményei számára.* Egy kis köhilának a rabbinéja — mesélik — évődött a férjével: „Én sokkal nagyobb vagvok, mint te, mert te, édes férjem, amint látod próbáidból, nem lehetsz egy nagyobb köhilának a papja, míg én, mint asszony, éppen úgy lehetnék a legnagyobb községnek is a rebbecenje.“ Hát ez az, ami nem igaz. A rabbi megfelelő rabbiné nélkül az Uristen egyik legszerencsétlenebb teremtménye. Egyszerűen segítség volna a házasságban rejlő veszély elhárítására, ha a fiatal rabbi, midőn házasodni készül, tekintsen el a hozománytól és vegyen fele-

ségül egy rabbileányt, ki kora ifjúságától kezdve leendő hivatásának légkörében nevelkedett, a rabbicsalád örömeinek és szenvedéseinek tüzeiben megtisztult és megvilágosodott és a tapasztalatok gazdagságát hozza magával a házasságba.

Nem utolsó sorba tartozik *a pap gyermekeinek viselkedése.* „Völo jöchállél záro böámáv.“ A pap ne engedje, hogy gyermekei megrontassanak, környező társaságuknak vallástalanságától. A papgyermekek legyenek jobbak, erkölcsösebbek, vallásosabbak. Mint ama hajdani magyar vitéz, ki a törökkel levetette magát a vár fokáról, úgy rántja magával városának ifjúságát a helytelen utakon járó papfiú és papleány. Egyetlen ballépésükkel többet árthatnak a hitéletnek, mint amennyit annak atyjuk egész életének ékesszólásával használt.

Ezzel felsoroltuk a modern rabbi válságának azon okait, melyek a rabbi részéről mutatkoznak. Most pedig, hadd mondjuk el hasonló nyíltsággal és őszinteséggel a szóbanforgó válságnak azon előidézőit, melyekért *a hitközség felelős.*

Képzeljünk el egy párbajt, amelyben a felek sötét kamrában, esetleg hozzá még bekötött szemekkel vívnak egymással. Egy sem látja a másikat, egy sem látja, hová üt és honnan kapja az ütést. Valahogy így viaskodik vallási téren a rabbi híveivel. Mint a lélek és a test között a Talmud szerint a születés első percétől fogva megindul a harc és csak a halállal végződik, *éppen úgy kezdődik az ellenségeskedés a rabbi és a hitközség között a beiktatás első napiától és tart, amíg a rabbi csak nem távozik a hitközségtől.* A legszomorúbb az, hogy a kettő közül egy sem tudja egészen pontosan, mit szabad és mit nem szabad tennie a másikkal szemben, hol végződik az egyiknek és hol kezdődik a másiknak a hatásköre. Volna egy meghatározott norma: *vallási, templomi kérdésekben a rabbi, adminisztratív, pénzügyi kérdésekben a hitközség dönt.* Minthogy azonban a hitközségi ügyek nagyrészenek rendszerint két oldala van, egy vallási és egy pénzügyi és a kettőnek konturjai kuszán egymásba folynak, nem szabad és nem lehet az egvéni önkénvre bízni a kettő közötti határvonal felismerését. A vezetőség a rabbit csak kétszer részesíti tiszteletben: amikor jön és amikor megy. Közben pedig a rabbiban egy olyan ellenséget lát, kinek kártevésai elől a hitközséget megóvnia illik. Mennyi fájdalmat és keserűséget okozott a hitközség vezetősége folytonos tilosba tévedéseivel, vallási kérdésekbe való beleszólásával, legjobb indulatú és legbékésebb szándékú rabbiának. Azt mondják, hogy a rabbi egvéniességének ellenállhatatlan varázsával, tudásának és bölcsességének lenyűgöző hatalmával fogja, tartsa, irányítsa a lelkeket! Ilven papok valaha a legendákban éltek, de a valóságban nem találhatók. Hol van az a bíró, poleármester vagy katonatiszt, ki a törvények, rendeletek és eovéh anvagi és erkölcsi kényszerhatalmi eszközök légiója nélkül, pusztán egyéni

varázsára támaszkodva, hivatását betölthetné? Igaz, Mózes, az isteni férfiú meg tudta tenni a csodát, hogy a Nílusban a víz vérré változott, de a zsidó paptól, mint közönséges halandó embertől nem lehet követelni, hogy pusztá szavára minden hívője szívében a jégcsapok piros, meleg zsidó vérré változzanak. Ilyesvalamit követelni, a legszelidebben kifejezve: vétkes komolytalanság volna, ami föl sem telezhető Izráel világi vezéreiről. A válság kulcsa tehát az, hogy a rabbi és hitközsége között fölmerült vitás kérdéseket és ütközö-pontokat figyelembe véve, a helyzetet szabályozni kell és pedig *a legapróbb részletéig menő szabályozással.* Akkor mindenki tudni

fogja, mik a kötelességei és mik a jogai és ténykedésében meddig szabad elmennie, anélkül, hogy a másikat megbántsa. Felsőbb fokon pedig legyen egy *országos rabbitanács*, ahová a rabbi vagy hitközség sérelmes *vallási* intézkedései ellen fellebbezni lehessen. A szervezés és szabályozás a társadalmi fejlődés egyik legbiztosabb fokmérője, útjelzője és teljességgel érthetetlen szociológiai jelenség, hogy éppen a zsidóság, ez a legrégebb, legfelvilágosultabb és a haladás vívmányai iránt mindenkor legfogékonyabb lelki közösség és a leghihetlenebb szervezetlenségben és szabályozatlanságban. *Ebben a kaotikus állapotban mindenért, ami a kehilában történik, vagy nem történik, a közvélemény elsősorban a rabbit teszi felelőssé, holott a valóságban legtöbbször teljesen tehetetlen a világiak túlsúlyával szemben.* Szabják meg bármilyen szűkre is a rabbi hatáskörét, azt ő majd legjobb tudása szerint be is fogja tölteni és az illetéktelenek is tudni fogják, hogy ezt a határvonalat büntetlenül áttörniök nem szabad. A nagy Goldziehertől való a következő mondás: „Izráel volt tagadhatatlanul a népek papja, tanítómestere. Tőle tanulták az Egyisten eszmét és a Biblia igéit. Hogy van az mégis, hogy a világ népei olyan rosszul és tiszteletlenül bánnak velük. Valójában azonban a népek ezt is Izráeltől tanulták. A népek látták, hogy Izráel maga mily rosszul bánik papjaival és tanítóival, mily kevés tisztelettel adózik nekik, hát

H. Lifschitz (Tel-Aviv): Mohamed. 81. Szura, 22—23. „A tiszta égboltozaton látta őt“

ezen a példán felbuzdulva, a népek sem bánnak jobban Izráellel, az ő papjukkal.“ Tréfás magyarázat ugyan ez, de mélyen belevág az igazság húzába és mint egy fényszóró az éjszakában, élesen rávilágít ama szakadékra, amely felé a haladó zsidóság önkényének gépkocsiján rohan, ha idejekorán nem gondoskodik egy bölcsen átgondolt és erős kézzel végrehajtott közlekedési szabályrendelettről, mely a folytonos összeütközéseket és kisiklásokat eleve kizárja.

Gondolkozzunk a multakon és azon meggyőződésre kell jutnunk, hogy a modern rabbi válságát csak ketten együtt, a rabbi a hitközséggel karöltve tudnák megoldani, megfelelő zsidó szívvvel és zsidó lelkiismerettel való szabályozással. Ha nem oldjuk meg, elpusztulunk, mint elpusztult hajdan Jeruzsálem a Szinát chinám, az oknélküli gyűlölködés és végnélküli kicsinyes máchlokák következtében.

Megjegyzés. Készséggel adtunk helyet dr. Neumann József főrabbi úr érdekes cikkének, de meg kell jegyeznünk, hogy épp e napokban jelent meg erről a kérdéstről beható tanulmány dr. Schick Lavoslavnak, a zágrábi hitközség tudós elnökének tollából, mely reámutat arra, hogy ez a „válság“ nem mai keletű, tehát nem speciális „modern“ tünet, hanem rabbi és hitközség viszonyának régi krónikus baja. Azonban ha évszázados betegség is, gyógyítani lehet és kell.

Szerk.

Prager Ferencné: Emlékezés Jászai Mari utolsó éveiről

Prager Ferencné

„Elhull a virág, eliramlik az élet“, Petőfinek ez a halhatatlan verssora muzsikált a lelkemben, mikor Jászai Mari utolsó éveinek megírásához hozzáfogtam. Fölzendült bennem az ő mély orgonahangja, amint a „Szeptember végén“ című legkedvesebb költeményét imádkozza,

szinte önmagának és hallom a vers akkordját:

Holnap nem omolsz-e sírom fölibe?

A legcsodálatosabb hangszer már a föld alatt porlad. A hang elhalt, a végtelenbe gyűrűző hullámokon és csak az őszi vihar zúgásában vélem néha újra hallani a Jászai Mari zengő, viharzó, bűgő és harsogó hangját.

Talán a sors különös rendelése volt, hogy ő, aki emberi szívének sugallatára, különösen az elnyomatás idején annyi szeretettel hajolt a zsidóság fölé, Madách Imre „Mózes“ című drámájában kapott utolszor új szerepet. A Mózes anyjának szerepét osztották ki neki és mint mindig, teljes odaadással készült a szerepére. Alkonyodó életének minden energiájával nekifeküdt, hogy életrekelte Mózes anyjának alakját. És nekem megadatott az a szerencse, hogy láthattam mint gyurja, építi a holt anyagot, mint bontakozik ki alkotó géniuszának szárnyai alól az élő alak, olyannak, mint amilyennek a költő megálmodta. Jászai Mari ezt az utolsó szerepét az én otthonomban tanulta. Én hallgattam ki a szövegből hosszú órákon át és figyeltem őt némán mint rohan fel és alá a szobában, mikor a művészi alakítás folyamata már megindult a lelkében, hallhattam a világ legzengőbb hangját, nézhettem a biblikusan fönséges mozdulatokat, mintha a teremtés csodája elevenedett volna meg előttem, olyan volt az, mikor Jászai kiformalta magából a próféta anyjának fönséges alakját.

Egyszer, mikor a szerepnek ahhoz a passzusához ért, ahol Jokhebednek meg kell áldani a pusztába induló fiát Áront, megállt előttem és kérdezte: „Mondd, Nuskám, milyen mozdulattal áldanád meg a fiadat, ha mondjuk egy messze útra kellene neki indulni?“ Én akkor fölemeltem a kezemet azzal a mozdulattal, amellyel jámbor zsidó anyák már ősidők óta megáldjuk legdrágább kincseinket és Jászai Mari feszült figyelemmel nézett reám. Azután pontosan utánam csinálta azt a mozdulatot és amilyen mélyen érző lélek volt, bizonyosan még azt a remegő fájdalmat is érezte, amit öröktől fogva éreznek a zsidó anyák, mikor eleresztik gyermeküket a nagy idegenségbe. Ebben a szerepben ő a színpadon hal meg és többször

mondta, hogy bár valójában is a színpadon halhatna meg és ne hosszadalmas betegségben. Valóban ez lett volna méltó hozzá és stílszerű befejezése az életének, de a Teremtő nem hallgatta meg ezt a kérését, másként rendelkezett.

1925-ben, halála előtt egy évvel, Rábatamá-sira ment nyaralni az öccséhez, Jászai Józsefhez és onnan írta nekem a következő levelet, amely szíven ütött, mert az ő életteljes hangjába itt már olyan húrok pendültek meg, amelyek engem aggasztottak és arra mutattak, hogy a nagy, erős tölgy alapjában megrendült.

„Édes szeretett Nuskám! A kis fehér és fekete egerek túlszaporán rágsálnak életünk gyökerén, már harmadik hete, hogy nem látom kedves arcodat és ez az első levél, amit írok Budapestre, mert eddig csak pár lapocskát küldtem. Teljes semmivevással mulnak, repülnek a napok, pedig öt-félhatkor kelek és csipet kis virágokkertünkben babrálok és öntözök. Azután ágyat vetek, hűvösbe teszem a szobát, már akkorra egyetlen légy sem szemtelenkedik idebent. Akkor Ilus aki kezedet csókolja) leül zongorázni, én pedig kiülök az udvarba és ott hallgatom. Délben értünk jönnek a hetedik, az öreg háztól és hívnak ebédre. Nuskám az abszolút semmivevés az életem és a szomorú benne az, szívem, hogy jól esik. A fiuk is, Istvánt kivéve, mind itthon vannak, valamennyien csókoltatják áldott két kezedet. Nuskám édes köszönöm a kedves, jó kis leveled, csókollak érte sokszor. Bem apót ölelem.* Szeretném tudni szívem, hogy van a kedves Katóka, írjál róla, mert részt kérek a ti érzéseitekből is szeretet barátaim. Jászaitok.“

Érdekes, hogy emlékkönyvének befejező sorai is ugyanebben a hónapban vannak keltezve, melyben nekem előbbi levelét írta. E szavakkal végződik emlékkönyve:

„Rábatamási, 1925. augusztus.

Az élet rejtelmes törvényszerűsége folytán a dolgok úgy végződnek, ahogy elkezdődtek. A homály, mely bölcsőmet fedte, borítja be nemsokára halálos ágyamat is.

Forgácszedéssel kezdtem a győri ácsztelepen, csibeetetéssel végzem Rábatamásin.

Ami közbe esik, rövid fölrepülés volt a fénybe, ahonnan nemsokára vissza kell szállnom az örök homályba.“

De a „fölrepülések“ még nem maradtak abba.

1925 november 1-én, megboldogult Szabolcsi Miksa halálának 10 éves évfordulóján elmondotta Szabolcsi Miksának három írását: *A zsidógyűlöletről*, *Megérkezés Jeruzsálembe* és *A fohászt*. Mondanom sem kell, hogy Jászai olyan fönséges volt, hogy örökké emlékezetes marad ez a szereplése mindazok előtt, akik ezen az emlékűnnepélyen jelen voltak.

1926 Szilveszterén Kiskőrösön Petőfi centenárium alkalmából nagy ünnepséget rendeztek. Természetes, hogy ilyen nagy ünnepi esemény nem múlhatott el a leghivatottabb Petőfi-interpretátor nélkül és Jászai Marinak eszébe sem jutott, hogy lemondja ezt a szereplést, annyira kedves köteles-

ségének tartotta ott megjelenni. Pedig ez az út volt az ő végzete.

Dermesztő Szilveszterestén nyitott kocsival várták őt az állomáson és a hosszú úton erősen meghült. Az ő korában, az ő hanyatló egészségi állapotában pedig egy meghülés már végzetes lehetett. Lázasan érkezett haza. Dacára ennek, 1926 január 6-án mégis eljött még az OMIKE Menzabálra, ahol Hevesi Imre prologusát mondotta el, úgy, ahogy csak ő tudott szavalni. De hazamenet bár borzongva húzódott mellém. Nagyon féltettem őt, valami titkos sejtelem súgta a szívemnek, hogy az én nagy barátnőm elindult azon az úton, ahonnan nincs visszatérés.

Pár nappal később még fölkeresett. Remegő lábaival föltámolygott hozzám a Rózsadombra, föl a második emeletre és amikor ajtót nyitottam neki, megijedtem. Ó, nem a délceg királynő állt most a küszöbömön, hanem egy megtört, beteg öregasszony. Alig tudtam magamon erőt venni, hogy visszafojtsam, hogy eltakarjam megdöbbenésemet, de csekély színjátzó tehetségemet összeszedve, mosolyogva vezettem őt be. Körülnézett nálam, de úgy, mintha búcsút akarna venni mindentől, ami kedves volt neki és így szólott: „El kellett még egyszer hozzád jönnöm, Nuskám, bár nagyon nehezemre esett. Most utoljára vagyok itt, mert érzem, nem tudom már többé ezt a hegyet megjárni, de még egyszer akartam pihenni itt, a te lakásodban“. Szemeivel körülsmogatta a bútorokat, leült a megszokott helyére a dívány sarkába, ahol olyan jól érezte magát, azután átment az én szobámba. Ott is körülnézett, megállt a dívány előtt ezen szavakkal: „Ez a hely, ahol én olyan jól szoktam aludni ebéd után. Jó áldott, meleg helyecske, Isten veled“.

Azután visszamentünk a szalonba, leült, én meg ahogy annyiszor szoktam, lába elé tettem egy párnát, ráültem és térdére hajtottam a fejemet.

„Máriám, mondtam, mégis csak kár volt elmennie a Menza-bálra, hiszen már akkor beteg volt.“ De ő ezt felelte: „*En nem sajnálom. Ha tudnád, milyen örömöm volt nekem azt a két sor gyönyörű Makkabeus-fiúkat látnom. Mint az élő jegenyék, úgy álltak ott sorfalat nekem, mikor elvonultam közöttük, hidd el Nuskám, megérte.*“

Majd pár perc múlva hozzátette:

— Most lesz még csak a legnagyobb zsidó-estém. Január 17-ikén, *Pataiéknál*. Hiszen tudod, a *Mult és Jövő* kultúrestje. Meglepetést is tartogatok erre az estre. Majd meglátod.

Én alig mertem hinni, hogy Jászai Mari még ezen az estén fel fog léphetni. A Nagyasszony észrevette a kétkedést és rámszólt:

— Csak nem gondolod, Nuskám, hogy cserbenhagyom a *Mult és Jövőt* és Pataiékat, akiket oly végtelenül szeretek. Betegen is elmegyek, amíg csak járni tudok.

És csakugyan betegen, lázasan, az ágyból fölkelve ment el 1926 január 17-én este a Vigadó

nagytermébe. Utoljára vette magára nehéz brokátos fehér selyemruháját, amelyet csak a legünnepélyesebb alkalmakra tartogatott. Mint fejedelemsasszony, méltóságteljesen kiegyenesedve lépett a pódiumra. Arca égett a láztól, a szemei tüzeltek. A közönség, mintha érezte volna, hogy utolsó búcsúja ez, egyszerre mint egy ember felállt és a szokottnál is nagyobb melegséggel percekig ünnepelte a nagy tragikát. Jászai Mari pedig mielőtt belefogott volna Patai József „Kegyetlen álmok hajnalán“ című versének elmondásába, mintegy prologot mondott a vershez. Ez volt a „meglepetés“.

„Engedelmet kérek a költőtől, Patai Józseftől, hogy ez elé a lángoló, epedő verse elé — tudtán kívül — néhány magyarázó szót adok:

Ez a költeménye, ez a vágyakozó sikoly akkor szakadt ki a lelkéből, mikor még nem látta a Szentföldet, mely után oly ellenállhatatlan forró vágy epesztette, hogy végre a költőt költőfelesége maga bírta reá, hogy a hosszú zarándokutat megtegye.

Ennek a zarándokútnak köszönhetjük mi a *Mult és Jövő* olvasói, azokat a végtelenül érdekes, lélekemelő Szentföldi útleírásokat, amelyek azóta annak lapjain megjelennek.

Ez az út és ez a muzsa nem volt meddő.“

Azután fölemelte hangját és mintha csak érezte volna, hogy hattyúdalát zengi most, a szivekbe markolóan szavalta Patai strófáit:

*És gyakran fölriasztanak,
Tüzes ostorral meggyötörnek
Kegyetlen álmú hajnalok:
Hogy meghalok
És nem látom a szentelt Földet.
Nem látom Libanon havát,
Az Olajhegyet, cédrusfákat,
Hol most is szállnak angyalok
S én meghalok
S szemem fénye holtra sápad.*

Nem hallom Jordán habjait,
S visszhangját kaszák pengésének,
Judában zengnek új dalok,
S én meghalok
S fülembe nem cseng többé ének.

Prófétaléptek nyomdokát
Nem tapodhatja soha lábam,
Szent rögöt sohse csókolok
És meghalok
A szentségtelen éjszakában.

Nem hágom Bétlél dombjait,
Hol Iles felszállt lángszekéren, —
Itt járok didergon, gyalog,
Es meghalok
Es fekszem fagyos városszáron...

Megdöbentő volt a hatás. Jászai Mari könnyes szemekkel ment le a pódiumról. A közönség újra telült és percekig kíserte tapsaival. Künn a művészszobában Gál Gyula, a Nemzeti Színház örökös tagja, aki a *Mult és Jövő*nek ezen az emlékeztetés estjén szintén szerepelt, ijedten fogta meg a kezét: „Miria, lázas!”

Jászai Mari oly büszke volt arra, hogy a *Mult és Jövő*t állandóan küldték neki tiszteletből, mert ő szavalt a *Mult és Jövő* legelső kultúrestjén a Zeneakadémiában és nem fogadott el tiszteletdíjat — később pedig még büszkébb volt arra, hogy az egyik kultúrestén Patai József Keren-Kajemeth oklevelet nyújtott át neki a pódiumon a „Jászai kertről”, melyet a Szentföldön a nagy tragika nevére alapítottak. Talán annak a fájdalommal is égett a lelkében, mikor a verset szavalta, hogy ő már nem láthatja a Szentföldet és az ő kertjét, melyet jobban megkönnyezett, mint az itthon nemzeti ajándékul csak ígéretben kapott tíz hold földet, melyről azt mondotta, hogy „a holdban van”.

Jászai Mari Patai Józsefet akarta megtenni hátrahagyott írásai örökösének és kiadójának, de ép egy hosszabb szentföldi út hiúsította meg ezt a tervet, az egészségében megrendült Nagyasszony nyugtalan bizonytalanságában másképp intézkedett.

A Mult és Jövő kultúrestjén jelent meg Jászai Mari utoljára a nyilvánosság előtt.

Ezután gyöngülő egészsége állandóan szobához láncolta. Ott kereste fel őt számos barátja, tisztelője, akik mindvégig kitartottunk mellette. Sajnos, ebben az időben én is súlyos betegen feküdtem a Lorántffy Zsuzsanna kórházban és nem járhattam fel hozzá. De nem volt olyan nap, hogy ne telefonált volna hozzám, sokszor még éjjel is fölcsegett az orvosomat, hogy állapotom iránt érdeklődjek.

Mikor elhagytam a kórházat, első utam hozzá vezetett. Remegve nyitottam be hozzá, mert nem tudtam, milyen állapotban fogom találni. Felöltözve feküdt. Az arca felragyogott, mikor megpillantott engem és megkönnyebbülve sóhajtotta: „Ó, mennyire vártalak, Nuskám!”

Azután leültetett maga mellé, lázas kezeibe fogta a kezemet és így szólt: „Alig vártam, hogy eljössz hozzám, édesem, mert komoly dolgot akarok veled megbeszélni — azután elhalogatott és hozzátette — arra az időre, amikor már nem leszek.”

Én erre elsírtam magamat. Gyöngye is voltam, hiszen csak akkor keltem fel betegségemből, nem tudtam hát uralkodni magamon. Neki látszólag rosszul estek az én könnyeim. Nem akart most felindulni, nem akart gyöngye lenni, mikor a saját elmúlásáról rendelkezik, azért hát megkeményítette a hangját és így szólt rám: „Ugy látzik, veled nem lehet erről beszélni, azt hittem, erősebb vagy” és mikor elmentem tőle, még kikísért az előszobába és a régi kedvességével rám mosolygott.

Három nappal később vittem neki legkedvesebb ételét, a jó *husvét*i gombóclevest, amit annyira szeretett. Nagyon szenvedett szegény amiatt, hogy nem járhatott ki a lakásból. Mert a levegő volt az ő élete, a mozgás, a munka és így tétlenségre kényszerítve úgy érezte magát, mint egy tetszhalott. Mondta is nekem: „Jaj, Nuskám, ha most én ezt az edényt visszavihetném neked a Rózsadombra. Ha én oda mégegyszer fel tudnék menni, de boldog lennék.” És akkor eszembe jutott az ő kedves szokása, hogy mindig maga szokta nekem visszahozni az üres edényt, ha valami kedvenc ételét elküldtem neki. Mikor az edényt áthozta nekem, mindig hozzáfűzte nevetve: „Nuskám, a Gojte nem mosta ki”. Nem tudta, hogy én az ő számára külön edényt tartok, mert nem mondtam neki, hát hűségesen vigyázott, hogy a Gojte össze ne tréflizze az én edényemet.

Ottlétem után pár napra, április elején már bement a János szanatóriumba. Vendégeit a nagy árnyas kertben fogadta, ott üldögéltem vele én is gyakorta, később pedig, mikor már nem volt ereje lejönni a kertbe, a terrazon fogadta látogatóit. Emlékszem, egyszer ott mondta nekem reménykedve: „Ha innen egyszer Isten segítségével még kimehetek, elmegyünk együtt, Nuskám, Abbáziába. Milyen jó is lesz majd a kék tenger partján ülni veled és a messzeségbe nézni. Meglátod, édes, hogy ott meggyógyulok, Breinerhoz megyünk.”

De nem lett jobban. Nem láthatta ő újra a tengert, ahova annyira vágyakozott, mert egyre gyengült, úgyhogy már a terraszra sem mehetett ki. Csak feküdt naphosszat felöltözötten a kanapén a nyitott ablak mellett és én ott ültem mellette, amikor csak tehettem. A szeme is egyre gyengült. Gyakran kért, hogy olvassak fel neki valamit. Az újságokból csak a címetek hallgatta meg, de csakhamar azt is leintette, nem érdekelték őt már a múltó napi események.

Egy alkalommal, hogy ott voltam mellette, öccsével, Józsi bácsival együtt, hosszasan, szépen elaludt és amint figyelve néztük, láttuk, hogy boldog mosoly ragyog fel az arcán. Csakhamar felébredt egy kissé felfrissülve és derüsen mondotta:

„Képzéjétek, milyen szépet álmodtam. Ál-

momban újra kóristáné voltam és sült halat ettem vizesuborkával. Persze, ti nem tudjátok, hogy kóristáné koromban milyen mennyei lakoma volt nekem egy kis száraz sült hal vizesuborkával. Sohasem lakhattam jól. Egy pengő forint volt egy heti gázsink, abból bizony nem tellett sült halra, pedig egy krajcár volt darabja és a vizesuborkát is annyiért árulták. Volt egy jószívű karmesterünk, az minden gázsifizetés után kivitt bennünket, éhes kóristánékat a Horváth-kert kapuja elé és vett mindannyiunknak egy sült halat meg egy vizesuborkát. Azóta sem ettem olyan jóízűt, az Isten áldja meg érte.“ Azután hozzámfordulva kérdezte: „Mondd, drágám, tudnál te nekem olyan pici halat sütni, egészen szárazon, sóval, paprikával, most úgy megkivántam.“

Természetesen azonnal vállalkoztam rá, hogy megsütöm a halat úgy, ahogy mondotta, de mire elbúcsúztam tőle, így szólt: „Ne hozzá, Nuskám mégse halat. Már nem kívánom. Látod, ilyen lettem én. Csak a szemeimmel és fantáziámmal eszem és élek, de a testem már nem kíván semmit.

Egyik nap cikláment küldött neki Olaszországból egy ismeretlen tisztelője és ez is örömet szerzett neki. Kis is osztotta rögtön a szerepet, hogy Csabiné (ez is egyik hűséges barátnője volt) szedje össze a cikláment csokorba és én meg olvassak fel neki. Ezzel is pár derültebb perce volt. De általában szervezete egyre csak gyengült, gyengült Táplálékot alig vett magához. Nem kívánt semmit. Dr. Lévy Lajos főorvos minden rábeszélőképességét elővette, hogy valami ennivalót rákényszerítsen a Nagyasszonyra.

Mikor már állandóan az ágyat őrizte, eljöttek hozzá látogatóba Komor Gyuláné és Molnár Mórné, kedves barátnői. Ott ültünk hárman mellete, tele aggodalommal, ő feküdt hunyt szemmel, mozdulatlanul, míg nem egyszer csak váratlanul fölemelte csontig soványodott karját és azt mondta nekünk halk hangon:

„Látjátok, én, aki mindig csak a szépért rajongtam, így kell, hogy ébredjek naponta ebben a lárvában.“ És lehunyta szemét és aznap nem szólt többet. Négy nappal a halála előtt is ott ültem az ágya előtt, ő aludt, akkor már nagyon sokat aludt és mikor fölébredt révült hosszú szenderegéséből, suttogva szólt hozzám: „Megfordulni“.

Ez azt jelentette, hogy fordítsam meg fekhelyén, mert már nem tudott mozdulni többé. Megtettem. Ezzel voltam utoljára szolgálatára neki és ez a szó volt az utolsó szó, amit hallottam tőle. A zengő hárfa végső, elhaló akkordja, egy alig hallható sóhajszerű kérés.

Utolsó napjaiban állandóan mellette voltak az ő szent asszonyai, ahogy ő azokat a kedves barátnőit nevezte, akik mindvégig kitartottunk mellette. Sokszor tele volt a betegszoba, de Isten úgy akarta, hogy mikor kilehelte nagy lelkét, akkor csak én voltam ott és az ő jó Farkasnéja, aki kilenc évig hűséggel szolgálta.

Megrendült lélekkel álltam a kórházi ágy mellett, néztem a megmerevedett földi maradványait annak, aki egy egész világ volt, azután letakartam megenyhült drága arcát egy kis fehér kendővel és roskadozva vonszoltam el magamat onnan, hogy teljesítsem végső kívánságait.

— Ha meghalok, az igazgatónak telefonálj először, azután Molnár Mór méltóságos úrnak, Nuskám. Jelentsd be nekik, hogy *átmentem*.

Pontosan így mondta ő, e szavakkal nekem, mikor még beszélni tudott és én mentem a telefonhoz és jelentettem Hevesi igazgató úrnak:

„Jászai Mari, a Nemzeti Színház örökös tagja...“ Ekkor belesírtam a telefonba, Hevesiék már tudták, hogy ez mit jelent.

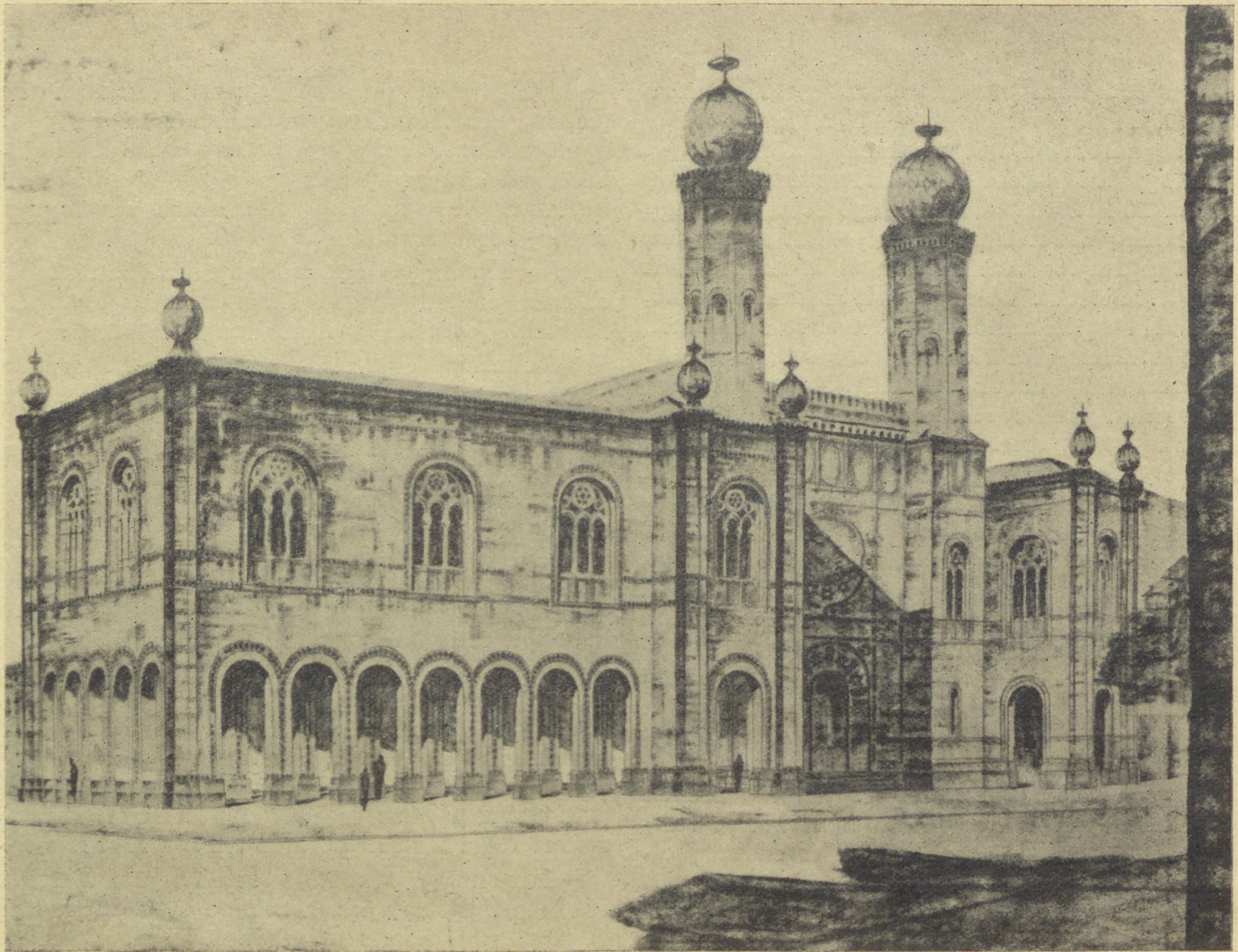
Telefonálásom után elsőnek Hevesi igazgató úr felesége érkezett és egy kis babérkoszorút helyezett a Nagyasszony homlokára, azután halotti maszkot vettek róla és mire ez megtörtént, tele-szórtam halottaságát virágokkal. Ezután megérkezett özvegy Róth Jakabné, egyik a „szent-asszonyok“ közül és hozta Jászai Mari szép fehér selyem gálaruháját, mert az volt a kívánsága, hogy abban temessék el. Pár hónappal ezelőtt még ebben pompázott a *Múlt és Jövő* kultúrestjén, most ez a ruha fogja átölelni porladó testét a föld alatt.

Két napig feküdt a szanatórium halottas-házában, míg el nem érkezett az utolsó útja, mely pompás volt, fényes, ünnepélyes, méltó hozzá, az ország legnagyobb tragikájához.

Künn fekszik a Kerepesi-temetőben és egy kis halom alatt elfér az, akinek neve egy egész világ. Sírhelyét maga vásárolta meg jóelőre. Sírkövet is állíttatott magának a lebontott régi Nemzeti Színház egy gránitoszlopából, mert ama kövek alatt akarta örök álmait aludni, amelyek az ő legdicsőbb korszakának néma tanúi voltak. Mindent elrendezett ő előre. Még a halálában sem akart rászorulni senkire, nem akarta, hogy neki dízsírhelyet adományozzanak, sem azt, hogy az ő sír- emlékére bárkinek gondja legyen. Még a sírfeliratot is maga vésette a kövekbe és csupán a halál dátumának hagyott üres helyet. A sírfelirata így hangzik:

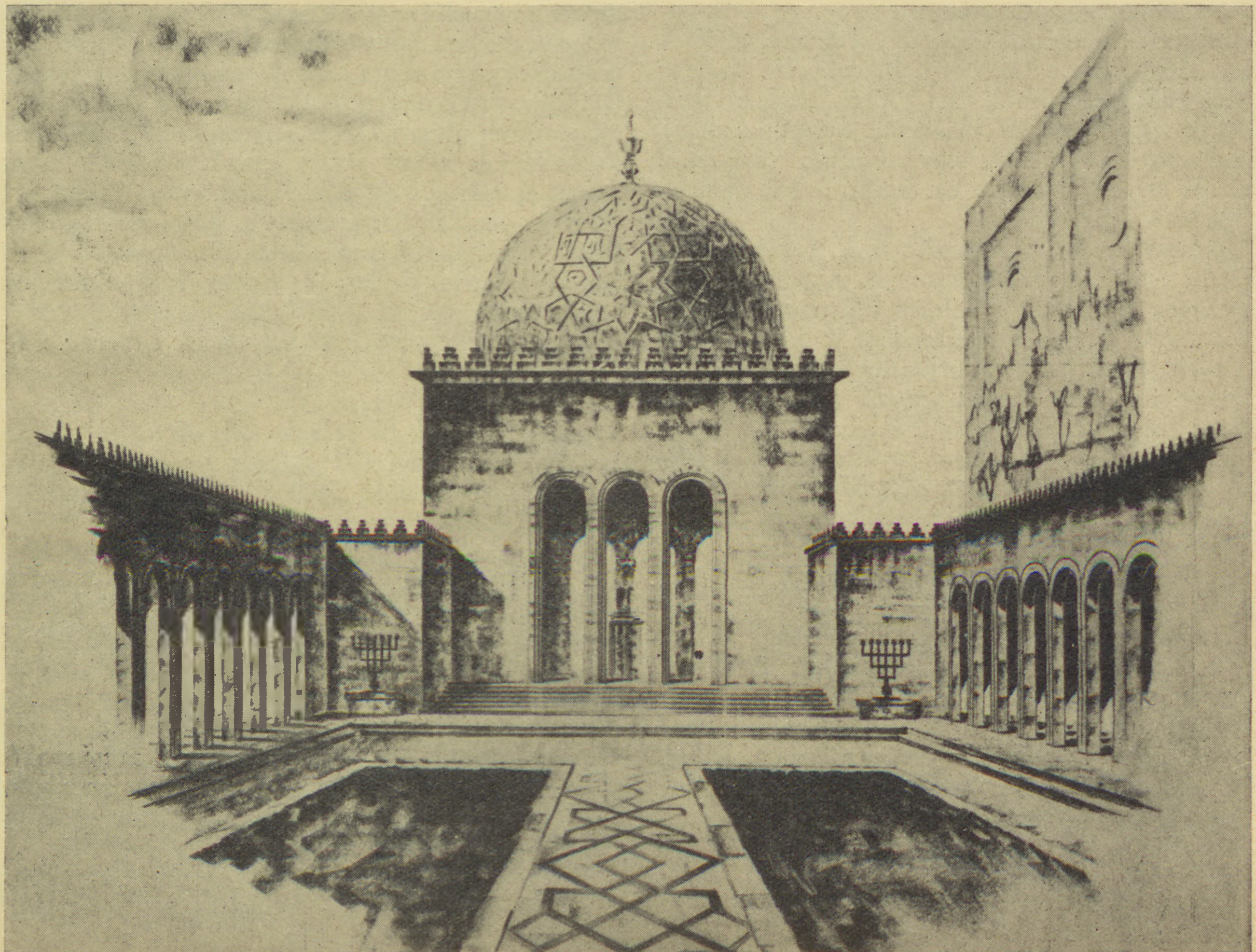
*Ti ittátok be lelkem lángjait,
Régi színházunk kedves kövei,
Ti fogadjátok, már ismerős öletekbe,
Kilobbant poromat.*

Ezek a sorok beszélnek róla, a csendes halott-ról, aki Jászai Mari volt, míg e földön élt és fölötte piros muskátlik és rezedák illatoznak kicsiny, szegényes jelei az én el nem múló szeretetemnek. A Nagyasszony sírján soha el nem hervadnak a virágok, míg Isten élni enged és nem múlik el az alázatos hála a szívemből mindazokért a magasztos szépségekért, amikkel megajándékozta a világot.

A Dohány-utcai templom a Kultúr házzal

Kulturhaus und Synagoge der Pester Gemeinde

A Hősök emléktemploma

Faragó Ferenc tervei

Helder-templom

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Mit épít a nagy pesti hitközség?

— Beszélgetés dr. Glücksthal Samu felsőházi taggal, az Építésügyi Bizottság elnökével. —

A zsidó tömegek ezrei, akik a nagyünnepek alkalmával a Dohány utcai templom körül megfordultak, méltán csodálkozhattak, mily gyorsan szöknek a magasba a falak és ár-
kádok azon a helyen, ahol még rövid idővel ez-
előtt apró bódék, éktelen
raktárak és lerakodótelepek
csúfították el a grandiózus
templom szomszédságát. Az
egyik ünneptől a követke-
zőig, az egyik szombattól a
másikig, szinte versenytem-
póban emelkednek a téglá-
óriások, melyek egyelőre
még mint titokzatos rejtvé-
nyek ütik fel a fejüket a
laikus szemek láttára. Szom-
baton és ünnepeken termé-
szetesen szünetel a munka,
mégis a kubikusok, kőműve-
sek el-eljárogatnak az épít-
kezések színhelyére. „Csuda
sok ünnepük van az izraeli-
táknak!” mondogatja egyik-
másik melancholikusán, hogy
mostanság annyi napszámtól
esik el. De mindjárt hálásan
hozzáteszi: „milyen szép,
hogy az izraeliták ezekben
a nehéz időkben mégis csak
belefogtak a közmunkákba
és csakugyan csökkentik a
munkanélküliséget, amiről
másutt csak beszélnek, meg
beszélnek“.

A nagy templom egye-
előre „szárnyaszegetten“ te-
kint a Dohány-utca és Wes-
selényi-utca sarkán át. Ha-
talmatlan deszkaburkolatokkal
fedték be a sebeit, hogy a
hívek ünnepi hangulata ne
szenvedjen miatta. De miért
is kellett a templom jobb
szárnyát lenyesni? Erre a
kérdésre már hadd feleljen
dr. Glücksthal Samu, az
Építő Bizottság elnöke, aki
az építkezés minden gondo-
latának szülőapja, gyengéd
becézője és energikus neve-
lője, végrehajtója.

Dr. Glücksthal Samu
semmiről sem beszél ma szí-
vesebben, mint a pesti hit-
község nagy építómunkájá-

ról. Sebtében előveszi a térképeket, tervvázlato-
kat és lelkesen, szakszerűen magyaráz:

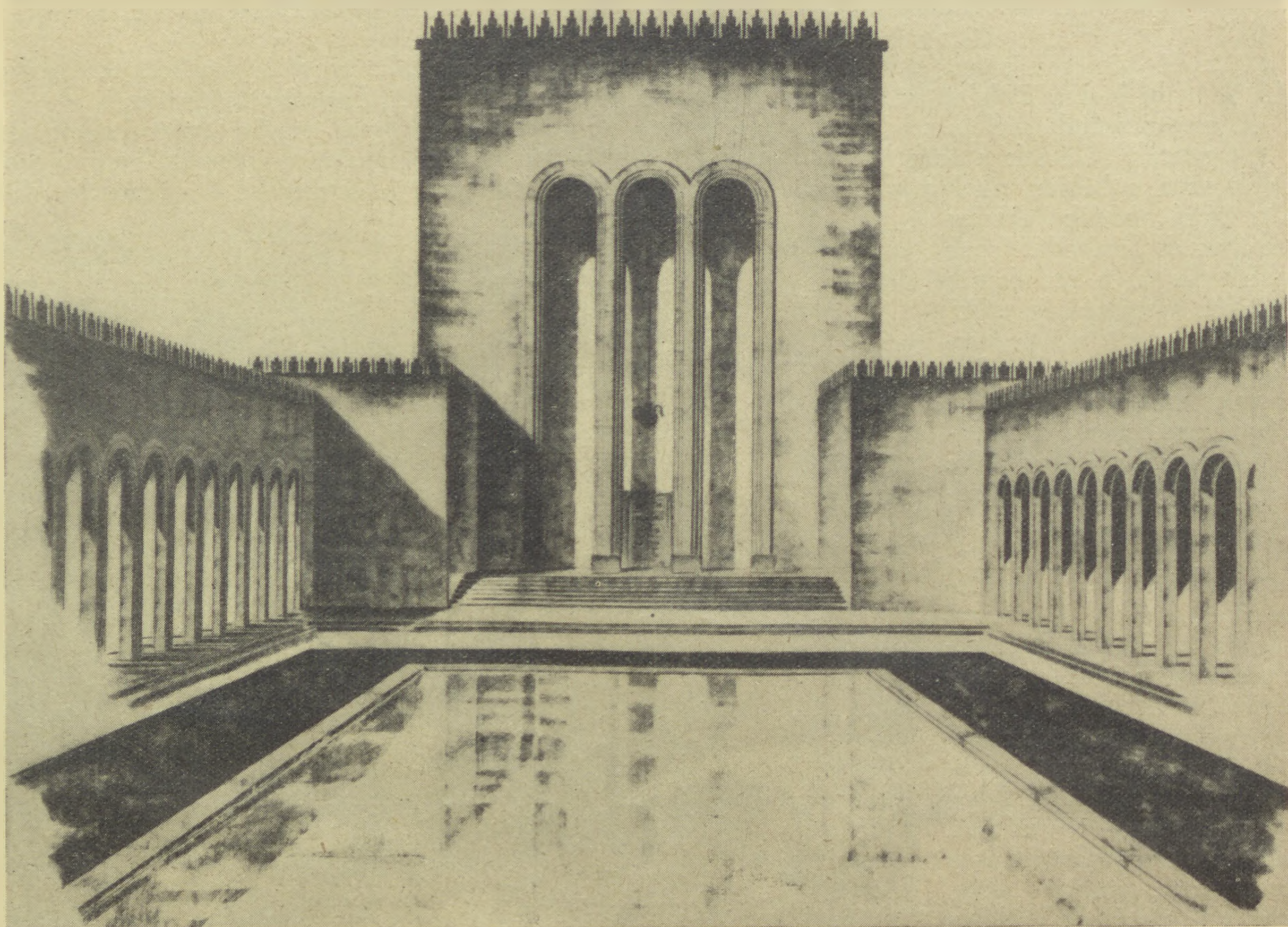
— Hetven évvel ezelőtt azért kellett meg-
nyújtani a templom egyik szárnyát, hogy a szom-
széd ház tűzfala ne éktelenítse el a frontját. Akkor

A Dohány-utcai templom szomszédsága, ahová a Kultúrház kerül
Die Pester Synagoge und Umgebung wie sie war, Gegenüber Seite 396 wie sie sein wird

A Dohány-utcai templom hátsó udvara, ahová a Hősök Emléktploma kerül

A Hősök Emléktemplomának másik variációja Faragó Ferenc tervében

Alternative zum Heldentempel

a templom el volt dugva gettószerűen, két ház közé ékelve. Most gyönyörű perspektívával térre fog nyílni a kultúrpalotával együtt. Előtte lesz, mint egy „piazzetta judaica“, amelynek majd valami nevet is adhatunk.

— Herzl-tér — vetem közbe —, hiszen éppen pontosan ezen a helyen állott a ház, melyben Herzl Tivadar született.

— Tudom — mondja Glücksthal elnök —, nemrég kerestettem ki az archivumból Herzl bizonyítványait, hiszen oda járt iskolába, majd elhelyezzük a többi eneklyékkal együtt a Múzeumban. De menjünk sorjába. A templom oldalán a kultúrház és Hősök temploma között lesz két árkádsorba foglalva a művészi tervezésű kis intím park, amely hangulatával különösen egybevág a Hősök templomának hivatásával. A tervezetét már közölte a *Múlt és Jövő*. 250 ülőhely lesz benne. Itt lesznek az esküvők, nagyünnepek alkalmával istentisztelet az ifjúság és hadsereg számára, hétköznapon kisebb istentiszteletek. A nagy templom hátul *pótátriummal* bővül. Erre lesz a kocsifelhajtás, vőlegény, menyasszony bejárata. A Kultúrház kétemeletes épület lesz. Lent árkádok, amelyek ké-

sőbb különböző megörökítésekre adnak helyet és alkalmat. Az első emeleten lesz a Zsidó Múzeum, amelybe minden zsidó család szívesen fogja majd letétbe adni a birtokában lévő régiségeket, úgyhogy a Múzeum hatalmas fejlődésnek néz elébe és versenyezni fog bármely külföldi testvérintézménnyel. A második emeleten lesz a könyvtár, felső világítással, olvasó- és tanulmányi szobákkal, a legmodernebb berendezéssel...

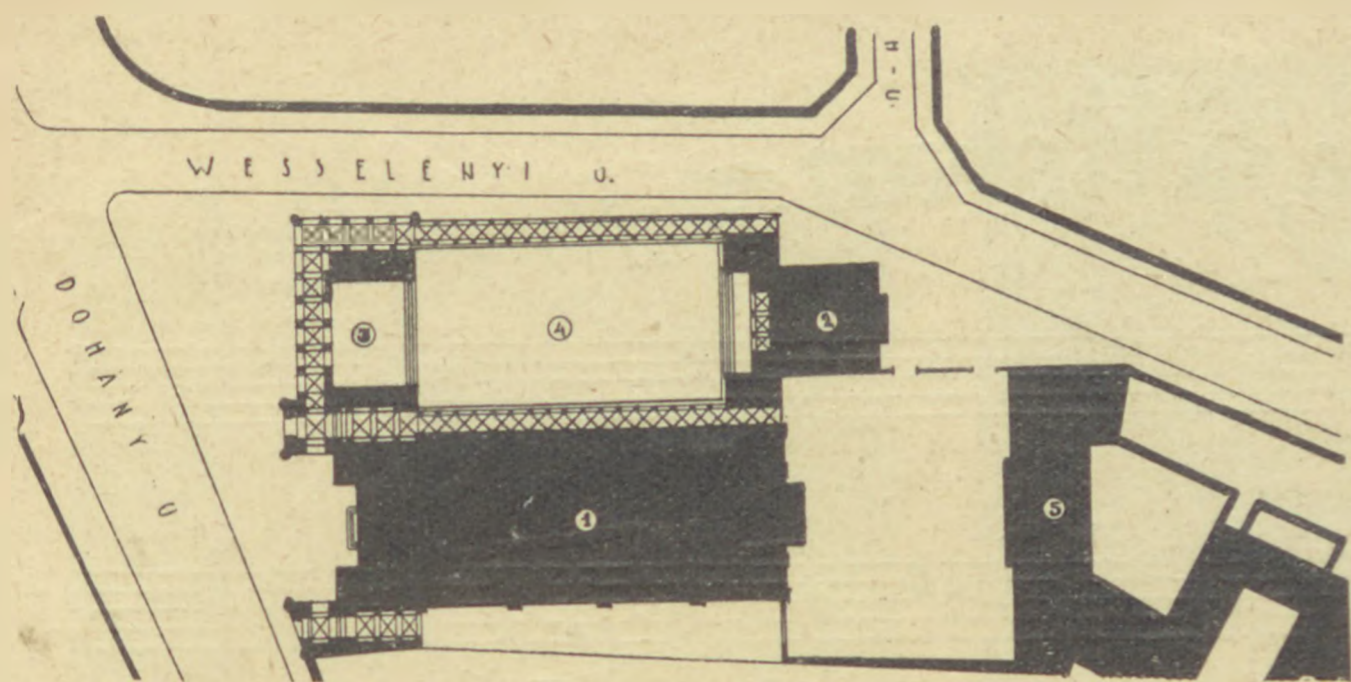
— Milyen irányú lesz a könyvtár?

— A könyvtár csak *hebraicák és judaicák* gyűjteménye lesz és mint ilyen, nagy tudományos missziót fog betölteni. Persze, hogy nyitva lesz mindenki számára felekezeti különbség nélkül.

Dr. Glücksthal megforgatja a térképrajzot és tovább magyaráz:

— Itt két oldalt két új lépcsőt építünk a női karzatra, hogy a biztonságot és a kényelmet fokozzuk. Sőt, fönt *női hall* is lesz, gyülekezés számára. A nők tehát ezentúl sokkal jobb helyzetben lesznek a templomban, mint eddig. Most térjünk vissza a Hősök Emléktemplomán át, mert ez lesz az igazi neve...

— Igen helyes — mondom —, mert később

1. Dohány-utcai templom. 2. Hősök Emléktemploma.
3. Kultúrház. 4. Arkád-udvar. 5—6. Székház.

így még azt hitték volna, hogy azért „hősök” temploma, mert házasságra elszánt emberek esküvőjüket tartják benne...

Glücksthal Samu el se mosolyodik. Sokkal komolyabb és szentebb ügyről van most szó, sem hogy egy pillanatra is kizökkentené egy közbevett tréfa. Komolyan és lelkesen folytatja:

— A Hősök Emléktemploma a haza védelmében elesett tízezer magyar zsidó hősi halottnak az emlékét fogja őrizni. Nem dicsekvés ez, hanem egyszerűen alázatos kegyelet műve. Ez jut majd kifejezésre a stílusában is. Nem heroikus magasbatorítás, hanem az áldozatos lélek komoly áhitata... A Hősök Emléktemploma mögött lesz a „Cours d'honneur”, a díszudvar, pihenőhelye a híveknek, művésziesen elzárt udvar, amely kivételes alkalomkor, nagy emberek temetések stb., befogadhatja a hívek ezreit. Hasonlítsuk csak össze, mennyire nem méltó volt eddig annak a hátsó udvarnak az állapota. Most itt van Faragó falkiképzési terve...

— Hogy az építészekről is mondjak valamit? Véletlenül úgy adódott, hogy két terv, Vágó Lászlóé, a régismert kiváló építőművészé és az egészen fiatal Faragó Ferencé, akit addig nem is ismertem, nem is láttam, szinte a teljes elgondolásban találkozott egymással. Így ketten kapták a megbízást. És a fiatal Faragó, társához méltóan, végtelen nagy tehetségnek bizonyult. Azóta ő nyerte meg a gyöngyösi hitközség templomának egyik díját, a pozsonyi városszabályozásnak 80 évre előre tervezett hatalmas munkájának első díját, azóta fel is építette a zsidó tanítók balatoni üdülőházát, a mi Kultúrházunk és Hősi templomunk tervei pedig a legutóbb Budapesten tartott nemzetközi építőkongresszuson is elismerést arattak.

— De térjünk át a régi iskolaépület átalakítására. Ez is pompás lesz. Földszinten rabbisági hivatal, fogadószobák, Talmud Tóra termek, előadótárgyaló-termek, fönt nagy díszterem, 800 férőhellyel, kulturelőadások, nagy esküvők, ünnepek számára, nagyünnepekkor itt lesz a kisegítő istentisztelet a Vigadó helyett. Ilyen zsidó terem nincs több. Két lépcsőháza lesz; lift, modern ventiláció stb.

— És a többi építkezés?

— A zsidó gimnázium már befejezéséhez közeledik. Itt lesz a fiú- és leánygimnázium, merev elkülönítéssel, az egyiknek bejárata az Abonyi-utcában, a másiknak Domonkos-utcában. Csak látszólag lesz együtt a két intézet, 1300 növendékével, de külön van mindegyiknek mindene, óriási tornaterme, modern szertára stb., stb.

— Mi van még hátra? A Bethlen téri templom, a Siketnémák intézeti templomának kibővítésével és átalakításával. A mostani lesz a középhajó, melyet mélyíteni fogunk, hogy két méterrel magasabb lesz, mint a Csáky utcai templom, oldalt két új hajót kap, összesen 850 ülőhellyel. Tehát tekintélyes templom lesz ez is.

— Hálát adok Istennek — fejezi be szavait Glücksthal Samu —, hogy minden nehézség dacára keresztül tudtam vinni a nagy tervek megvalósulását. És büszkeség tölti el a lelkemet, hogy ezt a hihetetlen munkát, mely évszázadokra szól, ezekben a súlyos időkben be tudjuk fejezni. Ahogy ma dicsérjük a hetven évvel ezelőtti generációt, hogy mert építeni a jövő számára, úgy fognak bennünket is áldani az utódaink, hogy annyi áldozatkészséggel ilyen monumentális örökséget hagyunk reájuk...

P. J.

A Dohány-utcai templom eltűnő bástyájával

Patai Edith
verse

"Bölcsődal a gettóban"

(fragment) Mangold Reiszó

ANDANTINO

mp mf rit...

voX

A-lúdj ki-csi gyer-mek, éj-félt út az ó-ra, Itt borny oly cse-n-des nyu-gal-mas az éj,

p con moto

Ólypu-ha a kis pár-nád, bölcsőd ta-ka-ró-ja, Az ó-ra kengé-sa oly hal-kan-ze-nél.

p con moto pp rit...

mf con moto

Én szí-ve-m nek szár-nyát rád te-rít-tem fel-ve, Ki tud-ja, a ré-mek hol les-nek-re-ád...

p a tempo pp rit...

p a tempo pp rit... calando...

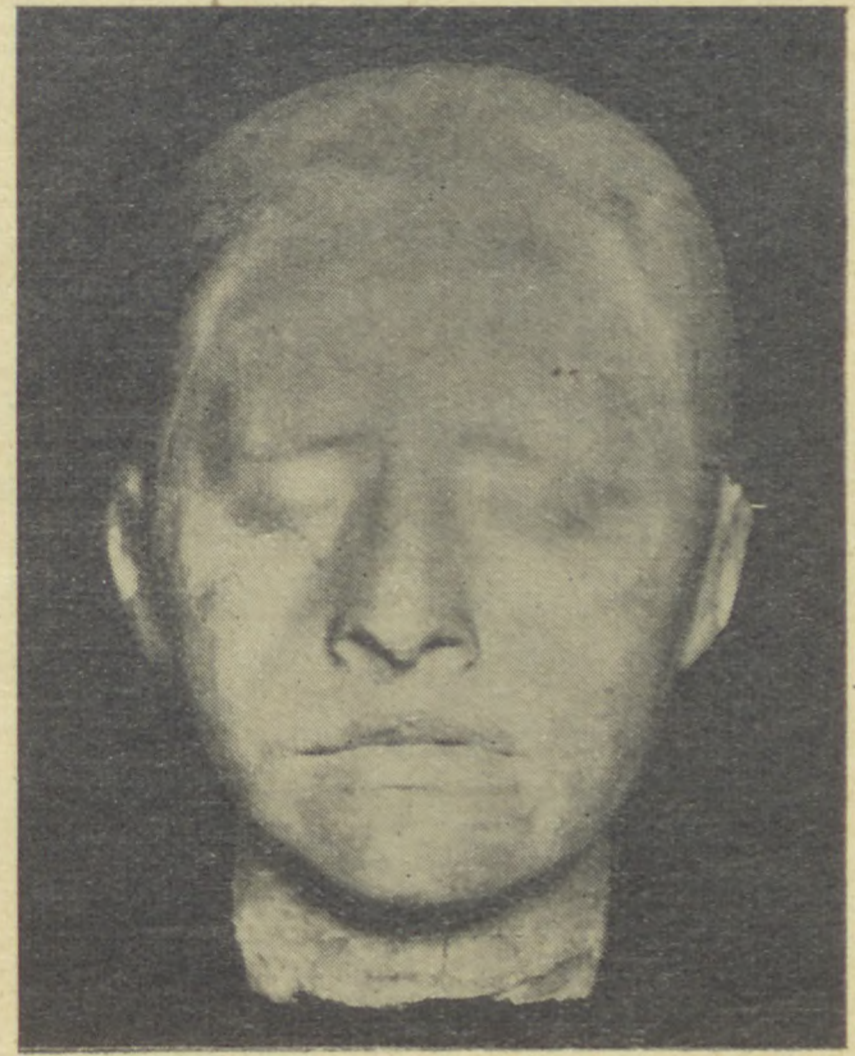
Ped.

Schaar Erzsébet: Tanulmányfej

Schaar Erzsébet: Gyermekfej

Schaar Erzsébet: Tanulmányfej

SCHAAR ERZSÉBET.

Nevével már a fiatal szobrászgárda legtehetségesebb tagjai között találkozunk. Pedig még nemrég hagyta el az iskola padjait. A Nemzeti Szalón több kiállításán vett részt nagy sikerrel. Különösen feltűntek gyermekfejei, melyeknek mindegyike szeretetteljes elmélyedéssel készült tanulmány. Nem a markáns jellegzetességek kidomborítására törekszik itt, hanem inkább ártatlan álmódzó virágéletük halk ábrázolására. Amint hogy a felnőttek portréit sem kemény karakterisztikumok túlhajtásával igyekszik kiemelni, hanem inkább a lélek légységének rálehelésével hozza hozzánk közelebb. A legmegkapóbb munkája a halott édes anyjáról emlékezetből készített mellszobor, amely fölött mintha finom transcendentális fátyol lebegne. Még az Emil Dávid férfi-portréja is nem az energia, hanem a jóság és kulturáltság kifejezésére tendál. Konrád Veidt szobra mintha nem a

szinpadi actort, hanem az átszellemült-ség szimbolikus alakját akarná elénk vetíteni, ahogy a vászonról szokott olykor a közönségre tekinteni.

Schaar Erzsébetnek, úgy látszik, a portré marad a specialitása, melyen a művészi fejlődés még sok lehetőségnek nézhet elébe.

Schaar Erzsébet most sikeres belgrádi kiállítása után Párisban folytatja tanulmányait, ahonnan bizonyára sok új inspirációval fog kertes műtermébe. P.

Schaar Erzsébet: Emil Dávid portréja

Patai Edith: Neila

*Mégegyszer felsír az ima gyötrődő lázban, könnyesen,
Meglátom-e ma szinedet, meglátsz ma engem Istenem?
Már véget ér — nyugodni tér az ősi harc,
Könnyek, imák hullámain már felragyog az Emberarc.
Alkonyodik — én jó vagyok és minden ember jó nagyon,
Ős-jóság úr a lelkeken, jóság a világormokon.
Kis templomom szűk négy fala kitárul, mint új végtelen,
Már alkonyul és száll a dal tisztán, Istenszerelmesen.
Vérzik a nap, — pillám mögött előmlik boldog látomás,
Erezlek Téged, oh Uram, végetlen Szellem Óriás!
Mintha égi ezüsthenyők állnának itt szent sorfalat,
Zsoltáros ágaik között, im most az Isten áthalad...
Elhal a fény — már leborul a sötétség mély bársonya,
Meváltón, bűgön, reszketőn zúg a nagy világorgona.*

Schaar Erzsébet: Édes anyám (A szobrásznő arcképével)

Székely Béla: Baron Itzig

Lassalle Ferdinand zsidó élete.

Baron Itzig: ez a gúnyneve Chaim Loslauer breslauer zsidó kereskedő fiának, aki Ferdinand Lassalle néven írta be nevét az emberiség történetébe.

Baron Itzig, így nevezték el levelezésükben Marx és Engels azt a Lassalle Ferdinándot, akinél senki se tett többet ahhoz, hogy a világ munkássága számára Marx neve élő valósággá váljék. Baron Itzig: valóban, a valóság mérgével teljes gúnynev. Mert ez volt Lassalle. *Arisztokrata,* a szellemi előkelőségének legszebb valóságában; *gettó-zsidó* abban az értelemben, ahogyan Heine és Börne — e két nagy kortárs — és maga Lassalle is — aki ugyan nem keresztelkedett ki — a zsidóságot külső és belső akadálnak tekintette, hogy helyét elfoglalhassa a nyugat szalonjaiban.

„Ha hercegnek születtem volna, fejedeleme- nek, úgy testestől-lelkestől arisztokrata lennék. De így, hogy egyszerű polgárszármazék vagyok, majd annak idején demokrata leszek“ — írja az alig tizennégy éves Lassal — mert ekkor még a Loslauer csak Lassalra németesedett — korán megkezdett naplójában. De Lassal nem polgárnak, hanem — *zsidónak* született és ez az, ami életét végig megjelezte. Minden tettében megmaradt gyökerében gettó-zsidónak, életének minden motívuma megett ott leselkedik, irányít a zsidó származás vérbe ojtott, agysejtekbe plántált parancsa. Bárhogyan is akar, nem tud felszabadulni zsidóságának gátlásaitól; ez az, ami életének mindig szélsőségeket taposó eseményeibe hajszolja, ez az az örök nyugtalanság, fogyhatatlan megnevelégedés, mindig kiábrándító ellentmondás, amely egész életét végigkíséri. De mert csodálatosan nagy egyéniség volt, minden ellentét, minden diszharmonia végtelenségbe fokozódik. Innen van az, hogy élete tele van rendkívüliségekkel, minden tettében túlnövi a szürke mindennap kereteit. Homloka mindig az eget veri, de lábát nem tudja elszakítani attól a földtől, amely mégis csak a breslauer zsidó gettó földje. Nem lehet és nem szabad Lassalle életét zsidóságától elkülöníteni. És éppen az Arno Schirokauer új Lassalle-életrajzának (Paul List Verlag) nagy értéke, hogy Lassalle életét zsidóságának eredőjében állítja be.

Az öreg Chaim Lassal háza igazi tradicionális szellemű zsidó otthon — de nyitva már az ablak, amelyen át befú a gettón túli város lázadozása. Egész természetes, hogy a gyerek Lassal, aki már két világ között nő fel, aki már büszke természetességgel lépi át a gettó kapuját, amelyet alig pár évtizede nyitottak fel a német zsidóság előtt — már igyekszik a maga állásfoglalását a zsidósággal szemben leszögezni. Naplójában a következőket írja:

„Sokat beszéltünk a lélek-vándorlásról, Geigerről és a zsidóságról s ő csudálkozott, hogy én ennyire magamévá teszem a zsidó vallást. A számár. Mintha nem lehetne „tréfe“-t enni és emellett még jó zsidónak lenni. Ezt meg is mondtam neki és valóban, én a világ legjobb zsidái közé tartozom, anélkül, hogy a ceremóniális törvényekre sokat adnék. Én is feláldoznám életemet, akár Bulwer „Leile“ regényének zsidó alakja, ha mostani elnyomott helyzetéből ki tudnám népem szabadítani. A vérpadtól sem riadnék vissza, ha megint a becsült népek soraiba tudnám emelni. Ó, ha én gyermeki álmaim után mennék, úgy mindig az a kedvenc ideálom, hogy a zsidók élén, kezemben fegyverrel, önállókká tegyem őket.“

De már lázadozik benne a zsidó dac, már bélyegzi ő is bélyegzett népét, már büszke daccal látja a gettó tragédiáját, népének gyáva sorsát:

„1840 május 21.

Ma este elmondották, mi történt a damaszkuszi zsidókkal. Ó, milyen nehéz ezt olvasni, erről hallani, anélkül, hogy az embernek égnek álljon a haja és szívének minden érzése vad dühbe ne törjön ki. Egy nép, amelyik ezt eltűri... rettenetes. Maguk a keresztények csudálkoznak a mi lomha vérünkön, hogy nem lázadunk fel ez ellen, hogy nem akarunk inkább harcba lenni, mint ezek között a torturák között élni. Volt-e valaha is forradalom, amely igazságosabb lett volna, mint az lenne, ha a zsidók abban a városban fel-lázadnának, azt négy sarkában felgyujtanák, a lőpor-tornyokat a levegőbe röpítenék és kínzóikkal együtt ölnék meg magukat. Gyáva nép, te, nem érdemelsz jobb sorsot. Te szolgálak születél.“

Igen, a zsidó nép szolgálak született, ez volt legjobb-jainak véleménye akkor s ha a gyermeki álmok képzeletében még ott szerepel az új Lassalle-Juda-Makkabi, a még alig megtűrt zsidó gettó-gyerek már nem elégszik meg azzal a szereppel, már kicsinek látja feladatát: a zsidóságot felszabadítani — most már az *egész emberiség* felszabadítója akar lenni.

„1840 augusztus 21.

Népek szabadságát fogom hirdetni, — ha belepusztulok is ebbe a kísérletbe. Istenre esküszöm a csillagok alatt, átok reám, ha hűtelenné leszek eskümhöz.“

Ez az eskü még csak elméleti. A lázadások még csak ifjonti tüzek, amelyeknek csak lángja van, de nincs melege. Lassalle még a breslauer zsidó negyedben találja meg jövő életének keretét, kereskedőnek készül. Előtte a jövő, apja nagy-szerűen menő üzlete. A zsidókérdés is tovább foglalkoztatja. A breslauer hitközségben nagy harcok folynak az orthodoxia és a Geiger vezetése alatt álló reform-párt között. Lassalle belép a reform-pártba és magáévá teszi annak három pontját:

„1. A mózesi vallásban a további művelődés korlátlan lehetőségét ismerjük el.

2. Kontraverziák, értekezések és előírások általában Talmud név alatt ismert gyűjteménye szá-

munkra sem dogmatikus, sem pedig praktikus szempontból semmiféle autoritással nem bír.

3. A Messiást, aki az izraelitákat Palesztinába visszavezetné nem várjuk, elérkeztét nem kívánjuk. Nem ismerünk más hazát, mint azt, amelyhez születésünk vagy polgári viszonyunk folytán tartozunk.“

Ezekhez a kardinális pontokhoz Lassalle még hozzáfűzte:

„A talmudot tagadni kell, a mosaizmus restaurációjára gondolni sem lehet, — mi az tehát, amit pozitív vallási tartalomként felállíthat. Már pedig egy ilyen pozitív vallási tartalomra feltétlenül szükség lenne a mosaizmus fejlődését betartani, addig a mérnek nehézségeire vonatkozik, úgy hiszem, legokosabb lenne a mozaizmus fejlődését betartani, addig a mértékig, amennyire az értelem kritikus fóruma azt megengedi. Talán a Talmud interpretálásnak megtartása is helyes lenne, amennyire a józan ész fóruma előtt meg tud állani. Legalább ez végtelenül szabad játéktért hagyna meg.“

De már ekkor Lassalle előtt új világot tár fel Hegel szelleme. Mióta Hegel írásait megismeri, megszűnt számára a zsidóság szellemi talány lenni. Hegel tizennyolc éves követője a zsidóság reformját a hegelianizmusban látja. Ebben az időben alakítja meg Theodor Creizenach egyesületét, amelynek célja az volt, hogy „az orthodoxia által évezredekken át elnyomott önállóságát helyreállítsa“. Lassalle lelkesen lép be az új egyesülésbe, mert: „bűn lenne egy olyan egyesületbe be nem lépni, amelynek közvetlen eredménye a zsidóság és a jelen kibékítése“. Az ifjú azonban már teljesen Hegel hatása alatt áll és belátja, hogy ezt a feladatot sem egyesülettel, sem azon kívül nem lehet megvalósítani: „Óvakodnunk kell attól, hogy a történelem dialektikus folyamát visszafelé folyassuk és annak ágyából egy rég elnyelt és megkövesedett tömeget emeljünk ki, hogy azt étellel teljes jelenünk fundamentumává tegyük“.

„1840 óta vagyok forradalmár — írja Lassalle naplójában — és 1843 óta elhatározott szocialista.“

Az ifjú Lassallet azonban még más foglalja le. Mindenekelőtt a pénz, melyet apja bőségesen bocsát rendelkezésére; az *érvényesülés* a berlini szalonok felé és új pályájának útja.

„Két dolog van a világon, amit nem szenvedhetek: a zsidók és az irodalmárok; az én szerencsétlenségem, hogy mind a kettő vagyok.“ Lassalle további élete sorát ez az annyira jellemző mondás határozza meg. Megírja „Herakleitos“-át és ezzel megnyitja maga előtt a német irodalmi szalonok ajtaját. Így indul meg az irodalmárság gyűlölt útján.

Lassalle életének másik nagy eseménye, hogy

bekapcsolódik a híres Hatzfeldt-perbe, magáévá teszi Hatzfeldt bárónő ügyét és szembeszáll a feudális német úrral, a mindenható herceggel. Megint csak zsidó motivum. „És én, ifjú és minden hatalom nélküli zsidó, fellázadtam a félelmet nem ismerő hatalmak ellen, én — egész világ ellen, a rang és a hatalom, az egész arisztokrácia, egy ismeretlen gazdagság ereje ellen“ — írja egyik levelében.

Lassalle rejtett zsidósága az, ami ebbe a harcba, amely életének annyi energiáját rabolta el, beleviszi. De ez a mindig hivalkodó, önmagával mindig betelt ifjú, akihez képest magát Heine „eine bescheidene Fliege“-nek mondja, tetszeleg ebben a szerepben.

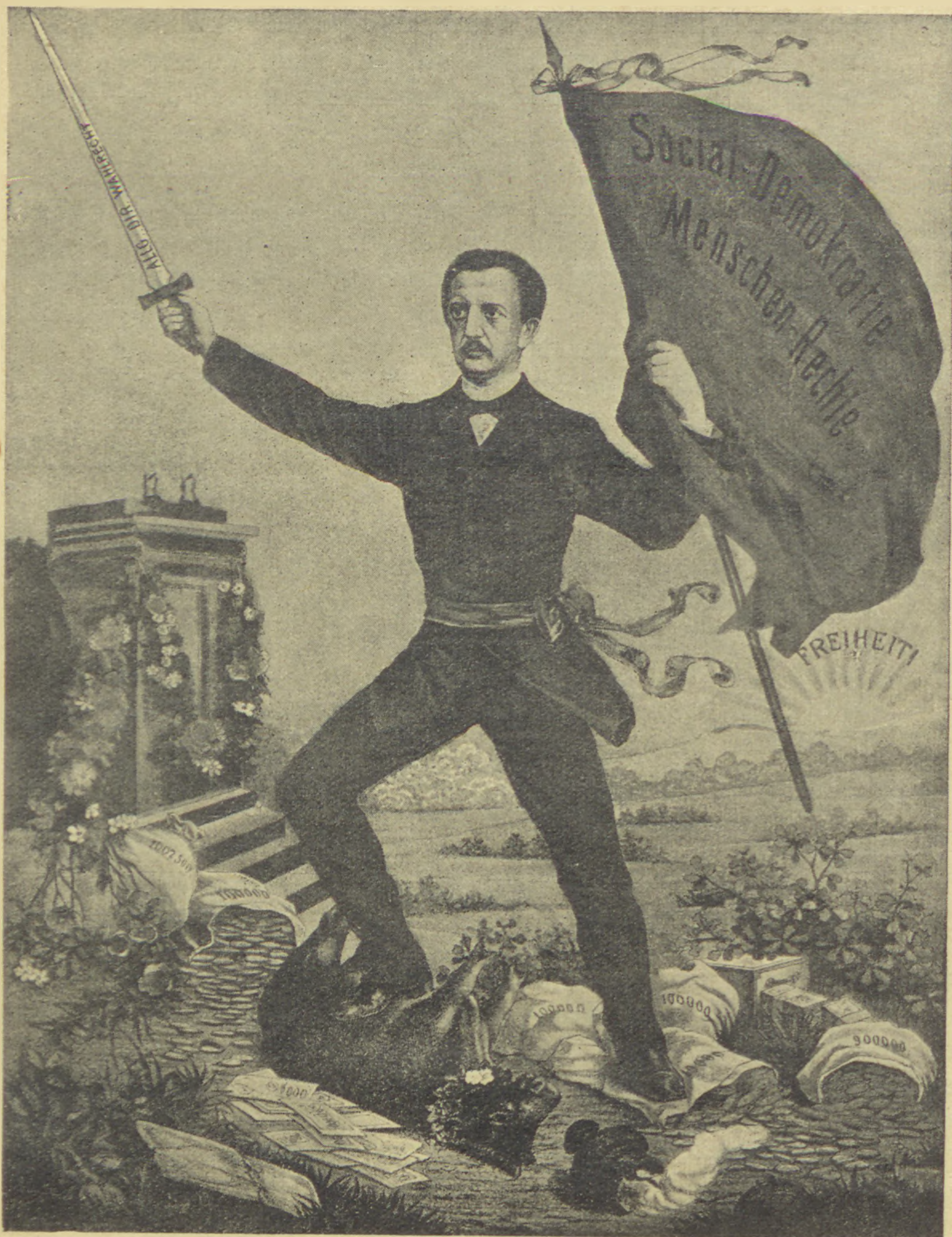
Mint ahogy egész életén át szerepeket játszik. „Kora ifjúságomban elhivatottnak éreztem magam ahhoz, hogy drámai művész legyek. Később beláttam, hogy az én elhivatottságom az, hogy az életben játszam meg azt a szerepet, amelyet a színpadon akartam volna alakítani.“ Valóban! Lassalle az életben mindig csak *szerepet* játszik, de: *jól játsza ezt a szerepet*, de *zseni* tetőtől talpig, de életét aprózza és áldozza, hogy megjátsza azt a nemes szerepet, amelyet egész emberként, egész férfiként tölt be.

Lassalle nagy szerepe: a *forradalmáré*.

*In Breslau ein Friedhof,
Ein Toter im Grab.
Dort schlummert der eine,
Der Schwerter uns gab.*

Mert Lassalle volt az, aki a munkásság kezébe a kardot kovácsolta. Ő volt a német szociáldemokrácia megteremtője, ő volt az, aki írással és tettel a harc fegyvereit a világ munkásságának kezébe adta. A harc stratégiáját és elméletét Marx állapította meg, a vezér azonban, ott, ahol a harcot kellett vívni, — Lassalle volt. Mik voltak Lassalle lelki motivumai? Talán a legprecízebben Arno Schirokauer nagyszerű Lassalle-könyvének alcímében határozza meg: „Die Macht der Illusion und die Illusion der Macht“. Az illúzió hatalma volt az, amely Lassalle erejét felfokozta, ami erőt adott neki ahhoz, hogy szembeszálljon azzal a társadalommal, amelynek szalonját, dandy öltözködését, asszonyainak szerelmét oly sokra becsülte. És a hatalom illúziója volt, ami helyét a munkásmozgalomban meghatározta, ami fejedelmé tette akkor is, amikor elveiért börtönben ült, amikor az esküdtek előtt nem magáért felelt, de az egész német munkásságért.

Lassalle még egyszer szembekerül a zsidóságával, vagy legalább is úgy hiszi, hogy szembekerült vele. Ennek dokumentuma egy hosszú-hosszú szerelmes levél néhány sora. Ebben a levélben egy

Egykori kép Lassalleról

előkelő orosz leánynak a kezét kéri meg. És ezt írja benne:

„De vajjon el tudja-e viselni a második csapást, amit ki kell mérnem? Sophie, én — zsidó vagyok. Apám és anyám zsidók, ha én magam belülről ép oly kevéssé vagyok zsidó, akár Ön, vagy még kevésbé, ha ez ugyan lehetséges. De mégse szakadtam ki vallásomból, mert nem akartam mást felvenni. Biztosíthatom, hogy én már nem vagyok zsidó, de anélkül, hogy hazudnék, nem állíthatnám azt sem, hogy kereszténnyé lettem.

Nálunk már nincs semmi jelentősége, ha zsidó valaki, mert nálunk Németországban, Franciaországban, Angliában csak vallást jelent és nem nemzetiséget. Nálunk ép úgy zsidó valaki, akár protestáns a másik, vagy katolikus...

De ez, Önöknél, Oroszországban minden másképpen van. Hisz sajátmaga mondta, hogy ott a zsidóság egy nemzethez való tartozást, nem pedig vallást jelent. Az igaz, Ön szereti az én barátomat, Heinet, de nagy különbség van a költő iránti nagybecsülés és a való életben egy frigy között. Honfitársai egy zsidóval kötött házassága miatt meg fogják vetni. Ön, fejedelmek ivadéka egy olyan férfihez menne férjhez,

aki — ha a származás jogot adhatna arra, hogy büszké legyünk — büszkébb lehetne, mint Önök valamennyien, mert egy olyan népből származik, mely minden fejedelmeknél és nemeseknél idősebb, kik csak alig pár száz esztendeje léteznek; az első civilizált népből, amely a történelemben fellép és Sziria régi királyaitól.

Az igaz, azt az áldozatot meghozhatnám Önnek, hogy kikeresztelkedem, bár erre a mi törvényeink szerint semmi szükség nincsen, mert a zsidó és keresztény közötti házasságot mi sem tiltja. Ha ez elengedhetetlen feltétel lenne, meg is tenném talán. De ez nagyon nehezemre esne. Meg is mondom miért. Én egyáltalán nem szeretem a zsidókat, igen, általában irtózom tőlük. Én egy nagy, de rég homálybavesztett multnak elfajzott ivadékait látom csupán bennük. A zsidók rabszolgaságban eltöltött századok alatt a rabszolgák tulajdonságait is magukra vették. S ép ezért nagyon rossz véleménnyel vagyok felőlük. Nincs is kapcsolat velük. Barátaim között és társaságomban alig is van egyetlen zsidó, nincs tehát amire tekintettel kellene lennem, ami ezt a változást kellemetlenné tehetné.

De én a politika embere vagyok és ami még többet jelent, *egy párt vezére*. És ennek a pártnak, amely az enyém, ki kell tartani az alapelv mellett, hogy nem hajlik meg semmiféle előítélet előtt, mert ez *gyávaság* lenne. Mihez kezdjek tehát és a keresztény vallással, ha — amit mindenki tud és amit én képmutatón el sem tagadnék soha — ép oly keveset hordok a keresztény, mint a zsidó vallásból a szívemben. Nem úgy nézne ki a dolog, hogy én külső előnyökért meghajlok egy előítélet előtt?“

*

Ez a régi mult azonban mégis kísért. Sőt: harcok és börtönök fáradsága után elviszi keletre, *Palesztinába* is. Mert Lassalle járt a Szentföldön. Utjára apjának áldása és egyetlen kérése kíséri: hozzon egy zacskónyi földet Erec Jiszráél szent humuszából. Lassalle bejárja Palesztinát és újra találkozik a zsidósággal. „Minél közelebb kerülök a Szentföldhöz — írja naplójában —, annál szebb, annál büszkébb zsidókkal találkozom.“ De maga Palesztina alig van hatással rá, mint valami idegen globetrotter járja a szent várost. Mindössze ennyit állapít meg, de ez sokat mond:

— Eddig mindig azt hittem, hogy a zsidóság melódiai a száműzetésében keletkeztek, annak az izléstelenségnek, annak a korrupciónak és eltorzulásnak produktumaiképpen, amelyek mindig csak ott mutatkoznak meg, ahol egy nép elvesztette önállóságát, idegen népek lába előtt a földön fetreng... Csak ide kellett eljönni, hogy ennek az ellenkezőjéről meggyőződjünk...

*

Lassalle utolsó szerepe: a *párbajhőse*. De megint csak: a *zsidósága* az, ami ott leselkedik a lelki okok megett. Zsidóságában sértik meg akkor, amikor a szülők ezt a frigyét Helen von Dönnigesszel ellenzik. És „a zsidó“ áll szembe a bojár herceggel, Jon Rakovitzával.

A szerep halálos. Ellenfelének golyója halálra sebzti.

Karl Vogt ezt mondja a halotthoz zárandókló munkások tízezrei előtt:

„Wir haben 1888 jahrelang einen gekreuzigten Juden vergöttert. Jetzt werden wir auch noch einen erschossenen zum Heiland bekommen.“

Marx így parentálja el Engelshez írott levelében:

„Es ist schwierig zu glauben, dass ein so geräuschvoller, zudringlicher Mensch nun mausetot ist und das Maul halten muss...“

Engels gonoszkodó egyénisége most sem tagadja meg magát:

... *Kommune Schuft* ... „Ganz Baron Itzig“ — ezzel fogadja Lassalle tragikus halálát...

Lassalle Ferdinand zsidó tragédiája, hogy hiába lesz Losauerből a német Lassal és hiába a német-zsidó Lassalból a világpolgár Lassalle — még a zsidó rabbiivadék Karl Marx monoklis szemében is csak — Icíg báró marad.

Emberi tragédiája pedig, hogy mert nem tud zsidó lenni, egész ember se lehet!

ARTHUR GRÜN: DAS GROSSE SEHNEN.

(*Gedichte eines Juden.*)

Arthur Grün versei lágyságukkal, érzékenységükkel, szentimentalizmusukkal valóban zsidó lélekből fakadtak. Az anya iránt érzett hódoló szeretet, a természet mélyeséges megérzése és főképp az ősi föld utáni vágyakozás adják lírai motívumát. De mintha legmélyebb mondanivalói még szunnyadnának.

Igy is meleg lirája, tisztán áradó idealizmusa értékessé tesz a verseskötetét, amelyből álljon itt a legújabb palesztinai események hatása alatt született „Nach den Morden“ című versből néhány sor:

Und da wir hart empfunden jene Schmerzen
Die uns're Brüder stieß in Todesweh,
Steigt die Erkenntnis jäh in uns empor:
Nicht eine Erdenmacht ist stark genug,
Dass sie das tausendjäh'ge Hoffen töte.

ÉVKÖNYV. Dr. Benoschofsky Imre és Vidor Pál ügyesen szerkesztett és tartalmas évkönyvet tettek közzé a budai izraelita hitközség kulturális szakosztálya ifjúsági csoportjának 1929/30. évi működéséről. Ez az évkönyv dr. Kiss Arnoldnak a *Múlt és Jövőből* idézett mottóján és dr. Edelstein Bertalan előszaván kívül néhány a csoportban elhangzott előadást és egy titkári jelentést tartalmaz. Dr. Benoschofsky Imre „Két könyv: két probléma“ címen Freud „Zukunft einer Illusion“ című művét és Lewisohn „Örök sziget“ című regényét ismertette, megvilágítva evvel a vallás problémáját és a zsidókérdést. Ligeti Rózsi Hatvany regényét (Zsiga a családban) és Rózsa nagy munkáját (Áron öt könyve) hasonlította össze. Upor Györgyi a bibliai Hanna asszony alakját rajzolta meg hangulatos novellájában. Vajda György egy XI. századbéli zsidó filozófusnak, Bachja Ibn Pakudának erkölcsstanának alapvonásait emelte ki. Vidor Pál Kant rendszerét mutatta be a vallásos világnézet szempontjából. Cikkéből kiderül, hogy Kant vallásos lelkületű ember volt, rendszere hajlik a vallásos felfogás felé és a tudomány erejével a hit területét biztosítja. A füzetet Vidor Pál titkári jelentése fejezi be. A csoportnak kétszáz tagja van. Komoly tudományos irodalmi, művészi és társadalmi munkásságot fejt ki. Munkája iránt máris nagy az érdeklődés, több hitközség készül hasonló csoport alakítására. Patai György.

DR. FÜRST ALADÁR:

LITVÁNIA ZSIDÓ ISKOLÁI.

A kiváló pedagógus, akinek most jelent meg a németországi zsidó középiskolákról szóló alapos tanulmánya (különlenyomat az IMIT 1930. Évkönyvéből), ezzel a cikkel folytatja iskolatörténeti studiumainak sorozatát, mely a mi iskolaügyünk szempontjából is igen értékes. Szerk.

A különböző zsidó iskolatípusok fejlődését Európa különböző országaiban tanulmányozva, úgy éreztem, teljessé kell tennem sorozatomat a keleti zsidóság hatalmasan föllendülő iskolaügyének megismerésével és ismertetésével. Ezuttal azonban nem támaszkodhattam személyes tapasztalatokra, hanem a kitűnő Dr. Fritz Bloch (Berlin) segítségéhez kellett fordulnom, aki mint pedagógus és teológus ott a helyszínen, Litvánia zsidó centrumaiban gyűjtötte rendkívüli érdekes anyagát. És ami legelső sorban meglepő: A kis Litvánia aránylag nem nagyszámú és gazdaságilag is elnyomott zsidósága mennyi speciális zsidó iskolát tart fenn! Minden árnyalatnak vannak nagyszabású tanintézetei, melyeket a hívek csodálatos áldozatkészséggel tartanak fenn.

Litvánia mai szabad állama aránylag csak kis részét foglalja magában a történelmi litván nagyfejedelemségnek. Az úgynevezett litvák zsidók nagyrésze tehát ma nem litván, hanem lengyel, lett és orosz fennhatóság alatt él. Önkényesen húzott határvonalak részekre tagolják az egykor erős litván zsidóságot és különösen a litván-lengyel ellentét választja el egymástól Kowno-Litvániát a „litván Jeruzsálemtől“, a régi fővárostól, Wilnától, a Gaon székhelyétől, mely századokon keresztül a litván zsidó szellemi élet középpontja volt.

Mikor 1915. év tavaszán a német offenzíva Nikolaj Nikolajevics nagyherceg hadseregét megszalasztotta, annak éppen csak annyi ideje maradt még, hogy rendeletét, miszerint minden zsidónak néhány óra lefolyása alatt el kell hagynia lakóhelyét, keresztülvigye. A szerencsétleneket borzalmas kínzások közepette, a birodalom belsejébe, Dél-oroszországba, Krimbe, vagy a távoli Szibériába szállították; közülük számosan ott pusztultak avagy a forradalmak zavaraiiban vesztették életüket. A német megszálló szervezet Litvániát a központi hatalmakba beolvasztandó területnek tekintette és kezelte és buzgón dolgozott ennek az oroszoktól nemzeti és stratégiai okokból elhanyagolt ország résznek művelődési és gazdasági fölemelésén. Hogy az idegen nemzetiségeket megnyerjék, iskolákat rendeztek be azok nyelvén. A zsidóságnak is engedélyeztek zsidó tanintézeteket, részben jiddis, részben héber nyelven.

Lett- és Lengyelországban a „népidioma“, „a tömegek nyelvének“ képviselői győztek, Litvániában a „nemzeti nyelv“, Palesztina kultúrájának hívei kerültek többségbe. A már meglevő magasabb iskolák (a mi középiskoláink), különösen a már az okkupációs időkben Dr. Josef Carlebach szervezte kownói fiú- és leánygimnázium, ma több mint 1500 növendékkel, a héber nyelvet voltak kénytelenek tan nyelvül bevezetni. A mozgalom kiterjedt a vidékre is és mivel a cionista vezetés alatt álló zsidó nemzeti tanács pártolta az ügyet, minden nagyobb városkában héber gimnáziumok létesültek, mellettük héber elemi iskolák is. Az orthodoxia, mely egy ideig passzíve viselkedett, szintén a hebraisták pártjához csatlakozott és az új Jawne népiszkolákban héberül tanítottak. Így háromféle iskolatípus alakult ki a kis Litvániában, mindegyik külön központtal és szervezettel, más-más eszményekkel és módszerekkel, csak zsidó érzésben egyek: a „kultúrliga“, a „Tarbut“ és a „Jawne“ iskolaszervezete.

A „Jawne“ litvániai leánygimnázium egyik ötödik osztálya

Egyik „Jawne“-gimnázium

A *kultúrliga* iskolái jiddis tannyelvükkel nemigen tudtak gyökeret verni a tulajdonképpeni Litvániában. Mindazonáltal sikerült nagyobb számú népiskolát és néhány négyosztályú középiskolát alapítaniok, melyeket majdnem kizárólag a legszegényebb néposztály gyermekei látogatnak.

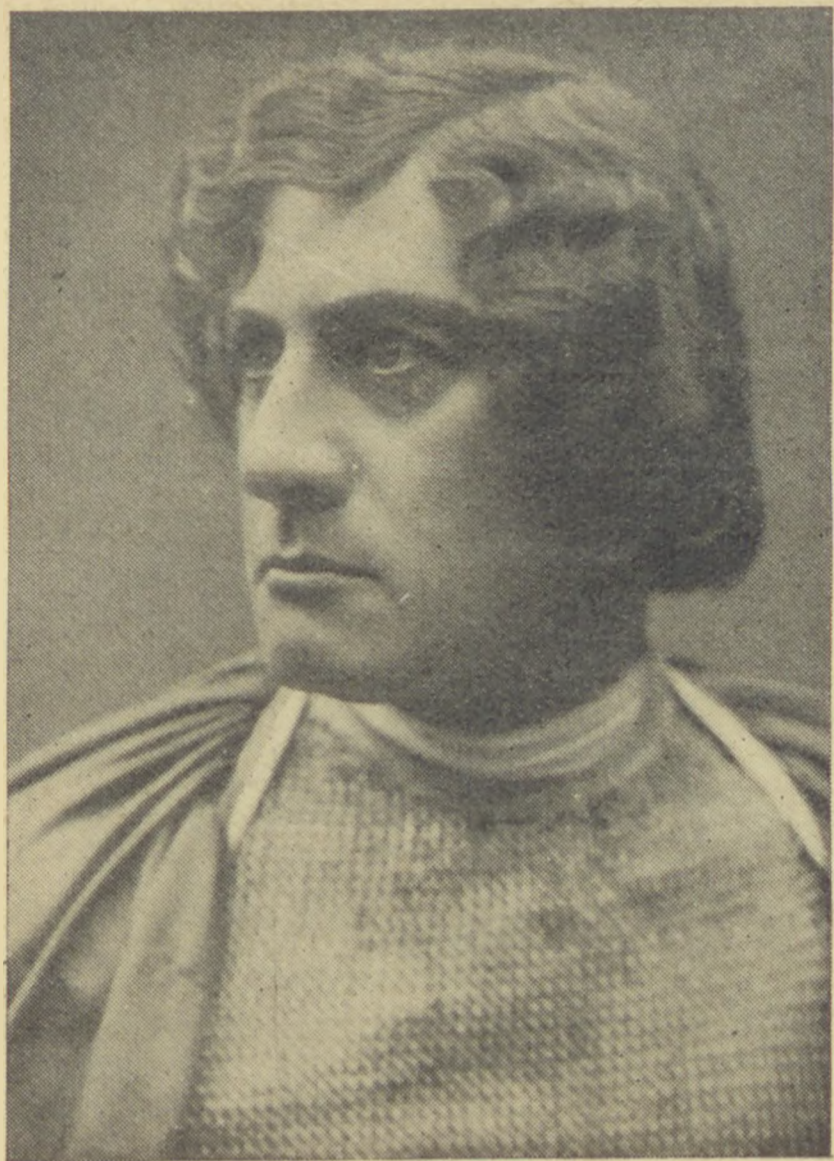
Sokkal jelentékenyebb a *Tarbut* iskolaszervezete, melyet német cionisták már a háború folyamán kezdtek kiépíteni. „Héber nyelv, nemzeti kultúra, szabadság és emberiség“ a büszke jelszó. A modern héber irodalom került a tanítás középpontjába. Ám most a litván állam követelte a maga jogait és a héber iskolákon kvantitatíve és kvalitatíve ugyanazon terjedelemben követelte a litván nyelvet, irodalmat, történelmet, földrajzot, mint a litván iskolákban. És a vizsgáló bizottságok nem ismertek tréfát. Ezáltal a többi idegen nyelvek rendkívül szűk keretek közé szorultak. *Tarbut*-iskolák vannak a következő helyeken: Koedukációs, Dr. Schwabe-féle főgimnázium fiúk és leányok részére Kownóban, körülbelül 900 növendékkel; reálgimnázium és humanisztikus gimnázium Wirballen, Wilkowiski, Mariampol,*) Wilkomir,*) Rasein, Schaulen, Ponewesch, Neustadt, Jurburg városokban, progimnázium számos kisebb helyiségben.

Kevesebb zajjal, de több eredménnyel dolgozik a *Jawne*. Különbőféle megfontolásoknál és a kezdeményezési bátorság hiányánál fogva az orthodoxok csak meglehetősen későn kezdtek munkához. Feladatuk annyiban volt nehéz, hogy a *Tarbut* és *Kultúrliga* elkeseredett ellenségeskedésén kívül saját táborukban is ellenállásra találtak, amennyiben sok rabbi és vallásos vezér az új iskolákban veszedelmet látott a jesivák és chéderek ellen. Csakhamar azonban általánossá lett a meggyőződés az összes konzervatív körökben, hogy a chédereknek modern elemi iskolákká kell átalakulniok. És midőn a Ceire Jisrael nevű ifjúsági szervezetnek ösztönzésére, mely annak idején a felejtetetlen A. E. Kaplan, későbbi berlini szemináriumi tanár vezetése alatt állott, — megalakult Kownóban a *Jawne*-tanítóképző (ma *Teltsiben*), akkor a *Jawne*-népiskolák is egyre több tért hódítottak. Ma körülbelül 70 elemi iskolája van a *Jawnénak*, vagyis a litván zsidó népiskolák túlnyomó többsége ehhez a szervezethez tartozik. Mindezek az iskolák

*) Mariampolban újabban az állam vette át a zsidó gimnáziumot héber tannyelvvel, Wilkomirban jiddis nyelvvel. állami felügyelet alatt állnak, állami szubvencióban is részesülnek; a tanítási nyelv a héber és jiddis, azonban a héber

egyre több tért nyer, mert a *tanítóképzőt* is héberül vezetik. A *Teltsi-i* preparandia az egyetlen zsidó tanítóképző Litvániában. Tanulóit az Obertertia (a mi VI. osztályunk) végzett növendékeiből veszi fel és négyéves tanfolyamú. A héber és litván nyelven kívül a németet is tanítják, azonkívül világirodalmat, matematikát, zenét, pedagógiát, pszichológiát és az egyes tárgyak metodikáját, végül talmudot napi 3 órában.

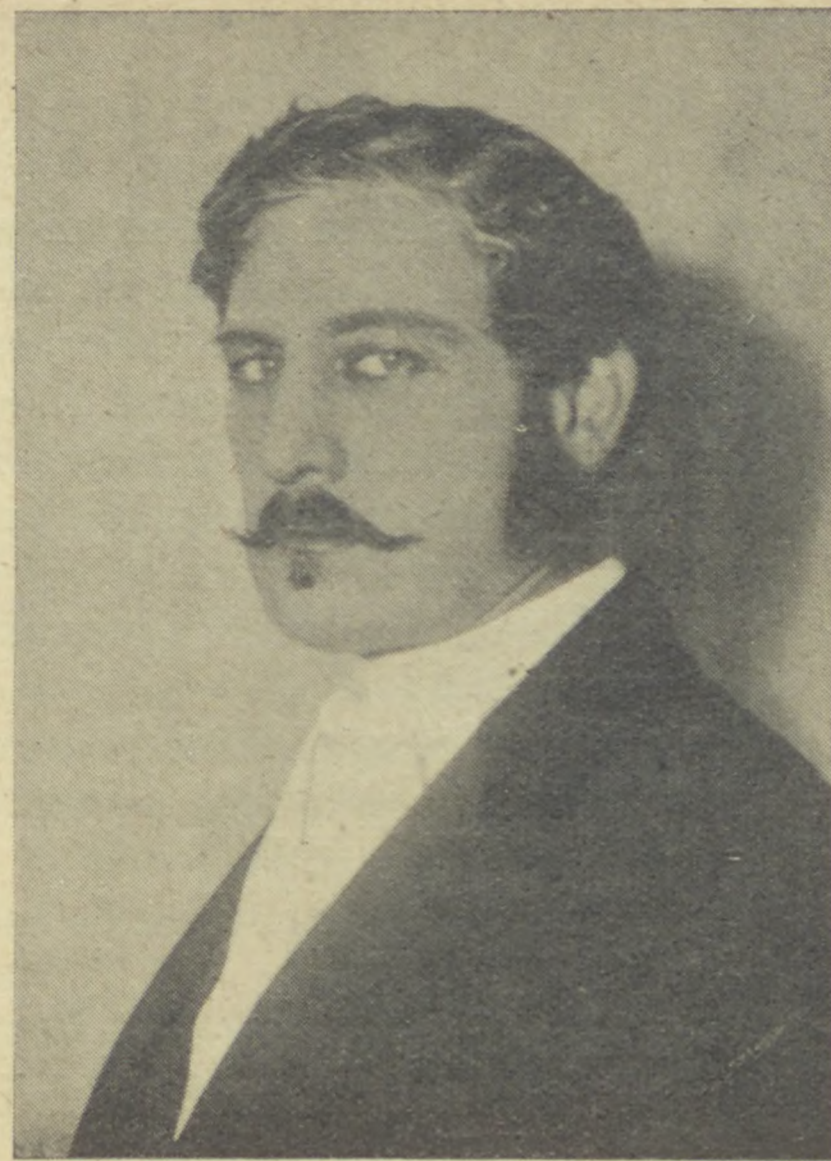
Jóval nehezebb feladat előtt állott a *Jawne*, mikor középiskolák felállítására került a sor. Egyrészt megelőzték ebben a többi szervezetek, különösen a *Tarbut*, másfelől a saját táborából való ellenállás is e téren hevesebb volt. Ezért csak 1927-ben sikerült az első orthodox főgimnáziumot létesíteni Kownóban; amivel szemben leányok részére *Teltsiben* már 1920-ban nyílt meg az első gimnázium, még pedig egyenesen a *Teltsi-i gáon* kezdeményezésére. Bár ennek is különféle akadályokkal kellett megküzdenie, gyorsan felvirágozott és 1928-ban kibocsáthatta első abiturensait. A gimnázium inkább felső leányiskola jellegével bír, a héber és litván nyelven kívül minden osztályban németet is tanítanak, a felső négy osztályban angolt; a mennyiségtan kiváló helyet foglal el. A zsidó tárgyak közül a leányok behatóan foglalkoznak a történelemmel, a teljes Bibliával (*Tnach*), a *Pentateuchot* *Rasival* tanulják, a *Midrásban* és *Halachában* igazi középiskolai műveltségre tesznek szert (litván mértékkel mérve). Ezen példán felbuzdulva, Kownóban is testvérintézet alakult 1925-ben és végre 1928-ban *Poneweschben* az ottani *Ráv* közreműködésével. Utóbbiban különös gondot fordítanak a háztartási tárgyakra, gimnasztikára, rajzra és a zenére, általában a gyakorlati és művészi irányú női kiképzésre. A *Jawne*-középiskolákban is a héber az oktatás nyelve, az említett hibák által küszöböltetnek ki, illetve paralizáltatnak, hogy a növendékeknek megnyitják a régi héber irodalom egész gazdagságát, amely ugyancsak alkalmas arra, hogy az ifjúságot emberi és etikai értékekkel telítse. A litván iskolák közül a *Jawne*-belieket illeti az az érdem, hogy egész sereg fiút és leánykát tartott meg az ősi hitnek és meggyőződésnek, amellyel, hogy kulturális és morális tekintetben is magas fokra emelte őket. Köszönhetik ezt az eredményt nagykonceptiójú, a világtól nem elzárkózott vezérek kezdeményezésének, néhány hőslélkü, nem mindig bennszülött tanár önfeláldozásának, elsősorban mégis a zsidó szellem hatalmas erőcentrumainak, a jesiváknak, amelyekből a *Jawne*-iskolák állandó ösztönzést, eszményi munkaerőket és lelkes tanulóanyagot kapnak.

Beregi Oszkár mint Rómeo

Beregi Oszkár

Beregi Oszkár mint Batthyány gróf

Beregi Oszkár: Templomszentelés

— *A beszélőművészet a vallás szolgálatában.* —

Az előadóművészet nagy mesterének alábbi cikke nemcsak érdekes visszaemlékezést foglal magában, hanem egyszerre megpendít egy olyan életrevaló eszmét is, amely bizonyára igen széles körökben fog figyelmet kelteni. *Szerk.*

Kifürkészhetetlenek a sors útjai.

1925-ben Amerikába mentem. New-Yorkban és a magyarlakta vidéki városokban magyar nyelven drámákat, tragédiákat, verseket adtam elő a lelkes magyaroknak, munkásnak, lateinernek, aszszonyoknak, embereknek és végigjártam olyan területet, mint egész Európa. Aztán neszét vették, hogy Berlinben és Wienben németül is játszottam a világirodalom remekeit és a németek hívtak meg. Néhány előadás és szavalóest német nyelven az amerikai németseget mellém állította. Most már a jiddisch-színházak szerették volna, ha a közönségük elé állok, de ezt nem mertem vállalni. A kezimmal még csak tudtam volna a jiddisch hangsúlyt kihozni, de a torkom alig bírta volna el a gutturális hangzókat. Mikor pedig Los-Angeles és Hollywood került sorra és a film (akkor még néma film) birodalma megnyitotta előttem kapuit, a koncerteken, ahol mégis csak beszélni kellett, nagyon kapkodtak utánam. Így történt, hogy egyik díszes koncerten, ahol Edgar A Poe költeményeit szavaltam, most már angol nyelven (a „Holló“ volt és a „Harangok“), meg Shakespeare Julius Cézárját, megismerkedtem az én igen kedves barátommal, Rev. Dr. Winkler rabbival, aki meghívott, hogy jöjsek el a Los-Angelesben épülő templomának fölszentelésére.

A *Congregation Sinai* temploma volt az ő rezidenciája. Gyönyörű modern épület. *A hívők vegyesen magyar, német, orosz és angol nyelvű zsidók.* No, most hogyan értesse meg magát a rabbi az ilyen heterogén és poliglott közönséggel? Héberül ezek a napi húsz órát dolgozók nem beszélnek.

Csak az angol nyelv maradt. Azt minden bevándorolt érti vagy beszél.

Amerikában minden eszközt felhasznál az eklézsia, hogy hívőket toborozzon. Rádió, gramofon, koncert minden vallásfelekezet templomában található. Dr. Winkler, a nagytekintélyű rabbi engem kért fel arra, hogy a *Congregation Sinai* templom felavatásán beszéljek.

Salamon király templomavatóját adtam elő a közérthető angol nyelven. Csodálatosan hatott az őskori könyörgés. De talán legerősebben reám. A zsufolt templom tömve volt áhítatos közönséggel. Az épület akusztikája felnagyította a hangomat. És mikor felhangzott a bölcs király csodálatos mondata: „Igaz-e, hogy Isten e földön lakozik?“ „Ime az ég, az egek egei nem foghatnak be Téged, hogyan tarthat magában e ház, amelyet én építettem?“ — megdöbbsentem az elképzelés hatalmaságán. Azután a királyi könyörgések sora: „Ha néped jó... hallgasd meg a mennyekből és bocsásd meg Izraelnek, népednek vétkeit és hozd vissza őket a Földre, melyet az ő atyáiknak adtál...“ „Sőt még az idegen is — nem Izrael népéből való —, ha idejön... hallgasd meg őt... és add meg az idegennek, amiért hozzád könyörög.“

Nem mertem a hívők tömegére nézni. A nagy, humánus, mindent megbocsájtó gondolatok hömpölyögtek végig a lelkemen. Szinte megelevenedett előttem a két és félezer éves jelenet, a zsidó nép tömegeivel, fanatikus áhítatával és a királyi szónok, a fejedelmi alak szava élővé vált a lelkek visszhangjában. És akkor eszembe jutott: ime, a *budapesti magyar zsidó fiú*, aki valamikor régen a dohányutcai templomban nagy lendülettel és a Bar Micva fiatalságával mondtam el modern hangsúllyal a Haftórát, most a vegyesnyelvű, lóto-futó foglalkozású, ideges *amerikaiaknak* a Csendes-óceán mellett angol nyelven mondom el Salamon király ősi héber templombeszédét, a magyar rabbi *Sinai-templomában*. Ugy-e, kifürkészhetetlen az ember sorsának útja.

Azóta gyakran gondoltam arra, hogy Európában mért nem használják ki a színészeket és beszélőtehetséggel megáldottakat arra, hogy a hívőkben még mélyebb hatásokat érjenek el a templomi istentiszteletek alatt. A beszélőművész hangja és előadóképessége nem rosszabb és Istennek nem kevésbé tetsző eszköz, mint az ének és az orgona.

Emlékszem arra, hogy egyszer meglátogattam a munkácsi rabbit. A belzi és sadagóraival emlegetik együtt. Messze földről jönnek el a tanácsáért... Elmondtam neki, hogy színész vagyok... hogy szoktam a bibliát is felolvasni... tiszteletem jeléül szeretnék neki is valamit előadni... Rámnézett és várt.

Elmondtam neki és az udvarának Ezékiel látomását az újraéledt csontok feltámadásáról, Izráel népéről. Miközben viziólátásszerűen beszéltem, a szeme messzire nézett, mintha nem is lett volna jelen... Befejeztem. Néhány pillanatig nem mozdult és nem szólt... Aztán némán megszorította a kezemet... A késő éjszakáig a rabbi közelében virrasztó hívek ijedten figyeltek az áhítatos csendet megtörő hangos szóra és ők is csodálkozásba merültek, mikor a szavakból kiéreztek a bibliai értelmet.

Talán a templomlátogató zsidók is megéreznék a hatalmas gondolatokat, ha azok a művészet szárnyain érkeznek a lelkük kapujához.

(Kecskeméti Vilmos „Zsidó Évkönyv“-ének sajtó alatt levő új évfolyamából.)

Beregi Oszkár a Mult és Jövő november 23-iki kultürestjén

A *Mult és Jövő* legközelebbi kultürestjének (november 23-án, vasárnap este fél hatkor a Zeneakadémia nagytermében) nagy eseménye lesz Beregi Oszkár első fellépte. A világhírű művész, aki tiz évi távollét alatt külföldön dicsőséget szerzett a zsidóságnak és a magyarságnak egyaránt, méltán megérdemli azt a szeretetet, ragaszkodást, amellyel itthon tisztelői várták és fogadják. A *Mult és Jövőt* régi kapcsok fűzik Beregi Oszkárhoz. Első kultüresténken, amely majdnem két évtizeddel ezelőtt a Zeneakadémia nagytermében először szólaltatta meg a közönség legszélesebb rétegei előtt a Biblia és a héber költők örökkévaló művészetét, mintegy követendő példát és mintát adva az összes későbbi zsidó kultüresték rendezéséhez, — Beregi Oszkár volt az, aki a próféták költészetének megdöbbenő erejét az élő szó hatalmával szuggerálta bele a hallgatóság szívébe. A Biblia, amely csak „tantárgy“-ként élt a köztudatban, mint a gyönyörködtetés ősforrása elevenedett meg. A *Mult és Jövő* november 23-iki kultürestjén Beregi Oszkár bibliai előadóművészetének mintegy jubileuma lesz, amelyen a közönség fokozott szeretettel fogja ünnepelni a nagyhírű Mestert.

Kiss Arnold:

Az őszi haraszt muzsikál

A templomot péntek este és ünnepkor zsúfolásig megtöltötték férfiak, asszonyok, leányok, de csak azért, hogy a kántor hangjában s a melodíózus dalokban gyönyörködjenek. Az imakönyvet fordítva tartották a kezeikben s ha Sivóoszor betamuzkor táncmulatságot rendeztek, azt se tudták többé, hogy böjtnap van? s csodálkoztak rajta, ha ezért a pap szemrehányást tett nekik. Akadt idegenből jött fiatal ügyvéd, aki szombati napon kocsival állt meg a paplakás előtt: első látogatást teendő fiatal feleségével a papnál: nem értette meg, miért üzent ki a pap, hogy nem fogadja őket?!

Az öreg pap miskolci, gyermekkori hangulatokat őrzött a szívében, mint a csalóány télidők zuzmarájában az elmúlt tavasz énekét. Az ő zemirótjai halkán, édesen gyöngyöztek elő a lelkéből ünnepi esték áhítatában, mint rejtett erdők mélyén késői őszi rózsák az avar-környezetben, elsárgult lombok között. Asztala körött ültek az otthon, Becskereken élő gyermekei és unokái, akiket végtelenül szeretett s nagy boldogság és öröm volt, amikor néha-néha hazajött veszprémi papfia a feleségével s újra népes és hangos lett a csöndessé változott paplakás, mint egykoron régen.

A Jehuda-Halévi „Kuzari“ című bölcsészeti munkáján dolgozott, azt szerette volna még kiadni. Az élete: imádság és munka és jámborság volt. Reggel négy órakor már a templomában volt, ott tanulgatott, amíg a hívek hajnali istentiszteletre gyülekeztek, azután délig szünet nélkül tanult, dolgozott.

Néha-néha, télvíz idején felutazott a fővárosba, az országos rabbiképző intézet rabbiképesítő vizsgálatára, ahol cenzor volt s ahol nagy tudásáért nagyon megbecsülték.

Még ifjú korában történt vele, amikor még a szeminárium öreg rektora, a nagy tudós, a mogorva és haragos szavú Bloch Mózes nemigen ismerte. Órákon át vizsgáztatta nagy szigorúsággal Bloch rektor a talmudból a jelöltet, de azt nem szerette, ha más intézett kérdést a jelölthöz, féltette: hátha nem tud felelni? A maga zsidaját csak ő üthette. De kénytelen-kelletlen a maga kérdéseinek befejezte után a cenzorhoz, dr. Klein Mórhoz fordult dörmögő, kedvetlen szóval: „Wollen sie vielleicht auch eine Frage an den Kandidaten richten?!“

A becskereki pap — akkor még pápai rabbi volt — élt a jogával. Kérdést intézett, a jelölt nem tudott válaszolni.

Az öreg Bloch rektor dühösen fortyant fel: „Die Frage brauchen sie garnicht beantworten“ — mondta a jelöltnek s azután dr. Klein felé fordulva azt harsogta: „Lernen sie zuerst, bevor sie fragen. Der Remó sagt das garnicht.“ Az ilyen

nyájasságokat az öreg úrtól senkise vette rossz néven. Ismerték a természetét.

De a pápai pap nem hagyta annyiban az ügyet. Behozatta a könyvtárból az illető talmudi traktatust s bebizonyította, hogy neki van igaza.

Bloch rektor mérgesen morgott: „Nu sind sie glücklich, sie sollen Recht haben“.

S a vizsgálat befejezte után azt mondta a fiatal dr. Klein Mórnak:

— Sie, Herr Doktor Klein, kommen sie zu mir herunter in meine Wohnung, wir werden ein wenig plauschen, und eine gute Zigare rauchen.

Lenn a lakásában egy rövidszivarral kínálta meg dr. Klein Mórt, talmudi beszélgetésbe merült vele s nagy meglepetéssel tapasztalta vendége nagy tudását. „Wie kommt das zu einem Doktor Rabbiner?!“

— Sagen Sie mir Herr Doktor Klein — szólt aztán a vendégéhez nagy megbékélten s nem titkolt tisztelettel — wo haben Sie eigentlich gelernt?! — S amikor aztán megtudta, hogy vendége Rapoportnak, a nagy prágai rabbinak tanítványa volt, hogy tíz esztendőn át a Hausböcherje volt s hogy hattarát is tőle kapott, megengesztelve mondta: „Jetzt verstehe ich schon! Das ist was Anderes“. Mint a kitűnő vívó, aki sebétfel felejt, ha utóbb megtudja, hogy vívómesterrel mérte össze a kardját. Azontúl dr. Klein Mórt az öreg úr legbensőbb barátságába fogadta s őt kérte fel későbbben arra is, hogy talmudi munkálatáról bírálatot írjon a szaklapokba.

A becskerek-i öreg pap mimóza-lelkét keserűvé tette a rohanó áradat mérge. Hiszen élhetett volna békésen, boldogan, csak egy kissé mosolygóbb arcot tudott volna ölteni magára, csak tudott volna hízelegni ennek a közszellemnek. Ha ért hozzá papi bölcseséggel deklamálni, szint játszani, emberi gyöngeségek és zsidó hűtlenségek előtt meghajolni: papi talárja méltóságteljesen lebegett volna, kielégíthette volna a közszereplés s szavalhatott volna ő is: zsidó missziókról, megbékélten és hiúsággal, cím és rangboldogságban, hogy a délvidék vezető papi méltóságába emelkedett s megvígasztalódhatik, hogy „utánam az özönvíz“, az ő élete tartamára még kitart a külső látszat olcsó dicsősége... de dr. Klein Mór igaz zsidó pap volt, nem magának, a zsidó jövőnek élt. S nem tudott megnyugodni apró emberi gyarlóságok és hazugságok láttán. Ő az embereket egyeneseknek, igazaknak szerette volna látni, mint amilyen ő maga volt: bántotta a mogorva közönyösség, amikor látnia kellett, hogy olyanok visznek zsidó szerepet, akiket a szívük mélyéig hidegen hagy a zsidóság multja, jövője, eszményei. Hauser, a morcos gabe, aki a templomkapu előtt dobta el szombat az égő szivarját, hogy egy percre rá a szent Tóra előtt álljon, Gelb, a felvidéki kajánlelkű, szegények iránt könyörtelen jótékonyági előljáró, aki amikor az öreg pap miskolci nővére meghalt s megkérték rá: ne szól-

jon az öreg papnak, mert családja titkolja a betegeskedő pap előtt a gyászesetet, odament a templomban péntek este hozzá s azt mondta neki: „Sie sind im Tempel?! sie sind doch Ovél“ — mire az öreg pap lélekszakadtan, izgalomban szaladt be a lakásába, lelki gyötrelmében a péntekesti gertyák lobogását se látta, úgy kiáltott kétségbeesetten: „Mama! mama! Erzsike, hol vagy?“ s a távolban élő fiára vagy leányára gondolt: az Istenért! mi történt velük?“... soha többé egy jó szót nem tudott szólni a szívtelen Gelbnek. Bántotta Bauer tanító hálátlansága, akinek ő szerzett állást Becskereken s hitetlen szellemben nevelte az ifjúságot, áskálódott a pap ellen s egy kis leány kezéből kiverte a virágcsokrot, amit a kisleány évfáradó vizsgálat napján a szeretett lelkipásztornak akart átnyújtani.

Becskereken ilyen morózus lelkű, haragos-indulatú hitközségi alkalmazott másik nemigen akadt. De sok zsidó gyülekezetben szokott jelenlét: kántor, tanító vagy hitközségi titkár született ellensége a papnak.

A kántor sok helyütt, mindenben egyenrangú akar lenni a papjával. Ugyanolyan ornátust hord, hajszálnyira úgy öltözködik s ha érzi, hogy a műveletlenebb tömeg egy hamis hangokban tobzódó templomi ordítást többre becsül a legklasszikusabb orációnál: feje fölé igyekszik nőni a papjának. Azt hangoztatja: a pap irigykedik az ő sikereire, azért nem akarja túrni a — szerinte — méltatlan dzsesz-melódiákat a templomban. Zsidó speciálítás ez a fegyelmezetlenség sok zsidó kehilában.

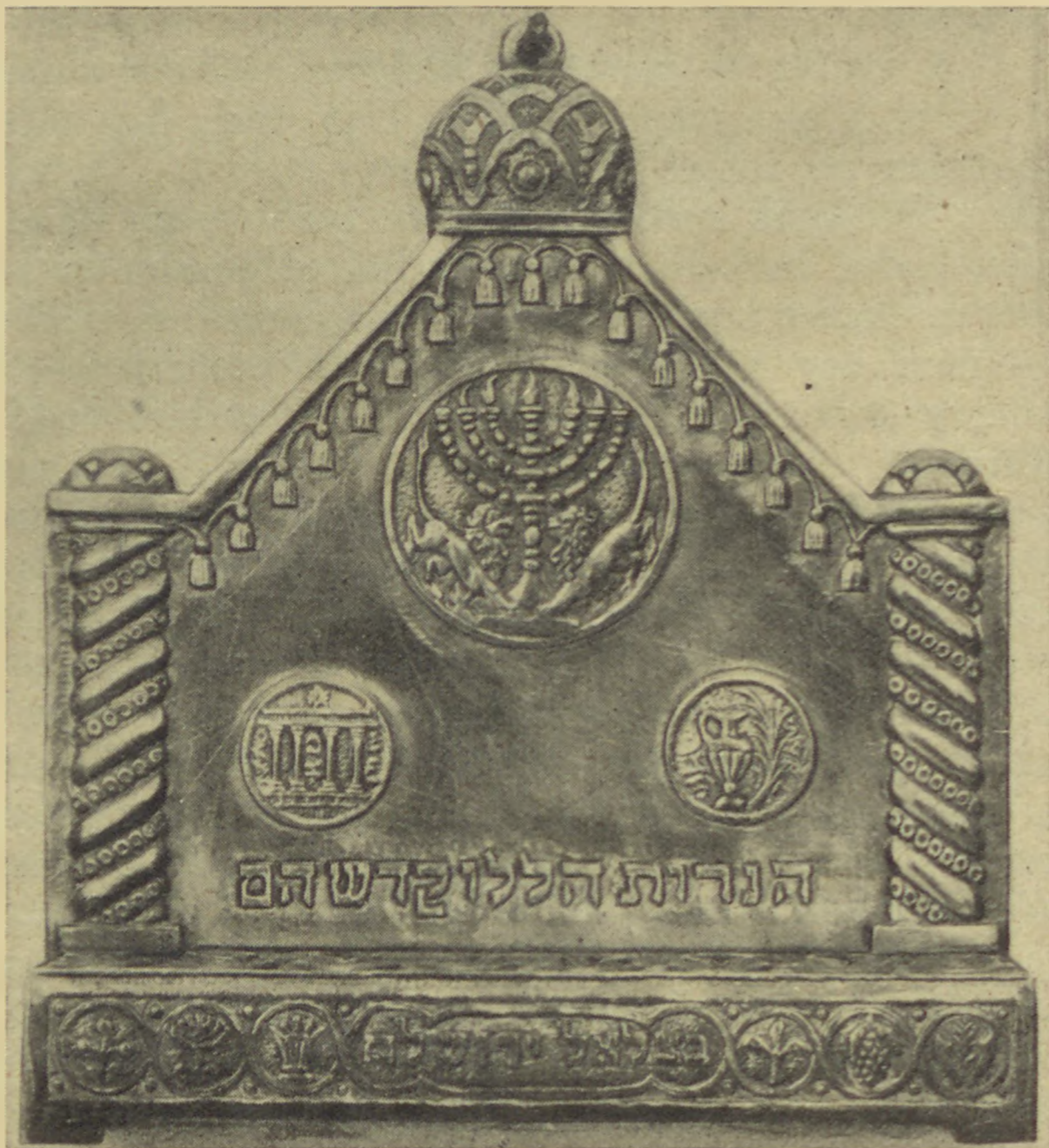
A tanító — nem egy helyen — nem tudja elviselni a pap retori hatását. Ugy érzi: ő is elég fényesen be tudná tölteni a papi hivatást. Kritizál s frázisnak minősíti a legmélyebb papi oktatást. Judea berkeiben termett bolondgomba ez is, más felekezet körében el sem képzelhető. A titkár — nem egy közönyös zsidó gyülekezetben — a község koronázatlan fejedelme. Egyeduralkodó. Rasekól. Jogokat oszt és jogoktól foszt. Ugy érzi: a pap csak az ő kegyelméből pap. Intézkedik szer-tartásos ügyekben, válaszokban, esketésekben, ha az ilyen intézkedéseket nem a rasekól tartja fenn magának. Szívükből ellensége a papnak s fölöslegesen is véli a papi állást, amelyet — sajnos — nagyobb gyülekezetnek mégis csak illik betölteni, hiszen más felekezetnek is vannak papjai s néha van egy hazafiasabb templomi ünnepség is, amikor ornátust kell ölteni, azt pedig mégsem teheti meg se a rasekól, se a titkár s arra is szükség van a „hitélet mélyítése“ szempontjából, hogy a keresztény notabilitások el legyenek ragadtatva a prédikációtól. Egyébre nincs szükség a „hitélet mélyítése“ szempontjából.

Egyébként is sok szónoka van a gyülekezeteknek! A konzervatív szónok, aki az orgonát akarja kidobni a templomból s maga disznótort tart! A liberális szónok, aki ugyanakkor vegyes

házasságok megáldását követeli, templomot nem lát egy életen át, de modern istentiszteletet sürget — mások számára s a helybeli primadonnának kurizál s azt óhajtja, hogy a „szanetókefet“ az énekelje jomkipurkor a templomban. A „takarékos“ szónok, aki horribilisnek véli a koldusgarast, amit pap, kántor, hitközségi alkalmazott kap s inkább új kórus-öltönyök beszerzését javasolja, lévén ő szabó s szívesen áll a hitközség szolgálatára.

A „szellemes“ szónok, aki szójátékokkal brilliroz, tanácsokat osztogat a papnak: hogyan kellene szónokolni, hogy a községet felvidítsa, hogyan csavarja ki a szentírási versek nyakát, amikből hibásan ő is tud idézni néhányat. Meg van róla győződve, hogy Jellinek, Sachs, Perls Ármin: kontárok vele egybemérve.

A versben szónokoló. Rimel: „azt mondom én kérem — az még nem érdem — ha a beszédét értem — én a rabbi urat félttem — micsoda szégyen — ha úgy beszél — hogy az: eszély — úgy szónokoljon — ezt harsogja a torkom — hogy senkise értse — akkor Isten élt! — se! — az ilyen beszéd mély és alapos — és senkise haragos“ — s a szónok meg van róla győződve, hogy Petőfi és Arany iskolába járhatnának hozzá s hogy legföljebb az a poéta versenyezhet vele, aki a Ción felé kacsintókat megátkozza, mert ő is „Ciónellenes — az ilyen ember az a rendes“. Szónokot viharosan üdvözlik, beszédét örök időkre a hitközségi annalesekben megörökítik.

A jeruzsálemi chanukai Menóra tervezete, amely máris a legnagyobb népszerűsége telt szert. Ötvenezer ilyen Menóra készült az idei Chanukára Jeruzsálemben. Darabonkint is megrendelhető. Ára 7 P. Cím: Bezalel, Jeruzsálem P. O. B. 398.

ÚJ KÖNYVEK

SZÉKELY BÉLA: IRÓK ÉS IRÁSOK.

Philipp Halsmann, az „innsbrucki Dreyfus“ — ahogy a német sajtó elnevezte — kikerült a börtönből. Nem ártatlansága, méltatlan szenvedése diadalmaskodott, a kegyelem nyitotta meg előtte a steini fegyház kapuit. De „az igazság útban van“, — s nem zsidó ügy, hanem az emberiség és az emberiség ügye, hogy el is érkezzék, a Zillerthal árva sírjához, ahol az az apa nyugszik, akinek haláláért fiát, a rigai diákot tették felelőssé. Az igazság, a jogi bizonyítékokon kívül, amely nem jutott el az innsbrucki esküdtek golyvás agyához és szívéhez, újabb dokumentummal gyarapodott most, egy vékonyka könyvecskével, amely Philipp Halsmann Ruth nevű barátnőjéhez intézett leveleit gyűjti össze. (Philipp Halsmanns Briefe aus der Haft an eine Freundin.) A könyvkiadó a konzervatív, „árja-cég“-nek jelzett Verlag Engelhorn's Nachfolger, Stuttgart. Levelek ezek, „igazi“ levelek, amelyek emberi közelségbe hozzák a kis, szemüveges, zsargonos akcentussal beszélő rigai diákot, aki olyan intelligens, annyira ember, hogy mindenki előtt rokonszenves, — hacsak nem innsbrucki esküdt. Ezek a levelek nem jelentenek jogi bizonyítékot, de talán mégis, annál is többet: a szívnek és a léleknek olyan bizonyosságát, mindannyiunk számára, amelyek nem hagyhatnak senki becsületes embert nyugodni, amíg be nem bizonyosodik a a törvény betűjével: ártatlanul szenvedett! A sok levél közül egyetlen egyet idézünk itt:

„Én kedves Ruthom!

Egy óra mulva Steinba indulok — a fegyházba. Két ór kísér majd. Holnap reggel már ott is vagyok. Egy fegyenc (és én most az vagyok) csak minden két hétben írhat levelet. Ezért írok most olyan sürgősen, még elutazásom előtt. 22-ről 23-ra virradó éjjel azt álmodtam, hogy fölmentettek. A nagy örömtől felébredtem és türelmetlenül vártam a döntést. Nem tudtam, hogy csak tíz órakor hirdetik ki a döntést és így ugyancsak ideges voltam, amikor dr. Pe. fél-tizenegykor fölkeresett. Amikor sugárzóan ugyancsak nem mondható arcára néztem, minden bátorságomat elvesztettem. De dr. Pe. megnyugtató: még nem kapott hírt. Azután elbeszélte, hogy kevés reménye van, arra célozgatott, hogy minden oka meg van erre s végül is kirukkolt vele: telefonon felhívták Wienből, a semmiségi panaszt elutasították. Minden esetre ezt még nem erősítették meg. Erre én egész naivul kérdezni kezdtem, mikor jön meg hát a végleges válasz. Ekkor dr. Pe. megmondotta, a válasz végleges, nincs mit többé várni. És leült az asztal mellé és zokogni kezdett. Ő, a kívülálló úgy sírt, hogy azután a zseb-kendőjével le kellett az asztalt törölnie, — de nekem, akinek bőrére ment — egyetlen könnyem se volt.

Azután anyám, a hugom és G. úr látogatott meg Wienből. Nagyon szomorú látogatás volt ez. És a legszomorúbb, hogy nem én vagyok az egyetlen, aki szenved. Így Ljuhának is el kell az esküvőjét halasztania. Arra kértem, ne tegye ezt, ne veszítse el életének legjobb éveit, de erre sírva fakadt és azt mondotta, hogy nem menne soha férjhez, ha előbb én szabadlábba nem kerülnék. Röviden — ha azt mondanám, hogy az egész nagyon tragikus volt — nem sokat túloztam volna vele.

És most néhány szót kettőnkéről. Régebben a fegyenc lábához egy vasgolyót kötöttek, amely moz-

gásában akadályozta. Nem akarnám, kedves Ruth, hogy Téged hasonlóan ehhez, a reám való gondolás akadályozzon, normális életedben megzavarjon. Kérlek, kedves Ruth — én ezt komolyan gondolom. Nem akarnálak megzavarni. Kérlek, gondolj arra a levélre, amelyet három hónappal ezelőtt írtam, és élj úgy, mintha nem is lennék. Hisz nem is vagyok többé...“

Ez a könyv utolsó levele. De ezzel nem ér véget a „Fall Halsmann“. És azzal sem, hogy szabadlábra helyezték. A harc tovább folyik, ma már nem Halsmannért, aki hasúnyos tüdőbajjal, — de mégis szabad, nem is az ő, egyéni igazságáért, de az Igazságért, az emberiség jegyében Innsbruck és a Zillerthal átkos szelleme ellen.

*

A zsidó humor analízise még nem készült el, bár az utóbbi időben sokat foglalkoztatta a folkloristákat és a pszichológusokat. Eddig a legjelentősebb gyűjteményt a svájci etnográfiai társaság adta ki és a nálunk is ismert Imanuel Olswanger szerkesztette „Rosinken mit Mandeln“ címen. Ez a gyűjtemény jelent meg azután újabb kiadásban kissé meg-rövidítve a Löwit Verlag kiadásában „Jüdische Schwänke“ címen. — Alexander Moszkovszky, ez a különös zamatú német essayista külön tanulmányt írt „Die Philosophie des jüdischen Witzes“ címmel, amelyet ugyancsak egy kis gyűjtemény egészít ki.

Igen érdekes az a ki tanulmány is, amelyet Siegfried Schmitz dr. írt a zsidó humorról, amelynek alapelemét abban az idegenségben látja, amelyben a zsidó a külső világgal él.

A zsidó vicc, a zsidó humor egyik legértékesebb gyűjtője Chaim Bloch, aki különösen a chasszidizmus világát dolgozta fel. Ő gyűjtötte össze a híres batlen: Herschel Ostropoljer tréfáit és bölcs mondásait is.

Chaim Bloch most új könyvével szerepel. Az igen előkelő Amalthea Verlag adta ki „Priester der Liebe“ címen egy kis gyűjteményét, amely híres chaszid rabbik mondásait és példázatait fogja össze. Ebben a gyűjteményben egy Kossuth-anekdota is szerepel, amelyet másutt közlünk.

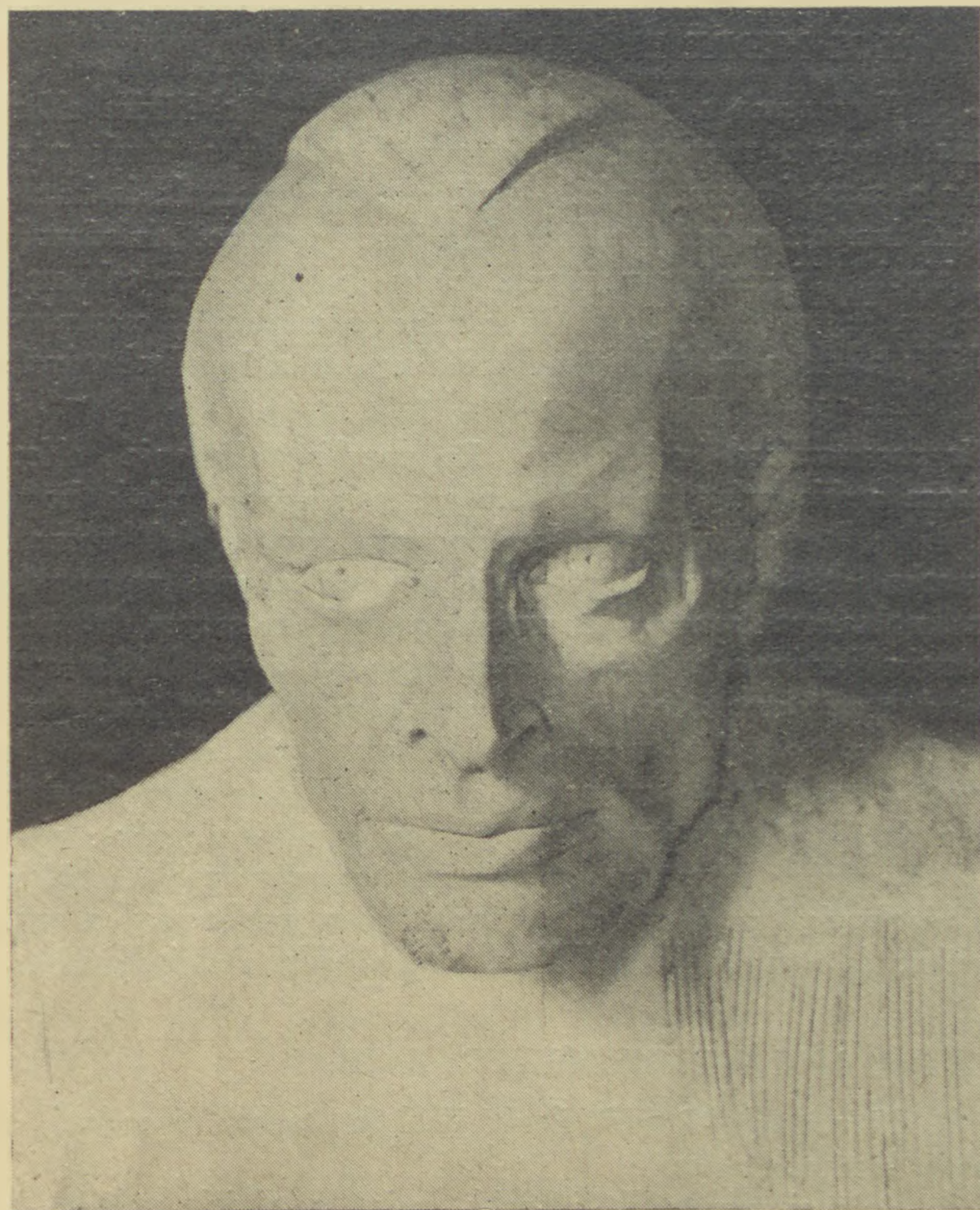
A rabbinikus történetek igen érdekes gyűjteményét adja Dr. P. J. Kohn „Rabbinischer Humor“ című J. Kaufmann Verlag kiadásában megjelent könyvében, amely most már második kiadását éri igen bő tartalommal.

Ennek a két könyvnek egész különös íze és zamata van és aki a zsidóság lelkét a maga tisztaságában és teljességében akarja megismerni, az nem kerülheti el, hogy Bloch könyveit ne olvassa el, vagy meg ne ismerje Dr. Kohn gyűjteményét.

*

Már egy ízben megemlékeztünk egy fiatal amerikai zsidó író nagy sikeréről. Ez az író *Nathan Asch*, amint most megtudtuk Sshalom Asch méltó fia. Ami azonban szinte dokumentáris: az apa világa és a fiú világa. Nathan Asch ma már nem is amerikai, hanem internaticonális író, aki kinőtte apja milliójét. Az apja ma a legnagyobb zsidó regényíró, helyesebben a zsidóság legnagyobb élő regényírója. Fia: zsidó író, de már nem a zsidóság írója. Az apa még jidisül ír, a fia ma már angolul. Az apa még mindig orosz zsidó, ha Amerikában él is. A fia ma már kezd elfelejteni, hogy honnan származott, pedig a többek között Schalom Asch könyvtárnyi könyve emlékeztetheti erre.

HALBERSTADT am Harz Eitzstrasse 2.
FIUNVELŐ-OTTHON Dr. BARIHAUER.
Gyönyörű egészséges fekvés. Nyelvek. Zere. Sport.
Minden iskoltipus. *Prospektus*

Schaar Erzsébet: Konrad Veidt portréja

ZSIDÓ HUMOR

M. LIPSON HÉBER HUMOR GYŰJTEMÉNYE.

Dr. S. Miller, a magyarországi származású yonkersi orvos és író küldte be nekünk az amerikai héber könyvpiac legújabb termékét, mely ott hamar a legnagyobb népszerűsége telt szert. A mű címe „Midór dór“ és nemzedékek nagyjaihoz fűződő humoros anekdotákat és mondásokat gyűjti egybe. M. Lipson áttekintést nyújt bevezetésében a zsidó folklóre eddigi feldolgozásairól. Ő maga nem akarta a humoros hagyományt „feldolgozni“. Hanem átadja az olvasónak úgy ahogy a nép száján él. És így eredeti formájában még értékesebb, jellemzőbb, sőt komolyabb.

IVÁN ÉS A ZSIDÓK.

A berdicsevi cadik, Rabbi Levi Jicchok tudvalevőleg mindig védte Izraelt az Úr előtt és folyton bizonyítgatni igyekezett, hogy Izrael a népek kiválasztottja. Egyszer éjjelkor szólt a sameszának: „Végy egy üveg pálinkát és gyere velem!“ Elmentek a fürdőházba, ahol éjjelente zsidó koldusok szoktak meghálni. Fölkeltette az egyiket: „Akarsz egy pohár pálinkát? Itt van!“ A koldus kinyitja a szemét, megdörzsöli a kezeivel, látja a pálinkát és szól: „Igen, rabbi, de kézmosás nélkül? Imádkozás előtt?“ Így ment sorba a másodiknál, a harmadiknál. Egyik sem akart a pálinkához nyúlni. Erre fölkeltette R. Levi Jicchok a sabosz-gojt, aki szintén ott aludt a szegények között: „Iván, akarsz egy pohár pálinkát?“ Iván szó nélkül utánacapott és egyszerre felhőrpintette a poharat. Ekkor Rabbi Levi Jicchok az Ég felé emelte szemét és szólt: „Világok Ura, nézz le az égről, van-e még olyan szent nép mint Izrael. Még egy korty italhoz sem nyul, mielőtt kezét mosna és hálálkodna Tenéked...“

KOL-NIDRE ELŐTT.

Ugyancsak a berdicsevi cadik egyszer Kol-Nidre előtt, mikor már a templom zsúfolásig tele volt és a hívek vártak a szent ima kezdésére, — elővett egy gyertyát és keresgélgni kezdett a padok alatt. „Mit keres a rebbe?“ kérdezték a hívek. „Keresek egy részeg zsidót és sehol sem találok“ volt a felelet. Aztán a cadik hirtelen odalépett az emelvény elé és a maga módján vitatkozni kezdett a Mindenhatóval:

— Nézd, Világok Ura, milyen drága nép a Tied. Megparancsoltad nekik, az Engesztelés böjtnapja előtti napra a dús evést és ivást és még azt is ígérted nekik, hogy „aki eszik és iszik crev-Jomkipurkor, azt olybá veszed, mintha böjtnélne ezen a napon is. Ha más népnek parancsoltad volna ezt, hányan hevernének most holtrészezen, hányan hánykolódnának a sárban, meg a padok alatt... És most nézd a te szent népedet, itt vannak mindnyájan, teljesítették a parancsodat, ünnepi lakomákat ültek egész nap és most még le se alkonyodott, már itt állnak előtted fehér bűnbánó ruhában, egyik sem részeg, egyik se alszik, mind áll a lábán, készen a megtérésre, egész szívvel... Nos, Világok Ura, nem érdemlik-e meg, hogy megbocsásd a vétkeiket és megáld őket áldásos, megváltásos esztendővel?...

A MAI NEMZEDÉK IGAZABB.

Ugyancsak Rabbi Levi Jicchok szokta mondani a nagy ünnepek előtt:

A mai nemzedék igazabb, mint a régiek voltak. A régiek még Jom-Kipurkor a templomban sem mondtak igazat. Verték a mellüket és gyóntak: „Osamnu... Vétkeztünk, csaltunk, raboltunk, hűtlenkedtünk“ és így tovább. És mindebből egy szó se volt igaz. Meggyóntak bűnököt, miket sohasem követtek el. A mai nemzedék ellenben, amikor a templomba jön és gyón az Ur Isten előtt, a tiszta igazságot mondja: „Osamnu... Vétkeztünk, csaltunk, raboltunk, hűtlenkedtünk...“ — minden igaz, egy szó sem hazugság... És ezért az igazságért is megérdemeljük, hogy a Mindenható megbocsássa a mi bűneinket...

A PÁR CSEPP VIZ.

Mikor Oroszországban egy cári ukáz kiutasította a külföldi zsidókat, egy német származású lodzi gyáros element dr. Jelsi rabbihoz és kérdezte: mi volna abban, ha ő kikeresztelkedne, hogy Lodzban maradhasson, azért továbbra is jó zsidó lenne, az a kis szentelt víz igazán nem lényeges. Mire a rabbi így felelt: „A biblia szerint Isten megáldotta Jákobot, hogy ivadékai olyanok lesznek mint a föld pora. Milyen értelme van ennek az áldásnak? Szimbólum ez. A port lehet kisöpörni, lábbal tapodni, ide-oda hordhatja a szél, de sohasem semmisül meg. De ha pár csepp víz kerül a porra, sár lesz belőle...“

Dresda Striesenerstrasse 2 Fröbelintézet.

Penzionátus fiatal leányok részére.
Nyelvek. Zene. Sport.

Zánc, Gymnastika és Mozgásművészeti Iskola

Berlin W. 57. Kurfürstenstr. 19. Schmidt Berthold igazg.
Hivatásos tánckiképző intézet a legelismertebb pedagógiai módszer szerint. Prospektusok a kiadóhivatalunkban.

TOLLHEGYRŐL

A VEGYES HÁZASSÁGOK VESZEDELMÉRŐL

közül tanulságos értekezést a wieni *Menorah* havi folyóirat legutóbbi június—júliusi összevont száma. Megállapítja, hogy a tiszta zsidó házasságok mindenütt apadásban vannak. Wienben 1919-ben 100 tiszta zsidó házasságra 31 vegyes házasság esett, míg a keresztényeknél 100 tiszta keresztény házasságra csak 3 vegyes házasság esik. Németországban 100 tiszta zsidó házasságra 49 vegyes házasság esik. Sőt a nagy városokban még feltűnőbb a statisztika. Száz tiszta zsidó házasságra esik Hamburgban 75, Berlinben 55, Breslauban 31, Frankfurtban 31, Bukarestben 33 vegyes házasság. A vegyes házasságok állandó emelkedésének vonalát mutatják a következő statisztikai adatok: 1900-tól 1919-ig 10.7%-ról 31.4%-ig emelkedett a vegyes házasságok száma, úgy hogy minden harmadik zsidó házasság: vegyes házasság. Bécs zsidó lakossága az utóbbi időben 40%-kal emelkedett, a vegyes házasságok pedig több mint 300%-kal! Oroszországban ugyanez a helyzet. Németországban a zsidó házasságkötések száma az utóbbi 25 év alatt egynegyedével csökkent, míg a vegyes házasságok száma megduplázódott! *A gyermekek száma a tiszta zsidó házasságokban átlag háromszor akkora mint vegyes házasságokban!* Ezen kívül a vegyes házasságokból származó gyermekek 63%-a nem-zsidónak nevelkedik. A vegyes házasságok tehát a zsidó nép felytonos fogyásának forrásai. Budapestről nem szól a bécsi krónika. De itt is baj van. A pesti hitközség legújabb jelentéséből kitűnik, hogy tekintélyes százaléka a zsidó házasságoknak be sem jelenti a zsidó hitközségnek a házasság megtörtetését, sem később a gyermekek születését, a vegyes házasságok statisztikai adatai pedig itt is elszomorítóak.

YEHUDY MENUHYN.

Ez a világhírű név, mellyel a *Mult és Jövő* hasábjain már több ízben foglalkoztunk, meghódította Budapestet is. A legfelsőbb ezrek, „felekezeti különbség nélkül“ felvonultak hódolni az ifjú zseni előtt, aki talán nem is vette észre, hogy a budapesti utcai plakátokon kissé megváltoztatták az eredeti nevét: Jehuda Jehudi lett és Jehudiból Yehudy, ipszilonnal elől hátul. Így elegánsabb. Menuchemből Menuhyn lett. Így előkelőbb. És valahogy Yanki-hangzása van. A kis orosz zsidó Jüdele Menüchemből, ahogy a derék zsidó szülők otthon nevezik „Yehudy Menuhin“ lett Budapesten, valami braziliai származást sejtetve. No de így is rendben van. Azért „titokban“, mindenki tisztában volt vele, hogy Yehudy — Jákobnak ivadéka.

A „HEIMWEHR, A SZOCIALISTÁK ÉS A ZSIDÓK. Bécsben kitört a nyílt harc a „Heimwehr“ és a szocialisták között. A győzelem még nem dőlt el, de a vereség már biztosítva van — a zsidók részére. A „Heimwehr“ nyíltan hirdeti, hogy le kell törni a „zsidó szocializmust“. Viszont a szocialisták egyre hangosabban vádolják a „zsidó kapitalizmust“, hogy állítólag az segíti pénzzel a szocializmus letörését. Hogy ki fog győzni, még bizonytalan, de a zsidóknak már mindkét fél előlegezi az ütlegeket.

Izraelita Háztartás-Iskola és Penzionátus

Hamburg Klosterallee 14. Frau Direktor Bachrach.
Nyelvek, zene, iskolai oktatás, irodalom.

Elismerten kitűnő intézet. Referenciák. Prospektus a kiadóhivatalban.

„NE FÉLJ SZOLGÁM, JÁKOB!...“

„Al tiro avdi Jaakov...“ Akinek a fülébe cseng a szombatesti ének, amint az apa a „Havdala“, a hétköznapi köszöntése után együtt dalolja gyermekeivel mintegy önmagának is buzdításul a régi strófákat, a folytonosan visszatérő refrénnel: „Ne félj szolgám, Jákob“ — annak a lelkéhez kell hogy tapadjon az ősi zsidó optimizmus, amely minden bajon, szenvedésen, katasztrófán felülemelkedve megtartotta bizakodását a jövőben, hitét a zsidó nép elpusztíthatatlanságában és az eszme örökkévalóságában. „Al tiro avdi Jaakov...“ „Ne félj szolgám, Jákob!“

Az egész világ zsidóságának szívében megdöbbenést keltett az angol kormány a Palesztina-mandátumra vonatkozó nyilatkozata, amely most már nyílt megtagadása mindannak, amit a zsidóságnak ígért, minden kérés nélkül megsejése az adott szónak. De a megdöbbenés nem csúcsosodik ki sem kétségbeesésben, sem hitevesztésben. Ellenkezőleg, valami kimondhatatlan csodálatos, dacos akaratban, amely egy percig sem riad vissza a munka folytatásától, sőt fokozásától. Lélekemelő, ahogy Lord Melchett, Weizmann, Warburg az angol kormány nyíltan, keményen a szemébe vágják az árulást, a szőszegést. Így még nem beszéltek zsidók államok kormányaival. Az új zsidó generáció szava ez, amelynek éppen a Palesztina-munka eddigi eredménye adja a gerincet. A régi elfelejtett zsidó íge csendül ki a szavukból: „Al tiro avdi Jaakov“. És Jákob nem fél többé...

Nem Anglia adta a zsidóságnak Palesztinát és ezért nem is veheti el Anglia Jákob évezredes örökségét. És az új kolonizációt sem Anglia indította meg, hanem az egyetemes zsidóság akarata. Súlyosabb körülmények között folyt a telepítő munka a török uralom alatt, a tilalomfák valószínűsége érdekében. És zsidó kolóniák támadtak a Szentföld minden pontján északon és keleten, nyugaton és délen, egyedül és elhagyottan, védelem nélkül szántották az ősi ugart és bizalomteljes lélekkel dalolták mindenfelé a régi héber éneket: „Megváltja Isten Jákobot, Ne félj szolgám, Jákob...“

A zsidó nép párezer esztendővel idősebb mint Albion angol-szász vegyülete. Ezt az ősi nemességét nem semmisítheti meg semmiféle deklaráció. A sokezer éves zsidó Biblia kinyilatkoztatása erősebb és vihartállóbb mindenfajta politikai nyilatkozatnál. Az egész világon végig zúg a zsidóság akarata, hogy minden akadályt legyőzve, építeni fog tovább a Biblia földjén. És a Palesztinában dolgozó chaluc ifjúság küldi üzenetét: nem kell őket félteni, akik könnyel vetettek, dallal fognak aratni. Az ősi dallal: „Habaim jasrés Jaakov“ „Gyökeret vert Jákob“...

És a zsidó nép bízik a népek szövetségében, melvet az ő prófétái álmodtak meg ott Juda sivatagos földjén. Bízik magának az angol népnek jobbjaiban és a többi nemzetek igazságot érző fiaiban, hogy nem engednek erőszakkal letiporni a palántát, amelyet az ősi rögök között annyi szent reménységgel elültetett és be fog teljesedni a szombatesti dal utolsó sora: „Titén emesz I'Jaakov“ — „Igazságot ad Jákobnak — Ne félj szolgám, Jákob“... P. J.

*

A *Mult és Jövő* e számának szövegrésze egész a Krónika-rovatig már ki volt nyomtatva, amikor az angol kormány-nyilatkozat megjelent és így érdemlegesen majd csak a következő számunkban foglalkozhatunk vele.

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

STERN SAMU ELNÖKI BESZÉDE,

melyet a VII. templomkörzetben Kovács Hermann körzeti elnök megnyitójára válaszul mondott, sok általános érvényű axiómát tartalmazott, amely ezt az elnöki enunciaciót magasan az alkalmi felszólalások fölé emelte. Szögezzünk le belőle sebtiben néhány igazságot vagy inkább a beszédnek azt a részét, amely mindenütt másutt is aktuális.

„Mi kultuszadót nem emelünk, mi a kultuszadó kérdését rendezzük. Nem lehet adóemeléssel beszélni akkor, amikor ötvenezer adótételből negyvenötezer tételt rögzítünk és amikor tavaly kétezerhatszáz adótételt, az idén pedig kétezerhatszáz adótételt egészben törölünk, oly hitfeleink adótételeit, akik, sajnos tönkrementek és nem tudnak eleget tenni a zsidó áldozatkészség legelemibb köteletségének sem. Ám ugyanakkor, amikor ily megértést tanúsítunk a súlyos viszonyok iránt, — a másik oldalon, sajnos, azt kell tapasztalnom — és ezért a kijelentésért egyénileg vállalom a felelősséget, — hogy az ötszáz pengőn felüli adófizetők sorában sokan vannak olyanok, akik vagyunkhoz mértelenül közelítőleg sem tettek eleget kötelességeiknek és akiknek áldozatkészsége távolról sem állott arányban kis- és közpolgáraink áldozatkészségével a hitközség iránt. De téves az is, mintha mi ezeknek az ötszáz pengőn felüli adófizetőknek adóját emeltük volna, ezek csak kevesebbet fizettek évekig, mint amennyit fizetniük kellett volna s ha mi most igyekszünk helyrehozni ezt a mulasztást, még mindig nem fizetnek többet, mint amennyit a hitközségnek mai súlyos helyzetében tőlük várni és kívánni lehet.

Bizonyos, hogy adót nem szívesen fizet senki és némely helyről nem egyszer hangzik el olyan kijelentés is, hogy megszüntetik a jótékony célra való adományozásokat, sőt még a felekezettől való kilépés fenyegetés is elhangzik néha. Hát aki azért tér ki, mert meg akar takarítani párszáz pengőt, akinek csak annyi zsidó érzése van, az ilyen hitközségnek nekünk nem fog hiányozni, ez nem díszíti a zsidóságot, de figyelemmel fogjuk az ilyeneket kísérni, hogy ezek, mint kitértek, a zsidóságtól nemcsak erkölcsileg, de minden vonatkozásban is távolmaradjanak. Ami pedig a jótékony célt illeti, rá kell mutatnom arra, hogy kötelességteljesítés és a jótékony célt két külön dolog. Először is mindenkinek teljesíteni kell azt, amit az adófizetés kötelessége ír elő a hitközséggel szemben, de minden hála és tisztesség megilleti azokat, akik a kötelesség teljesítésén túl, jótékony célra is áldoznak.

Kérdezem: Ha azoknak, akiket a Gondviselés megáldott azzal, hogy a mai súlyos és nehéz gazdasági viszonyok között nem kell életstandardjukon változtatni és vagyoni helyzetük olyan, hogy tovább is jólétben élhetnek, kérdem: hogy azoknak, akik részben talán a zsidóságon keresztül szereztek vagyont, nem köteleességük-e odaállani és a mai súlyos helyzetre való tekintettel bőkezűen támogatni a hitközséget?

Engem semmilyen hangulatoktól szólások nem téríthetnek el az én egyenes útamról, ebben a kérdésben vállalom egyénileg a felelősséget, ebben a kérdésben nincs számomra testvér, barát, rokon, — csak egy cél: a hitközség érdeke, a zsidóság érdeke.

Volt ezenkívül is sok igazság a beszédben, a választójog kiterjesztéséről, az antiszemitizmusról és ellenszereiről, az összetartásról és együttérzésről és egy fontos „napi-parancs”: *Pártpolitikát ne engedjünk be a magunk soraiba!* A hitközség falain belül nincs helye a pártpolitikának.

A pesti hitközség rendkívüli közgyűléséről már csak legközelebb emlékezhetünk meg.

A „MULT ÉS JÖVŐ” KULTÚRESTJE

november hó 23-ikán, vasárnap este ½6 órakor

A ZENEAKADÉMIA NAGYTERMÉBEN.

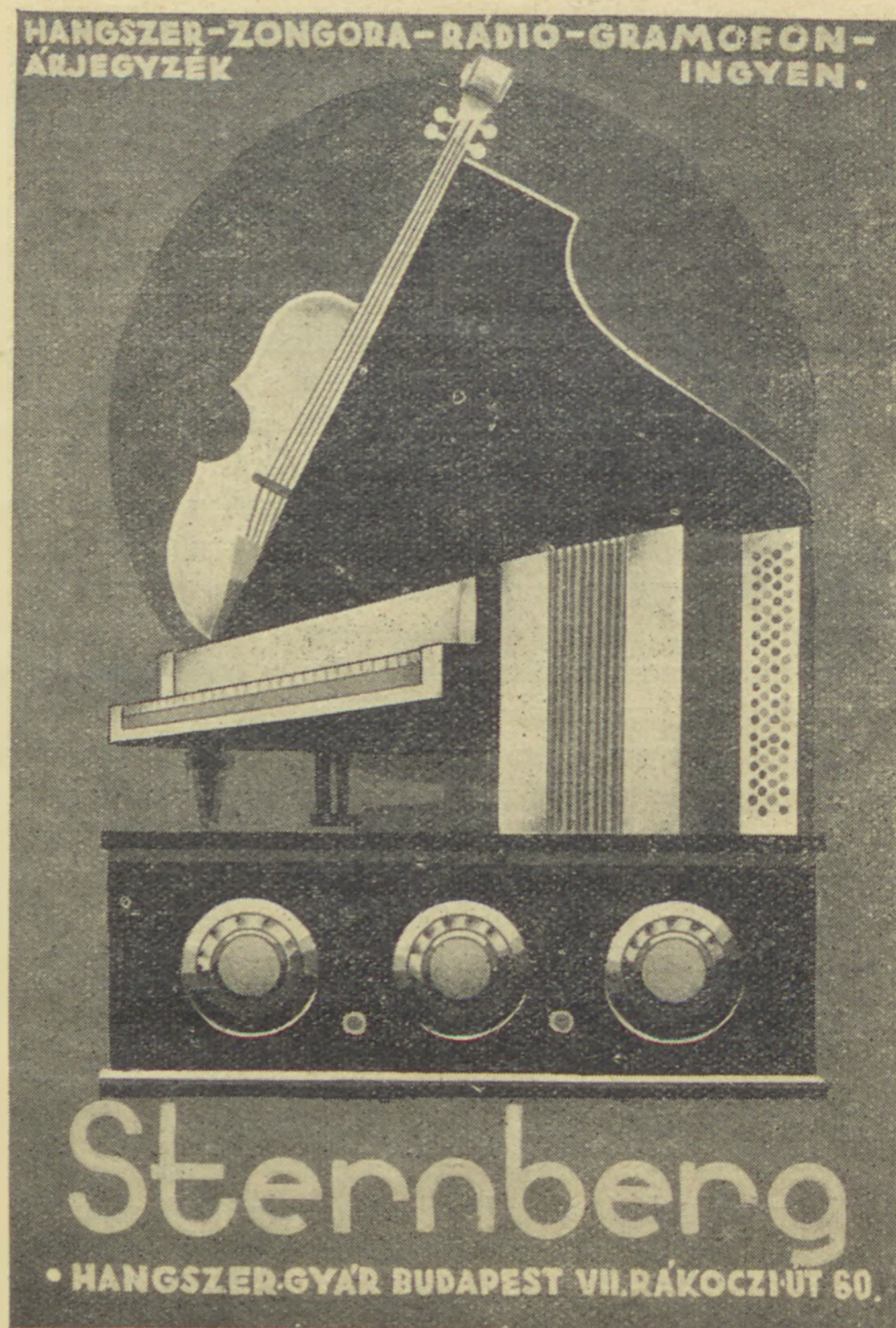
Sándor Erzsé kamaraénekesnő, a m. kir. Operaház ünnepelet művésznője, Medgyaszay Vilma a nagy hírű dalénekesnő, Beregi Oszkár, az előadóművészet nagy mestere, Revere Gyula, az ország első hárfaművésze, jelzik a *Mult és Jövő* legközelebbi kultúrestjének magas színvonalát. Az újabb gárdából fellépnek Stransky Aranka és Kelemen Erzsé, a Városi Színház kitűnő művésznői és Kiss Margit, a kiváló szavalóművésznő. A *Mult és Jövő* kultúrestéknak hagyományaihoz híven, ezuttal is két új tehetséget mutat be, Rudolffy Erzsé operaénekesnőt és Farkas Klári szavalóművésznőt.

A kultúrest műsora méltón fogja reprezentálni a bibliai, klasszikus és újhéber művészetet. Kelen Hugó az ismert nevű zeneszerző új bibliai kompozícióit Sándor Erzsé és Medgyaszay Vilma mutatják be. Az orgonaszereket Hegedüs István interpretálja. A kíséretet Kelen Hugóné és Kenéz Lili zongoraművésznők látják el, a hárfakíséretet Revere Gyula tanár.

A „Mult és Jövő” előfizetői kedvezményes jegyeket kapnak a „Mult és Jövő” kiadóhivatalában, Budapest VI., Révay-utca 14. II. em. Telefon: 199—55.

DR. LÖWINGER SÁMUEL A RABBIKÉPZŐ TANÁRA. Szokatlan kitüntetés érte dr. Löwinger Sámuel, akit az iskola padjai közül emelt a Rabbiképző tanári kara a szeminárium katedrájára és megbízta heti 11 órában a Talmud előadásával. Löwinger már az érettségi előtt két éves dolgozatot adott ki a dr. Blau Lajos rektor tiszteletére megjelent emlékkönyvben. Ugyanakkor megbízást kapott a New-Yorki Alexander Kohut Menorial Foundation-tól a Tanchum Jerusalmi nagy héber-arab szótárának kiadására. Boroszlóban feldolgozta az ottani szeminárium hatalmas kéziratgyűjteményét egy közel 500 oldalas munkában. Hasonló művön dolgozik az itteni szeminárium kézíratainak katalógizálásával kapcsolatban. Egyetemi és szemináriumi tanulmányi ideje alatt egymásután jelentette meg nagyobb, főképpen héber nyelvű dolgozatait: Abraham Farissol; Dr. Blau Lajos kéziratgyűjteménye; Darké Hani-kud Vehaneginoth; A zsidó vallás védői; Achikar; A tel-avivi héber nyelvű bibliakommentár sorozatban Chabakuk próféta könyvének magvarázata. A doktori szigorlatot egyhangú *summa cum laude* eredménnyel tette le, az egyetem bölcsészeti kara méltánvolva nagy héber tudományos munkásságát. A dr. Mahler Ede-ösztöndíjjal tüntette ki, a Rabbiszeminárium pedig elismerésül az ötödik tanulmányi évet elengedte és még vizsgáia előtt, mely februárban lesz, tanári megbízást adott neki.

DR. HANTKE BUDAPESTEN. A Keren Hajeszod jeruzsálemi igazgatója dr. A. Hantke, a Pro Palesztina meghívására, előadást tartott szűkebb körben a legújabb palesztinai eseményekről. Kifejtette, hogy az új angol kormányrendelet erváltalában nem jelenti a Palesztina-munka hirtelen mevakasztását. Több százezer dunam földtartalék van a Keren Kajemeth birtokában, amelyen több ezer chaluc vár már odakünn a letelepítésre. Van tehát bő tér éppen igen fontos konszolidáló munka végzésére, csak a szükséges anyagi eszközöket kell előteremteni. Egyébként húsz ezer zsidó család újabb bevándorlását is kilátásba helyezi a Simpson-jelentés. Dr. Friedmann Ignác kormányfőtanácsos, a Keren Hajeszod magyarországi elnöke, meleg szavakkal üdvözölte dr. Hantket, akinek fejtegetései igen megnvugtató hatással voltak. A munkát mindenütt folytatni fogják fokozott energiával.

GRÜNWARD MANÓ FŐRABBI EMLÉKE A ZSIDÓ GIMNÁZIUMBAN. A tavaly, közvetlenül az ünnepek után elhunyt soproni főrabbinak, R. Menachem Grünwardnak első halálóziási évfordulóját érdekes és méltó módon ülte meg a pesti zsidó fiúgimnázium. Ennél az intézetnél működik a megboldogult rabbinak két fia: Grünward Jenő és Fülöp, kiknek tiszteletére a mult évben végzett VIII. osztály ösztöndíjalapítványt létesített olyan zsidó gimnáziumot járt diák részére, ki zsidó tanulmányait tovább folytatja. Az ösztöndíj első élvezője Stern Salamon, fiatal rabbijelölt. Az alapító oklevél intenciói szerint az illető a Jahrzeit napján Mincha-imára gyűjtötte össze a felső osztályok tanulóit, mikor is — régi szokáshoz híven — tóratanulásra is fogta ifjú híveit. Formásan felépített ügyes beszédben előbb kegyelettel emlékezett meg a nagy talmudtudósról, az örök tanulóról és kutatóról, majd három kedvenc Misnáját adta elő értelmes, élvezetes magyarázatok kíséretében. Az egész ünnepség, melyet a Kaddis de-rabbonom fejezett be, mély, tartós hatást keltett a felnőttekkel is tarkított hálás hallgatóságban.

A HITKÖZSÉGI TISZTVISELŐK ÉS ALKALMAZOTTAK ORSZÁGOS EGYESÜLETE október 18-án este rendkívüli vezetőségi ülésen üdvözölte dr. Wallasz Antal elnököt, a budai izr. Szentegylet titkárrá való megválasztatása alkalmából. Az ülést Diósi Jenő, az egyesület elnökhelvettese vezette, ki a maga és az egyesület nevében dr. Wallaszt melegen üdvözölte.

BOLDOG HÁZASSÁG

ELSŐ ÁLLOMÁSA
A SZÉP LAKODALOM

HOFMANNÁL legizlésesebb!
legolcsóbb!

TÓRAADOMÁNYOZÁS. Október hó 18-án „sabosz bórésit“-kor fényes ünnepek keretében Tóraavatás volt a Kazinczy-utcai orthodox izraelita templomban. A Tórá

Schleifer Zoltán budapesti nagykereskedő abból az alkalomból adományozta, hogy most töltötte be nagykereskedői pályájának 40-éves évfordulóját. Vasszorgalmával, törhetetlen becsületességével a nagykereskedők legelső közé küzdötte fel magát. Mint egész ifjú ember Nagyváradra került és ott a jó hírű Kurländer és Ehrenfeld cégnél nyolc éven át mint főtisztviselő volt alkalmazásban. Onnan Szatmárra került, hol a Beer és Schleifer céget alapította, Szatmárról Budapestre jött és itt nyitotta meg kötött- és szövöttáru nagykereskedését. Schleifer Zoltán 30 év óta tagja a Budapesti Orthodox Izraelita Hitközségnek, minden zsidó ügynek lelkes támogatója és felkarolója, amit azt régi nagynevű főnökétől, Kurländer Rafaellól tradícióként elsajátította. A tóraadományozás alkalmából mindenfelől meleg üdvözlésekkel és jókívánságokkal halmozták el Schleifer Zoltánt.

A HERZL-ASZTAL október hó 15-én tartott összejövetelén *Tordai Judith* igazi művészi gyönyörűséget szerzett a társaságnak Iwan Goll, André Spire, Uriel Birnbaum, Haméri költeményeinek és Jochenen ben Zabödej látomásának előadásával. Az összes előadott darabok fordítását Gerő László végezte művésziesen, az eredeti szépségeknél teljes érzékeltetésével.

KOMJÁT ERNŐ JUBILEUMA. Éppen most 30 éve annak, hogy egy fiatal praktikáns lépett be az Engel Károly elektromos gyárhoz, amely akkor a legegényibb cég volt, mert tulajdonképpen egy egyénből, Engel Károlyból állott, ki maga mellé vette munkatársul a most jubiláló Komját Ernőt. Harminc év múlt el azóta és harminc év nagy munkássága meghozta a maga gyümölcsét. Ma az Engel Károly elektromos gyár a szakmának egyik nagy tényezője és 300 embernek ad kenyeret. Ebben oroszlánrésze van Komját Ernőnek, aki 30 év után is éppen úgy dolgozik, mint praktikáns korában. Ma is ő az első az irodában és az utolsó, aki hivatalát elhagyja. A csendben jubiláló Komjátot ez alkalomból barátai, tisztelői és mindazok fölkeresték meleg üdvözlésükkel, akik már sokszor igénybe vették azt a jótékonyt, amelyet Komját Ernő csendben szokott gyakorolni. Komját Ernő felekezeti hűség és lelkes tagja, aki a zsidóság minden kérdése iránt melegen érdeklődik és teljes erővel támogatja annak kulturális és jótékonyági akcióit.

RABBI SIMON SZOFER, a nagytudású paksi főrabbi 64 éves korában halt meg, halála az egész magyar zsidóság számára súlyos veszteséget jelent. R. Simon Szofer atyja a „Yalkut Eliezer“ nagy hírű szerzője volt. Ő maga tanulmányait R. Amram Blumnál, az akkori huszti rabbinál, majd a pozsonyi jesivában folytatta. Először Szendrőn választották meg rabbinak, 1916 óta Pakson működött. Halála Budapesten következett be, ahol előzőleg megoperálták. Paksra való szállítása előtt Sussman Viktor pesti rabbi mondott gyászbeszédet. A temetés Pakson nagy részvét mellett folyt le. Sírjánál bátyja, Szofer Mór, unokaöccse Szofer tété főrabbi, veje Altmann szendrői főrabbi, Pressburger bonyhádi főrabbi, Goitein hógyészi főrabbi és Kerpel paksi rabbi mondtak beszédet.

Lemondással

van telve az ember élete. Miért nélkülözzük hát az olcsó és egészséges élvezeteket? Mennyi jótékony és kellemes nyugalmat rejt magában egy csésze valódi tiszta babkávé!

MEINL GYULA R. T.
KÁVÉBEHOZATALA.

HALÁLOZÁS. *Fuchs Jenő* volt törvényhatósági bizottsági tag, sátoraljauhelyi izraelita hitközség egyik előkelő és jótékonyágáról ismert tagja, október 6-án 64 éves korában hirtelen meghalt. Nagyszámú rokonsága, családja, köztük vejei, dr. Zinner Sándor, az ottani zsidókórház főorvosa és Kenyeres György győri gyógyszerész gyászolják.

Mély Fájdalommal fogadta Békés község felekezeti különbség nélkül *dr. Frey Géza*nak, vármegyei tiszteletbeli főorvosnak, a békési hitközség és iskolaszék elnökének tragikus halálát. Siratók tömege kísérte utolsó útjára a temetőbe, ahol apja, dr. Frey Lipót, a népiskola alapítója alussza örök álmát. *Dr. Winkler* főrabbi nagyhatású gyászbeszédben búcsúzott, majd *dr. Vas Vilmos*, a békésmegyei orvosszövetség elnöke, *Forgács Béla* tb. főszolgabíró méltatták az elhunyt nagy érdemeit.

Gottlieb Henrik, Uzhorod — ki hosszú éveken keresztül elnöke volt a hitközségnek — elhunyt. Halála városzerte nagy és őszinte részvétet keltett.

Adler Adolf a dunaföldvári orthodox izraelita hitközség tiszteletbeli rabbija és anyakönyvvezetője, e napokban 74 éves korában jobblétre szenderült. A megboldogult igen vallásos életet élt és a szegénysorsú zsidóknak jótévedője volt. A temetés valláskülönbség nélkül megnyilatkozó részvét mellett ment véghez. A megboldogultban a budapesti Adler Jakab sárkónagykereskedő, valamint Eckstein Wolfné apjukat gyászolják.

Rottersmann Sámuelné e napokban 87 éves korában elhunyt. Megboldogult vallásos életet élt, sok szegény zsidóasszony siratja benne jóltevőjét. Rottersmann Gyula budapesti nagykereskedő édesanyját gyászolja.

KÓRHÁZBA IS

BESZÁLLIT
KÖSZTÖT,
(DIETÁST IS)

HOFMAN

Révay-utca 4. Tel. 238-42

Lohr Mária Kronfusz vegytisztító és kelmefestő

Telefon: József 302-37

Gyár és központ: VIII., BAROSS UCCA 85.

Telefon: József 302-37

„IN MEMORIAM STEIN MIKSA“ címen *Bettelheim Sámuel* többek között a következőket írja a *Szombat* legújabb számában:

„Pozsony városa oly erősen differenciált és felekezeti-leg és nemzetségileg széttagolt közönsége egyetemesen gyászolja a nagyon is korán elhunyt Stein Miksát, 61 éves volt, energiája pedig a 40 évesé. Erdemei és tapasztalatai a 100 évesé volt. A magas, szép szál férfi fájdalmasan hiányozni fog a pozsonyi életből.

Fia volt a pozsonyi hitközség híres vezérének, dr. Stein Lipótnak. Atyjának a neve 30 éven át jelszava volt a művelt orthodoxiának. Megyei főfizikus volt. A király, aki elé ő vezette évenként a pozsonyi hitközség küldöttségét, a Ferencz József-rendjellel tüntette ki. A zsidó vezérek mintaképe volt dr. Stein Lipót. Kétszer választották a pozsonyi hitközség elnökévé, de azonnal letette tisztségét, amikor látta, hogy elveit nem valósíthatja meg. Egynéhány jótékonyági intézmény megalapítója volt. Diákkorában a híres Ludwig August Frankl, a „Nach Jerusalem“ szerzőjének titkára volt és életének utolsó éveiben dr. Stein Lipót is elzarándokolt Erec Izraelbe.

Dr. Stein Lipót kiváló tetteje és szervező képessége átöröklődött öt fiában, akik egytől-egyig szép helyet foglalnak el a társadalomban. De mindannyian a zsidóság hű fiai.

HÁZASSÁG. *Gross Lajos* nagykereskedő Budapest, házasságot kötött *Spohrer Sárika* urleánnyal Szabadkáról.

Sternberg Hugó szesznagykereskedő Arad és *Schächter Fanny* urleány Petrozsény, fényes ünnepek között megtartották esküvőjüket Petrozsényben.

Kauftheil Géza hitközségi titkár Temesvár és *Bernáth Frida* tanítónő Kolozsvár, házasságot kötöttek.

ELJEGYZÉS. *Klein Henrik* nagybányai állatorvos leányát, *Terust* eljegyezte *Kaufmann Vilmos* Csenger.

Glattstein Ellát Mezőcsátról eljegyezte *Fuchs Vilmos* Tokaj.

Dr. Rakonitz Dezső ügyvéd e napokban eljegyezte *Lindenbaum Stella Alicet* Budapesten.

* OKLEVELES TANÍTÓ magántanítást vállal. Jó módszerrel tanít elemit, polgárit, németet, hébert és bármicvóra előkészít. Héberül vagy magyarul olvasni gyorsan tanítok meg felnőtteket. Cím: *Jakab P. Dávid*, Budapest VI., Nagymező-utca 12, II. em. 23.

DR. KLEIN SÁMUEL, a magyarországi származású, nagyhírű jeruzsálemi egyetemi tanár, érdekes héber nyelvű előadást tartott a budapesti Ceiré Hamizrachi héber estjén. Az előadás tárgya Erez Jisrael és a galut viszonya volt a multban és jelenben. Klein prof. színesen és élénken vázolta, milyen örök és elszakíthatatlan kötelékek fűzték a galut zsidóságát mindenkor Palesztinához, mennyire élt mindig az ősi földtől messze elkerült zsidók lelkében a vágy, visszatérni a szentföldre, viszontlátni az elpusztított otthont. Ha élve nem tudták ezt elérni, úgy sokak törekvése oda irányult, hogy legalább haló poraik pihenjenek a földben, mely „kiengeszteli népének vétkét“. A nagyhírű tudós előadót a nagyszámú közönség szívből jövő, meleg ünneplésben részesítette. Az előadást *Neumann* ifjúsági elnök szép héber megnyitóval vezette be.

A PANCISOVAI ZSIDÓ HITKÖZSÉG díszközgyűlést tartott, melyen *dr. Gondai Mór* főorvost, a hitközség volt elnökét, 70-ik születésnapja alkalmából a hitközség díszelnökévé választották. Az ünnepeltet ezután a hitközség vezetőférfiai, a nőegylet s több küldöttség kereste fel. Ezt megelőzőleg ünnepi istentisztelet volt a templomban, hol a Tóránál megható beszéd kíséretében *Klein Menyhért* főkantor, rabbihelyettes megáldotta a népszerű főorvost.

ZILZER IBOLYKA MEGNYERTE A MENDELSSOHN-DIJAT. *Zilzer Ibolyka*, a Berlinben élő kitűnő magyar hegedűművész nő újabb értékes elismerést szerzett a magyar zeneművészetnek. A „Felix Mendelssohn-Bartholder Stiftung“-díjat 16 pályázó közül a zsüri (soraiban Schrecker, Schumemann, Schnabel stb.) *Zilzer Ibolykának* ítélte, művészi és briliáns hegedűjátékáért.

ÚJ ZSIDÓ IFJUSÁGI REGÉNY. A „Remény“ *Szalai Oszkár*nak, a jeles ifjúsági írónak új zsidó ifjúsági regényét közli folytatásokban. Öröndetes jelenség, hogy az ifjúság kedvelt írója ezúttal zsidó témát dolgoz fel és így a zsidó ifjúsági irodalmat gazdagítja szépen induló ifjúsági regényével. Mutatványszámot szívesen küld a „Remény“ kiadóhivatala (Budapest IV., Magyar-utca 3.)

Ha **MAGYAR PERZSASZÖNYEG** legyen **HORVÁTH-féle!**

Minden méretben kapható

Szintartók!
Moshatók!

HORVÁTH MIKSA SZÖNYEGIPAR R.-T. nál

BUDAPEST, V., VISEGRÁDI-UTCA 62.

Telefon: Aut. 906-98 és 906-99.

Szintartók!
Moshatók!

WEISZ GYULA A ROMBACH-UTCAI TEMPLOM UJ ELŐLJÁRÓJA. A budapesti zsidóság egyik legérdemesebb és legbuzgóbb tagját érte a jól megérdemelt kitüntetés.

Weisz Gyula gyárost, nagykereskedőt, minden zsidó ügy igazán lelkes felkarolóját. A pesti hitközség előljárósága, dr. Hajdu Marcell elnökhelyettes útján, előljárónak nevezte ki a Rombach-utcai templomba.

Weisz Gyula igazi régi típusú, öntudatos és vallásos zsidó, aki gyermekeit is zsidó szellemben nevelte. Az egész család lelkes híve a Palesztina-eszmének. Nemrég Weisz Gyula dr. Patai Józseffel együtt bejárta a

Szentföldet és azóta fokozott erővel vesz részt a Pro Palesztina-munkában. A templomi előljáróvá való kinevezést többre értékeli minden világi kitüntetésnél, amit gazdasági sikerei útján sohasem keresett.

A HATVANI HITKÖZSÉG ÜNNEPE. Hatvanban Bálint Gyula földbirtokos tanyáján és szőlőjében dolgoznak a „hachsará“ ifjai és leányai, akik a Szentföldön folytatandó mezei munkára készítik elő magukat. Ezeknek búcsúünnepére hívta meg a hatvani hitközség a zsidó sajtó képviselőit. A vendégeket a vasuti állomáson küldöttség fogadta. Dr. Adler Vilmos főrabbi meleg üdvözlését Patai József köszönte meg. Blumenthal Béla hitközségi elnök és dr. Fodor Lajos szeretetteljes vendéglátása után fölkeresték künn a szőlőben dolgozó ifjúságot, mely héber dalokat énekelve végzi a szüreti munkát. Bálint Gyula közvetlen köszöntését dr. Schönfeld József, a Zsidó Szemle szerkesztője, Blumenthal elnök és Adler főrabbi viszonzták. Rose Dávid a chalucok üdvözlését tolmácsolta. Esti istentisztelet után nagy kultúrünnep keretében a „Debora“ Hatikváéneke után dr. Fodor Lajos, a hatvani kultúrbizottság agilis elnöke, aki az egész hachsara-ügynek lelkes áldozatkész patrónusa, meleg zsidó szívből fakadó szavakkal méltatta a vendégeket, majd dr. Adler főrabbi, Blumenthal hitközségi

MEGBIZHATÓ

אָרְסָה, כֶּשֶׁר

SZAPPANT AKAR?

követelje mindenütt az

ALBUS

kóser kókusz- és szinszappanokat.

Gyártják a budapesti orthodox rabbinátus felügyelete alatt

ALBUS SZAPPANGYÁRAK

Schützer Jakab és Fia.

elők, Sebők Jenő szerkesztő és Giládi chaluc héber köszöntői után dr. Patai József, dr. Schönfeld József, dr. Izsák Ede beszéltek a Palesztinai építőmunka jelentőségéről és eredményéről. Dr. Adler főrabbi indítványára a díszgyűlés sürgönyileg üdvözölte báró Hatvany Bertalant, a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetségének elnöki tanácsstagját.

A LIPÓTVÁROSI IMAEGYESÜLET HUSZONÖT-ÉVES JUBILEUMA nagyszabású ünnepség keretében folyt le. Stern Sándor elnök ismertette az egyesület alakulását és 25 éves munkásságát, amelynek a mai hatalmas Lipótvárosi körzet és a Csáky-utcai nagy templom az eredménye. Utána dr. Blum Ödön körzeti elnök, Désy Géza országgyűlési képviselő beszéltek. A pesti izr. hitközség nevében Stern Samu hitközségi elnök méltatta az egyesület munkásságát.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG Dohány-utcai templomában szeptember 27-én, szombaton, az istentisztelet alkalmával, ünnepélyesen felavatták az új Tórát, amelyet Beck Jenő, a Müller Testvérek-cég vezérigazgatója adományozott.

והשתיה כדת! תחת השגחת ב"ד צדק דקהל יראים כודאפעסט.

HAZAI LIKÖR-, RUM- ÉS SZESZÁRUGYÁR R.-T.

BUDAPEST, VI., FORGÁCH-UTCA 9/B.

Telefon Aut. 913-37, - Aut. 913-42.

A budapesti aut orth. hitközség rabbiságának legszigorúbb felügyelete mellett **borpárlat kizárva,** feltétlenül megbízhatóan gyártott és párolt összes szeszes italok, pálinkák, likőrök és rumok kaphatók.

PRÁGER FERENCNÉ. Ebben a számunkban igen érdekes és megkapóan poétikus visszaemlékezést közlünk Jászai Mari utolsó évéről, Práger Ferencné tollából. A költő-lelkű szerzőnőről csak a beavatottak tudják, hogy ő az, aki évtizedek óta virágokkal hinti tele a költők sírjait a pesti temetőben „valláskülönbség nélkül“. Minden egyes vers-kötet számára egészen egyénien művészi bekötést terveztet. A poézisben látja az élet legmagasabb csúcát. Az Omike Menzán ő az ifjúság jóságos mentora, akit a diákok megkapó szeretettel vesznek körül. „A legjobb, a leghűségesebb“, ahogy Jászai Mari Práger Ferencnének dedikált arc képe alá írta. Práger Ferencné betegágyához küldi Nógrádi Pap Gyula alábbi versét, melyben az élő költők háláját tolmácsolja a költők és művészek rajongójának:

A liliomlelkű asszonynak, Prager Ferencnének.

*A lelkem messze messze Járjon tovább napfénybe
Elszáll egy ágy fölé, S az árnyat űzze el.*

*Liliomlelkű asszony Hisz most e zord világban
Halk álmai közé. Olyan kevés a fény*

*A mindenség urához És alig van Zománc a
Szeliden könnyörög. Sziveknek rejtekén.*

*Hímezze vánkosára A szépségek virága
A mosolyt, örömet. Itt-ott talán ha nyit, —*

*Mérhetlen nagy kegyelme Hadd ápolja tovább is
Ne hagyja most sem el. A költők sírjait...*

Nógrádi Pap Dezső.

FELSŐMAGYARORSZÁGI SZOMBATTARTÓK NAGYGYŰLÉSE MISKOLCON. Főlemelő ünnepség keretében tartotta meg október 19-én a miskolci és velük együtt egész Felsőmagyarország zsidósága nagygyűlését, amely alkalommal az Országos Szombattartók Szervezetének képviselőjében Korein Dezső elnök és dr. Groszmann Frigyes alelnök is megjelentek és értékes beszámolókat tartottak. A nagygyűlésen több mint 1500-an jelentek meg. Klein Károly tanár, a Benzakáj egyesület díszelnöke nyitotta meg a nagygyűlést, majd Fürt Mór szívélyes szavakkal üdvözölte a vidéki városok kiküldötteit. Ezután Austerlitz Sámuel méltatta a szombat jelentőségét, a fizikai (sóvasz) és lelki (vajinofas) nyugalom értékét. Ezután Korein Dezső „a szombattartás viszonylata a vasárnapi munkaszünettel“ című tartalmas előadása következett, majd dr. Groszmann Frigyes tartott kitűnő előadást „a szombattartás gazdasága“ címmel. Ezután Klein Károly felolvassa az Országos Szövetséghez való csatlakozást kimondó határozati javaslatot. Fürt Mór tartalmas zárószavaival fejeződik be a felejthetetlen nagygyűlés, melynek kiváló megrendezéséért a „Benzakáj“ egyesület agilis tagjainak jár köszönet.

A „HABIMAH“ KÉT PREMIERJE. A „Habimah“ héber színpad munkájának új periodusát nyitotta meg a Shakespeare „Amit akartok“ című darabjának héber fordításban való színrehozásával. A merész kísérlet minden tekintetben nagyszerűen sikerült. A második premier Karl Gutzkow: Uriel Acostája. Ezzel a kevésbé hálás darabbal is megbirkózott a „Habimah“ nagyszerű színészgárdája.

KÉREM, NE FŐZZÖN

OTTHONI KÉNYELMESEBB, OLCSÓBB

HOFMANTÓL HOZATNI!
MENÜ P 2.-

A MAGYAR ZSIDÓK PRO PALESZTINA SZÖVETSÉGÉNEK elnöki tanács és választmányi ülésén Pfeiffer Ignác műgyetemi tanár, elnök vázolta a Szövetség legközelebbi munkaprogramját, Patai József előterjesztette a Herzl-bizottság jelentését. A Herzl-monografia már sajtó alatt van és rövidesen megjelenik. *Eisdörfer Andor*, a Keren-Hajeszod magyarországi főtáka, érdekes és színes előadásban ismerte a nyáron tett palesztinai útjának tapasztalatait. *Donáth Gyula* és *Heller Bernát* professzorok felhívásai után elhatározták, hogy a Szövetség közgyűlését november 10-ikére hívják egybe.

PALESZTINAI TÖRTÉNELMI ÉS ETNOGRÁFIAI TÁRSASÁG. A jeruzsálemi héber egyetemmel kapcsolatban fennálló „Palesztinai Történelmi és Etnográfiai Társaság, Jeruzsálem“ החברה דא"י להסטוריה ואתנוגרפיה ירושלים tagjai számára kéthavonként egy héber nyelvű 16 oldalas udományos füzetet és évenként egy 160 oldalra terjedő évkönyvet ad tagilletmény gyanánt. A folyóiratnak, valamint az évkönyvnek szerkesztője dr. Klein Sámuel, a jeruzsálemi héber egyetem magyar származású tanára. — A héber kultúrát támogatja, tehát igazi zsidó kötelességet teljesít mindenki (egyén, társulat és intézmény), aki a fentnevezett társaság tagjai közé belép. Tagsági díj évi 10 pengő. Nagyobb évi hozzájárulást a Társaság köszönettel fogad. — A belépési szándékot (az évi hozzájárulás összegének jelzésével) *Katona M. József ny. tanítónak* (lakik: Budapest I., Bercsényi-utca 12) kell bejelenteni, akit a jeruzsálemi szerkesztő a magyarországi tagok gyűjtésével megbízott és aki a felvétel elintézéséhez szükséges lépések megtételét vállalta.

MAURER BOLDIZSÁR ELŐLÉPTETÉSE. Megérdemelt kitüntetés érte *Maurer Boldizsárt*, a Meinl-cég nagytelhetségű és köztiszteltetben álló cégvezetőjét. A legutóbbi igazgatósági ülésen igazgatóvá léptették elő. Maurer igazgatónak igen nagy része van a Meinl-cég nagyarányú terjeszkedésében és előléptetése osztatlan örömet keltett mind azok körében, akik ismerik és tisztelik őt.

* ARANYSZŐKE lesz, ha 'Eisner-féle Eau Radieuse-t használ, 1 pengő 60 fillér. Barna vagy fekete haját nyer az Eisner-féle dió kivonattól, 1 pengő 60 fillér. *Eisner-drogéria*, Budapest, Andrassy-út 37.

SZÉKELY JENŐ ÜZLETE

IV., Petőfi Sándor-utca 9.

**Boykabátok,
Gyermek-köfőttárúk**
Igen nagy választékban.

NEIGER J. RITUÁLIS ÉTTERME

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRÚT 4. * UJONNAN ÁTALAKITVA

Lakodalmak és bankettek részére külön díszterem.

Polgári árak.

Abonnement esetén kedvezményt adunk.

Polgári árak.

IMPOZÁNS JESIVA AVATÁS LUBLINBAN.

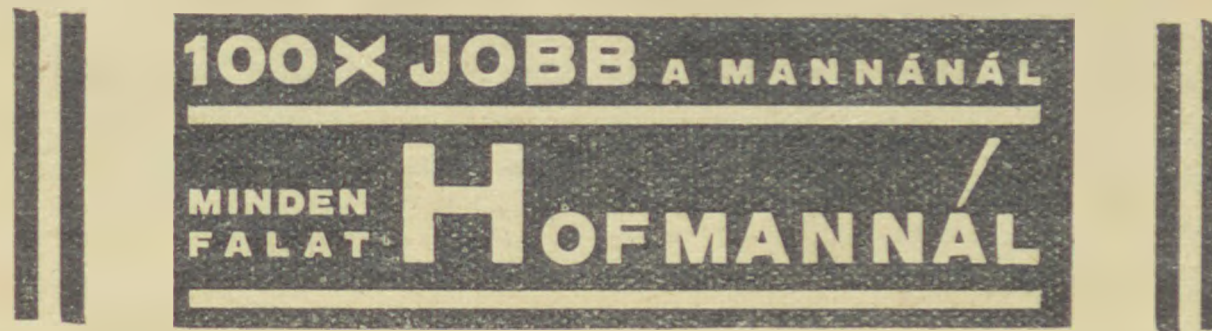
„Lublin bölcseinek akadémiaja“. Ezt a címet viseli az az ötemeletes hatalmas tanház, melyet nagy dísszel avattak fel Lublinban. Az egész világból jöttek a jesivák képviselői az amerikai arányú ünnepségre. A lublini jesiva 400 éves multra tekint vissza.

FISCHER FÜLÖP: נהלת צבי. ÜBER DEN GEISTIGEN NACHLASS S. R. HIRSCH. Ezt a szellemes asszonáló címet adta Fischer Fülöp sárospataki rabbi legújabb művének, mely eredetileg a „Der Israelit“ című folyóirat több egymásután következő számában jelent meg, válaszként egy cikkre, mely S. R. Hirsch emlékét megtámadta. Így az egész könyvecskének vitairatszerű jellege van, mégis sok új és értékes gondolatot, sok eddig figyelembe nem vett momentumot tartalmaz a nagy mester és kutató zsidó tudományos munkájáról. Kiemeli a szerző, hogy különösen a komoly, gondolkodó ifjúság számára milyen nagy jelentőséggel bírnak Hirsch útbaigazító iránytadó munkái. Az előszóban a szerző további S. R. Hirsch-re vonatkozó iratainak megjelenését jelzi. Ezek elé csak a legnagyobb várakozással és a most megjelent érdekes munkán alapuló kíváncsisággal tekinthetünk.

HERZL TIVADAR- ÉS EINSTEIN ALBERT-UTCÁK UNGVÁRON. Ungvár város képviselőtestülete nemrégiben rendkívüli közgyűlésen egyes utcáknak új neveket adott. Ez alkalommal az egyik utcát Szerény Béla szerkesztő, képviselőtestületi tag indítványára Dr. Herzl Tivadar-utcának s egy másik utcát Rothman Adolf indítványára Dr. Einstein Albert-utcának nevezte el.

OSZTERN RÓZSI KÖNYVE. „Zsidó ujságírók és szépírók a magyarországi németnyelvű időszakai sajtóban a „Pester Lloyd“ megalapításáig, 1854-ig“ címen Osztern Rózi tollából érdekes tanulmány jelent meg a „Német philológiai dolgozatok“ sorozatában. A mű doktori disszertációnak készült, de tárgyánál, adatainak teljességénél, kitűnő stílusánál fogva a legszeleesebb zsidó irodalmi körök érdeklődésére tarthat számot. Osztern Rózi teljes felkészültséggel mutat rá azokra a kulturális gyakorlati és pszichológiai okokra, amelyek a zsidó írókat oly nagy számmal s magyarországi németnyelvű publicisztika szolgálatába állították. Ezen felül egyes adatai, megállapításai tudományos szempontból is komoly jelentőséggel bírnak. Ezt dokumentálja maga a tény, hogy Petz Gedeon, Bleyer Jakab és Schmidt Henrik egyetemi tanárok abban a kitüntetésben részesítették Osztern Rózi művét, hogy a szerkesztőségük alatt megjelenő maradandó értékű tudományos sorozatban adták ki.

DR. FUCHS D. RAFAEL: MUNKÁCSI BERNÁT. Egy ember jelentőségét a tudomány számára csak úgy bírjuk kellőképpen megérteni, ha ismerjük életének egymásra következő szakaszait, munkaspályájának állomásait. Fuchs D. Rafael, a zsidó fiúpolgári igazgatója maga is kiváló szakember a finn-ugor nyelvtudomány terén és így igazi elmélyedéssel tudja tárgyalni Munkácsi Bernát életrajzában az ember élettörténete mellett a tudós folytonosan előre haladó, mindinkább bővülő munkásságát. Ez az életrajz maga is tudományos munka, melyet ismernie kell mindenkinek, aki az ural-altáji nyelv- és néptudomány iránt érdeklődik. Megjelent, mint különlenyomat a Munkácsi emlékkönyvhöz. (Magyar Nyelvőr 59. kötet (1930) 3—6. szám.)

SIRKŐAVATÁS. Október 28-án Salgótarjánban néh. Sonnenschein Mórné sírja fölé emlékkövet emeltek. Az avató beszédet a megboldogultnak fia, Sonnenschein Éliás páncotai ker. rabbi tartotta, ki megható szavakban ecsetelte az elhunyt mély vallásosságát, jótékonyosságát, nemes gondolkodását.

BUDAPESTI IGAZ TÓRA ÉS JESIVÁKAT TÁMOGATÓ EGYLET. A budapesti aut. orth. izr. hitközség egyik szombat összes templombevételét ezidén is a jesivák támogatására egyletünknek engedte át. Kérjük a t. Templomgondnokokat, hogy a templomukban befolyó összes adományait (miként ezt a hitközség előjárósága a saját templomaiban is megteszi) fenti célra átengedni és odahatni sziveskedjenek, hogy az adományozás minél sikeresebb legyen. A befolyt adományokat mielőbb Budapest VII., Dob-utca 35. sz. a. irodánkba juttatni sziveskedjenek.

TÓRAFELAVATÁS KATONAZENÉVEL. Trencsénből jelentik: dr. Keller Pinkász főrabbi kivánságára a trencsényi Chevra Kadisa egy kiváló „szofer“ tollával új és szép Szefer-Torát íratott, melyet lélekemelő ünnepély keretében avattak fel és adtak át szent hivatásának. A hitközség vezetőségének férfiai, dr. Weisz Sándor, Weiner Salamon, dr. Fränkl Mór és dr. Arnstein Dezső díszes menetben „chupo“ alatt vitték az új Tórát a főrabbi lakásából a templomba kísérve a hitközség és a Chevra Kadisa előjáróságának tagjaitól, mialatt az itteni katonaság zenekara héber dalokat elragadóan szépen játszott és a cionista zsidó ifjúság csoportjai sorfalat képeztek. Barna Béla és Weiner Albert előjárósági tagok értékes „Klé Kodesch“ ajándékokkal díszítették az új Tórát. A főrabbi tartalomteljes beszédben méltatta az ünnepély jelentőségét.

* B. KISS ERZSÉBET LEÁNYNEVELŐ OTTHONA úrileányok részére. Budapest VIII., Népszínház-utca 22. Kitűnő ellátás, felügyelet. Zene, idegen nyelvű társalgás, torna stb. Mérsékelt árak. Prospektus.

SIRKŐ

LÖWY-nél

Budán

Fő-utca 88 (saját ház)

leszállított árban

Alapított 1898-ban

TELEFON: AUT. 515-81.

Hajszálakat arcról, karról utónyomok nélkül kiirtja, összes szépséghibák kezelését. biztos sikerrel végzi: **Pollák Sarolta**, Andrassy-út 38., I. em- (Párisi áruházal szemben). »Miracle« hajeltávolítószer (e téren a leghatékonyabb), valamint „Miracle“ szépítőszerek szétküldése utasítással. 25 éves működés. Aranyéremmel kitüntetve. (Prospektus.)

„MERESKOVSZKIJ ELÉGTÉTELE A ZSIDÓSÁGNAK.“ Hódinka Tivadar, aki keresztény ember léte a leg-sötétebb időben is síkraszállt szigorúan tudományos fegyverekkel a zsidóságért, érdekes füzetben világítja meg, miként jut el Mereskovszkij a kereszténység igazolásának keresésében a zsidóság glorifikálásához. „Az örök Izrael folytonos csoda a századokban és a népek között. Aki ezt a csodáját nem látja, az semmi csodáját sem látja meg Istennek... A századok elmúlnak, a zsidó megmarad... Lehet-e vallásos ember antiszemita? Nem! Inkább antiárjának kellene lennie. A szemiták vallást teremtenek, az árják elpusztítják.“ Ilyen és hasonló idézeteket fűz csokorba Hódinka Tivadar Mereskovszkij műveiből. És egyben reámutat arra is, hogy a „keresztény fajvédelem“ önmagában ellenmondás, mert hiszen „keresztény“ fajok felett álló egyetemes emberit jelent. — Csak attól tartunk, hogy Hódinka felvilágosító könyvecskéjét, miként az antiszemitizmus elleni műveket általában, csupán csak zsidók olvassák.

HERZL-KÖNYVTÁR. Régi hiányt igyekszik pótolni a magyarul olvasó zsidó közönségnél egy most előkészületben levő vállalkozás: a *Herzl-Könyvtár*. Zsidó remekírókat jó magyar fordításban, továbbá zsidó ismeretterjesztő és tudományos munkákat olcsón és könnyen hozzáférhető alakban jelentet meg. A *Herzl-Könyvtár* sorozatos füzeteket fog kibocsájtani 50 filléres áron, legalább 64 oldalas terjedelemben. Eddig a következő számok vannak sajtó alá rendezve: 1. Modern zsidó költők (anthológia). 2. Herzl Tivadar: Filozófiai elbeszélések. 3. Achad Haam munkáiból. 4. L. I. Perez: Éjszaka a régi vásártéren (szinmű). Már eddig is széleskörű érdeklődés nyilvánul meg a hézagpótló, értékes kiadványok iránt.

ÓRIÁS MENÓRÁK EGY KATEDRÁLISBAN. A világ legnagyobb menórái a new-yorki St.-John katedrális eltárjának két oldalát díszítik. A 4 méter magas menórákat, melyek az első keresztény templomban, Adolf S. Ochs ismert ujságkiadó ajándékozta. „Ezek a menórák — mondta fölszentelő beszédében Manning püspök — az új- és ó-testamentum közötti viszony szimbólumául fognak szolgálni és beszélni fognak nekünk arról a napról, mikor a testvériség az összes embereket egy családba fogja összekötni.“ A katedrális új dékánja *Mils H. Gates* a következőket mondta beszédjében: „Ne feledjük el soha mivel tartozunk a zsidóságnak. Neki köszönhetjük a legnagyobbat ezen a világon: az igazi, élő eszmét Istenről, az egyetlen Istenről, aki a mindenség teremtője, fenntartója és vezetője“.

„A HÁZIORVOS“ címen új havilapot indított családok egészségügyi tanácsadójául *dr. Lendvay Oszkár* és *dr. Rottenstein Jenő* Pozsonyban. Az első számból kiemeljük a Beszélgetést az orvosi rendelőszobában, fiatal anyák és fiatalok számára adott hasznos útmutatásokat. Az értékes orvosi szemle címe: Bratislava, Sladkovicova ulica 11.

* RIMAMURÁNY-SALGÓTARJÁNI VASMŰ R.-T. A Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű Részvénytársaság igazgatósági ülése az előterjesztett 1929—30. évi mérleget jóváhagyta. A világválság és a fogyasztásnak ennek következtében előállott csökkenése elkerülhetetlenül maguk után vonták az üzem korlátozását és ez úgy a forgalmat, mint a termelési költségeket károsan befolyásolta, ami az üzleti eredményre is kihatott. A tiszta nyereség 2,465.497.10 P, az előző évi 3,423.545.51 P-vel szemben. Az igazgatóság a f. é. október 30-ikán megtartott közgyűlésnek 5 pengő osztalék kifizetését javasolta, a múltévi 7 pengővel szemben.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

NOVE ZAMKY. Hogy milyen könyveket olvasson, arra nehéz szerkesztői üzenet keretében felelni. Mindenekelőtt meg kell ismerni a zsidóság történetét. Dubnow tízkötetes nagy műve nemcsak mint tudományos, hanem mint laikus olvasmány is igen érdekes. A Welt Verlag kiadványai tájékoztatnak az új zsidó szépirodalomról. De ezenkívül a *Mult és Jövő* „Új könyvek“, illetve „Írók, írások“ rovata állandóan felhívja a figyelmet az új zsidó kiadványokra. — Uriel Birnbaum „Isten háborúja“ című verseskötete csak németül jelent meg „Gottes Krieg“ címen a bécsi R. Löwit kiadásában. Egyes szemelvényeket fordított belőle Gerő László.

„PÉCSI ELŐFIZETŐ.“ Jelenleg szünetel az a tanfolyam. Ezelőtt azonban többen kaptak ilyen képesítést.

TOBBEKNEK. *Tolnay Alfréd*, a kitűnő Dreyfuskönyv szerzője, a Szlovák Általános Hitelbank igazgatója Pozsonyban.

„ESZROG.“ Teljesen igaz a több felől is érkezett nyilatkozat, hogy az idén a szentföldi eszrogok már szebbek voltak mint a görögországiak. A palesztinai termelők évről-évre új tapasztalatokkal „gazdagodnak“. Egyébbel, sajnos, nehezebben. Mert sokan még mindig azt hiszik, hogy Dávid király is Korfuból hozatott eszrogot, mert az jobban felel meg a Szentírásnak. A szentföldi eszrogokra egyébként R. Chajim Sonnenfeld is adott hechsert, tehát megfelelnek a „legorthodoxabb igények“-nek is. Az expedíció körül fölmerült nehézségek is megszűntek.

Templomi himzéseket

készít művészes kivitelben
olcsó árak mellett

HERZ EMMA aranyhimző-műterme

Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 3. sz., I. emelet
Telefon: Aut. 856—32.

ZSOLDOS

Előkészít polgári- és középiskolai
magánvizsgákra, érettségire.
Budapest, VII., Dohány-utca 84. Telefon: József 424—47

SIRKÖVEK

Városi üzlet:

BUDAPEST, VII., KAROLY-KÖRUT 3/c
Telefon: J. 349—95. Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY

KÖFARAGÓMESTEREK SIRKÓRAKTÁRA

BUDAPEST, X. KERÜLET, ÚJTEMETŐNÉL.

TELEFON: Kőbánya 75—71.

Sirkőlebontást és újra felállítást garancia mellett
jutányosan vállalunk.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA
Korvin Testvérek Grafikai Intézete, Budapest,

ספרים מלימים Héber és magyar könyvek

az ország összes iskolái részére is kaphatók.
Héber könyveket legmagasabb árban vesz

MÜLLER könyvkereskedő, Laudon-ucca 2

RUHÁJA ÚJ LESZ

FLÓRA ÚGY TISZTÍT ÉS FEST

BUDAPEST, V. KER., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 4.
(Átjáróház, Erzsébet-tér 12.) Telefon: Aut. 802-22.

Sirkövek Budán, Margittánál

59-es villamos végállomás

a Farkasréti zsidótemetővel szemben.

Telefon: Aut. 572-59.

Szép, olcsó

zsidótárgyu könyvek

kaphatók

a REMÉNY zsidó ifjúsági folyóirat
kiadóhivatalában

Budapest, IV., Magyar-utca 3. sz.

Kivánatra díjtalan könyvjegyzék.

Szép papírbéju diót a 85 fillér, apró-
szemű fehérbabot (Zwergel Bohnen)
legjobb sólelőhez a 44 fillér.

Szállít postacsomagban utánvétel mellett
MANDL MÁRTON, GYÖNGYÖS.

STRASSER MANÓ

lakberendező, kárpitos és diszító

BUDAPEST, VI., PODMANICZKY-UTCA 9. SZÁM

(Vilmos császár-út mellett).

Készít:

egyszerű és iparművészeti lakásberendezéseket,
valamint javításokat és átalakításokat.

Tábla- és tükörüveg

NAGYKERESKEDÉS

IFJ. WEISS GYULA

TELEFON:

AUT. 101-12 és 101-13.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

Kóser vargányagomba

napon szárított elsőrendű minőségben P 17.- kg.-ként
és már 1 kg.-ot szállítok postán utánvétel.

Kormos Mihály Gomba Export-Import Gyöngyös.

EZÜST diszműárú,
evőeszközök

gyári árban

Schleifer ezüstárugyár

VII., Kazinczy-utca 10. Telefon: J. 435-28.

BUTOR

Hálószobák, ebédlők, uriszobák, szalonok,
előszoba-, konyhaberendezések
legolcsóbban.

Rubin Károly

Budapest, VII., Wesselényi-utca 47. szám.

Erzsébet-körut mellett

BRAUN TESTVÉREK

szücsmesterek szőrmeáruháza

Budapest, VII., Dohány-u. 1/b

(Zsidótemplommal szemben.)

Megóvó
intézet.

TELEFONHIVÓ: József 416-18.

Dr. Heinemann-féle leánynevelő-intézet

Tulajdonosa: Schönberger Márta, okl. középiskolai tanárnő.

Frankfurt a/M, Mendelssohnstrasse 84.

Alapítva 1869.

Szakosított vezetés.

Szigorúan rituális ellátás.

Alapos gyakorlati, tudományos és tár-
sadalmi kiképzést ad serdülő leányok-
nak, kiket bármely iskolafaj számára
is előkészít. Legjobb referenciák bel-
és külföldről.

Saját villában minden kényelem, sport-
üzésére legjobb alkalom.

Kivánatra prospektussal szolgálók.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb
árban
kaphatók,
מצבות

ADLER J. sirkőraktárában

Bpest, VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 364-20.

Szombaton és
ünnepeken zárva

Egyedüli szombattartó a

Telefon: 270—14.

Háztól- és házhoz szállítás.

„Favorit“ Gőzmosóda

Vidékre külön póstaosztály.

kelmefestő és vegytisztító (Tul.: Berkovits Lajos)

Budapest, VI., Laudon-u. 12. Üzem: Paulay Ede-u. 51.

Üzlethelyiséggel rendelkező
egyéneknek helyben és vidékre
képviselést adok.

Az iskolai Idényre

a vidéken lakó izraelita szülők, ha gyermeküket a fővárosban jól akarják elhelyezni, úgy forduljanak VIRÁG GYULÁHOZ, hol szigorúan rituális elsőrangú ellátás, gondos felügyelet és kitűnő nevelésben részesülhet két-három fiúgyermek.

Az összes középiskolák és a Zeneakadémia közelében. A legjobb referenciák

Cím: VIRÁG GYULA, Budapest, VI., Ó-utca 42. II. em.

KOLLER CSILLÁRGYÁR

BUDAPEST, VIII., DOBOZI-UTCA 15 SZ.

(az udvarban)

TELEFON: JÓZSEF 313—37.

5 mintaterem. Felújítások, színezés, nikkelezés, ezüstözés és aranyozások.

Igen mérsékelt árak.

Ami a szülőket legjobban érdekli!

Leány- és fiúruha,
Leány- és fiukabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI., Király-utca 18

Bútor hitelre

Megcsodálják lakását, ha berendezését 32 év óta fennálló bútoráruházam szállítja. Óriási választék háló-, ebédlő- és úriszobákból. Nagyon kedvező fizetési feltételek.

SÁNDOR IGNAC bútoráruháza
Budapest, VI., Dessewffy-utca 18-20.
(Saját ház)

Hölgyek jelszava!

Legjobban vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatáruházában

Budapest, VII., Király-utca 53.

(Akácfa-utca sarok)

KITŰNTETVE PÁRIS 1900.

Goldmann Béla

ANGOL ÚRISZABÓ

okleveles amerikai designer

Budapest, V., Wekerle Sándor-u. 14

TELEFON: AUT. 135—03.

GRÓF JENŐ

speciális
betegkocsi
gyártó

Budapest, VIII., József-u. 54. Telefon: J. 328—14.

JAKOBI G. LAJOS

URI SZABÓ

Telefon:
Aut. 153-94.

BUDAPEST, VI.
PODMANICZKY-UTCA 6

A múzeumköruti 26 év óta fennálló

CSÁNGÓ bőröndös-cég

megszünik, magas házbér miatt teljesen feloszlik.

Dúsan felszerelt bőrönd- és díszműáru-
raktárát önköltségl áron alul is árusítja.
Ilyen olcsón soha többé nem vehet!

CSÁNGÓ bőröndös csak IV., Múzeum-körút 5. szám alatt.

Korvina Testvérek Grafikai Intézete, Budapest, Révay ucca 14.